

GİRİŞ

1-TEZİN ADI : Sosyal ve Dini Yaşam Açısından Orta Anadolu Abdalları (Kırşehir Örneği)

2- ARAŞTIRMANIN KONUSU ve PROBLEMİ:

İletişim ve ulaşım alanlarında yaşanan büyük gelişmelerle birlikte kültür alanları ve kimlik tanımlarında da önemli değişimler meydana gelmiştir. Yaşanılan bu dinamik süreçte, çok kültürlülük anlayışına yapılan vurgularla, kimlik algılarında ulus-üstü yaklaşımlardan başka, ulusal yapıdan daha mikro algılara dayalı değerlendirme eğilimlerinin de ortaya çıktığı görülmektedir. Böylece, ulusal doku ve yapı, oldukça aktif bir sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ve askeri etkenler kümesi tarafından yukarıdan baskılanırken aynı zamanda alt kültür vurgularıyla da aşağıdan zorlanmaktadır.¹

Ulusal doku ve değerleri oluşturan kültürel manzumenin sahip olduğu zenginliklere, başkalık/ötekilik anlamında yapılan kimliksel vurgular, sosyal dokuyu ve yaşamı içeriklerinden ayırıştırarak anlamsızlaştırabilmektedir. Bir başka ifadeyle, etnisiteye yol veren ayırıştırıcı unsurlarla, kültür ve kimlik dokusu içerisinde zenginlik ve dinamizm ifade eden alt dokular çoğunlukla birbirine karıştırılabilmekte, kavramsallaştırmalar arasında net tanım alanlarını gerçekleştirmenin zorluğu, sosyal zeminden farklı çıkarımlara da ortam hazırlayabilmektedir.² Böylece, kültür ve kimliğin içerisinde barındırmış olduğu özgün zenginlikler birer kimliksel farklılık olarak tanımlanılarak sosyal ve kültürel doku ileri düzey bir ayrışım yönünde zorlamalarla karşı karşıya bırakılabilmektedir.³ Burada, kültürel ve dinsel ayrışmaların önemli birer çatışma alanları oluşturduğunu ve sosyal, siyasal ve ekonomik alanlar üzerinde etkisinin büyük olduğunu da belirtmek yerinde olacaktır.⁴

Küreselleşme ile birlikte sosyal dokuda daha yoğun örgütlenmeler ve ifade alanları gerçekleştirebilme imkanı elde eden kimlikler, aynı zamanda, küçük sosyal grupları ya da etnik toplulukları, gerek ulus devletler ve gerekse daha geniş küresel alanlarla yan yana ya da karşı karşıya kendi sosyal ve kültürel ağlarını kurma ya da yeniden düzenleme konusunda

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Emre KONGAR, '*Küreselleşme, Mikro Milliyetçilik, Çok Kültürlülük, Anayasal Vatandaşlık*', www.emrekongar.org; Emre KONGAR, '*Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesine Ulusal Kültür*', www.emrekongar.org; Erol KURUBAŞ, '*Küreselleşme Sürecinde Yeni Toplumsal Örgütlenme ve Kimlik Modelleri*', İktisat Dergisi, Ağustos-1998,

² Erdal AKSOY, Yörük ve Türkmenlerin Sosyo-Kültürel Yapısı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2001, s.6

³ Örnek olarak bkz. P. Alford ANDREWS, Türkiye'de Etnik Gruplar, Çev. Mustafa Küpüşoğlu, İstanbul, 1992; Ali Tayyar Öner, Türkiye'nin Etnik Yapısı, Ankara, 1999

⁴ Constantin van Barloewen, Modernleşme ve Küreselleşme Sürecinde Kültürel Kimlik, Derleme ve Çeviri: M.Kemal Öke, Ankara, 2001 , s.6

cesaretlendirmektedir. Aslında, kollektif kimliklerin inşası süreci, çeşitli bölgesel, toplumsal ya da dini alanlar ile yerel, bölgesel ve ulusal farklı siyasi-ekolojik çevrelerde karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedir.

Farklı kimlik dünyalarının ortaya çıkışı, kimlikleri birbirinden ayıran; fakat, belirli coğrafi bölgelerde yeniden birleştiren sınırların çözülmesi ve parçalanması, küresel, bölgesel, ulusal ve yerel alanlar arasındaki yeni etkileşimler, devletin siyasi simgelerin yaratılması konusundaki etkisinin azalmasına ilaveten, merkezîyetçiliğin bunalımı ve devletin birçok ekonomik, sosyal ve kültürel alandan geri çekilmesi sonucu, diğer kültürel ve sembolik sistemlerin işletilmesine duyulan ihtiyacın artması gibi karmaşık olaylar zincirinden kaynaklanmaktadır.

Aynı şekilde, Abdalların sosyal ve ekonomik etkinlikleri, eğitim altyapılarıyla ilişkili bir şekilde çalışma konusu içerisinde ele alınmaya çalışılmıştır. Burada, sosyal ve ekonomik etkinlik alanlarından biri olarak müziğin Abdalların yaşamındaki yeri ve önemi üzerinde özellikle durulmuştur. Nicel ve nitel araştırma tekniklerinden yerine göre yararlanılarak Türk kültürünün özgün bir alt kültür grubu olarak Abdalların yaşam biçimleri ele alınmıştır. Aynı şekilde, sosyal, dini, kültürel ve ekonomik olarak Kırşehir Abdalları örneğinde Abdalların kültür ve kimlik yapılarının yanı sıra sosyal, ekonomik ve dini tutum ve davranışlarla ilgili genellemelere de gidilmiştir.

Ekonomik durum ve sosyal bilinçle sosyal yaşama katılım düzeyi, bir yandan din ve eğitim anlayışını etkilerken, aynı zamanda din ve eğitimden de etkilenmektedir. Bir başka ifadeyle, ekonomik anlayış ve etkinliklerle sosyal yaşam, kültür, kimlik, ahlak ve boş zaman değerlendirmesi gibi sosyal olgu ve kurumlar din ve eğitimden etkilenmektedir.⁵ Bu çerçevede, Orta Anadolu Abdallarının sosyal ve dini yaşamları, sosyal değişim/etkileşim nazariyeleri de dikkate alınarak betimleme konusu edilmiştir. Eğitim ve din bağımsız değişkeninde bir Türk alt kültür grubunun sosyal yapısı ve sorunları tartışılmıştır.

Bir alt sosyal grup olan Abdalların genel sosyal bünyeye uyum süreçleri ve önerileri de çalışma içerisinde değerlendirilmiştir. Alevi-Türkmen bir etnik-dini sosyal kimliğe sahip olan Abdalların, bir yandan (önemli dindar bir tavır içermeyen) din yaklaşımları incelenirken, diğer taraftan yer yer bir alt kültür grubu özelliğini de barındıran sosyal ve ekonomik yaşamları çalışma konusu edilmiştir. Böylece, kendine özgün zenginlikleriyle birlikte dinamik Türk kültürünün bir alt kültür grubu betimlenilmeye çalışılmıştır.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Ünver Günay, *Din sosyolojisi*, İstanbul, 1998, s. 373- 398; İsmail Doğan, *Toplum ve Eğitim*, Ankara, 2004, s.74-75

Yine, Türk kültür zenginliği içerisinde Anadolu Abdallarının Türk halk kültürü ve müziğine olan katkıları, çalışmanın bir başka alanını teşkil etmektedir. Bu şekilde, Abdalların, Türk kültür ve müzik değerlerinin zenginlik ve yaşamasındaki yeri incelenmiş olacaktır. Özellikle ‘bozlak’ diye bilinen ve bir tür uzun hava niteliğindeki Türk halk müziğinde önemli bir yeri olan Neşet Ertaş, Muharrem Ertaş, Çekiç Ali, Hacı Taşan gibi simaların Abdal oldukları⁶ düşünüldüğünde durum daha iyi anlaşılacaktır.

Sosyal ve ekonomik yaşam üsluplarında beliren küçük kısmi benzerlikler nedeniyle zaman zaman Çingenelerle benzeştirilen Türkmen Abdallar, bu çalışmada kendilerine özgü nitelikleriyle ele alınmıştır. Bu çalışma ile bir kez daha açık bir şekilde ortaya konulduğu üzere Abdalların, Çingenelerle hiçbir etnik ilintisinin bulunmadığı; aksine, sosyal yaşamlarının son derece özgün bir şekilde Türk kültürü içerisinde olduğu ve kültür dünyalarının Türkmen gelenekleri içerisinde şekillenmişliği çalışma konusu edilmiştir. Müzisyenlik gibi sosyal etkinlik alanları incelenirken, bağlama, kaval, davul gibi Türk müziğinin özgün enstrümanlarının Abdalların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamlarındaki yeri de belirtilmiştir.

3- ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ :

Etniklik ve etnisite, alt kültür ve kimlik gibi kavramsal betimlemelerin, kültürel içerikleriyle birlikte ele alınması gerekir. Toplumsal olanı anlamlandıran ve alt kültür unsurlarından başka; (genel içerisinde bir bütünlük oluşturan) soyut bir sosyal kültürün varlığı⁷ sosyo-kültürel bünye dinamizmi açısından önemlidir. O halde, toplumsal yapı ve doku katmanlarının birer ayırıştırıcı unsur niteliğiyle ele alınması, antropolojik olarak çok verimli bir sonuç ortaya çıkarmayacağı gibi; sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik bir yarar da sağlayabilecek değildir. Artık günümüzde, yarar yönü de gözetilen bir bilimselliğin varlığı dikkate alındığında; çalışmanın, sosyo-kültürel neliğin ortaya konulmasından başka bir de toplumsal verimlilik anlayışı içerisinde gerçekleştirilmesi gerektiği ortadadır. Bu çerçeveden bakıldığında; toplumsal kültürün, zenginlikleriyle birlikte oluşturduğu dinamik dokusu bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmelidir.

Türk toplumunun dini inanç ve ritüel zenginlikleri, sosyal ve ekonomik yapısı ve alt kültür dokuları, hemen her zaman bir zenginlik ve hoşgörü unsurları olarak karşımıza çıkmış

⁶ Sibel Dağ, Abdallar Toplumsal Kültürel Kimlik ve Değişme, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000, s. 52

⁷ Abraham A. Moles, Alt Kültürün Dinamiği, çev., Nuri Bilgin, İzmir, 1983, s. 49

olmakla birlikte; Türk tarihinde, sosyal, ekonomik ve dinsel çekişme ve çatışmalar da yok değildir. Din ve etnisite, kimlik belirleyici unsurlar içerisinde yer alması sebebiyle, çoğu zaman kimlik ve siyasal benlik tartışmalarının odak noktasında bulunabilmektedir. Küreselleşmeyle birlikte ulusal bünyelere yönelik atomize ve parçalama eğilimlerine karşın, Türk kültür zenginliği ve birliği bağlamında Alevi-Türkmen alt grup olan Abdalların, bilimsel bir yaklaşımla çalışılması önemli olacaktır. Aynı şekilde, kültürün zenginliği ve hořęrsyle birlikte, Alevi Türkmen geleneğinden gelen Abdalların sosyal ve dinsel yaşamları ortaya konulmak suretiyle sosyal bünyenin zenginlik içerisinde bütünleşmesine katkıda bulunmak mümkün olabilecektir.

Artık, yaşamın değerlendirilmesinde ekonomik algıların oldukça ne çıkması sosyal bilimlerde de yarar anlayışını beraberinde getirmiştir. Zira, insanın sosyal düzene olan eğilimi ve birliktelik içerisinde karmaşık bir zenginlik üretme kabiliyetinin varlığı bilinen bir durumdur. Ayrıca bu durum, sosyo-kültürel içerikli kavramların içerisinin daha sağlıklı bir şekilde doldurulması açısından da oldukça önemlidir. O halde, sosyal dokuyu zorlayıcı yaklaşımlara karşın, konunun daha nesnel ve bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi, sosyal düzen ve birlikteliğin sağlıklı bir zeminde irdelenmesi açısından önemli ve bir gereklilik olarak durmaktadır.

Siyasal ve ekonomik bir içeriği de sahip baskın seküler kültür akışkanlığı karşısında ulusal kültür doku ve değerlerinin zenginlikleriyle beraber ele alınması önemli bir durum oluşturmaktadır. Alt kültür gruplarıyla birlikte kültürel zenginlik ve dinamiklerin betimlenilmesi, sosyal yapının güçlendirilmesine katkının yanı sıra sosyal yapının kültür dokuları ortaya konulmak suretiyle kültüre rekabet gücü ve bir dinamizm kazandırılmasında da yararlı olacaktır. Bu çerçevede, alt kültür unsurlarının, ayırıtırma araçları olmaktan öte bizzat toplumsal dokunun birer i/alt dinamizm ve zenginlik unsurları olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Bu nedenle, Türk kültürünün bir alt grubu niteliğindeki Abdalların sosyal ve dini yaşamlarının sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınması, sosyal bütünleşme ve ulusal birlik açısından da önemli olmaktadır. Aynı zamanda bu tür çalışmalar, kültürün dinamik sosyal ve kültürel doku özelliklerinin ortaya konulmasıyla birlikte, küresel akış içerisinde toplumsal dinamiklerinin etkinliğinin gün yüzüne çıkarılması açısından da katkı sağlayacaktır.

Belki insanlık tarihi kadar derin bir geçmişe sahip sosyal katmanlar arası sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıklar/derinlikler, artık günümüzde daha görülür hale gelmiştir. İletişim ve ulaşım alanlarında var olan son derece etkin geçişlilik ve etkileşim olanakları, sosyal katmanların arasında var olan farklılıkların etkinliğini de artırmaktadır. Bir başka ifadeyle; toplumsal yapı ve doku dinamikleri arasında oluşacak fark ve uçurumlarla etkileşen

sosyal yapının artık kendi dairesi içerisinde kalmadığı ortadadır. Bunun aksine, sosyal bünye içerisinde beliren dokusal rahatsızlık unsurları sosyal bünyeden de öte bir etki/baskı dinamiğine sahip olabilmektedir. Bu gün, büyük çoğunlukla Doğu-Batı arasında var olan uçurumsal sosyo- ekonomik farklardan beslenen ve kısmen dinsel bir içerikle de temas eden küresel şiddet ve terör gerçeği durumun anlaşılmasına ışık tutabilecek bir niteliktedir.⁸ Yine bir çok sosyal ve siyasal/yasal uyumsuzluk ve itaatsizliğin de sosyal uyumsuzluk gösteren toplumsal katmanlardan beslendiği gerçeği de ortadadır. Yoksullukla birlikte kent kültürüne karşı beliren yabancılaşma ve uyumsuzluk şiddet, kargaşa, güven ve huzur ortamını da etkilemektedir. Dinamik sosyal ve ekonomik bir rekabet alt yapısı ve kültüründen yoksun nüfus hareketlerinin/göçlerin kentin sosyal yaşamını da derinden etkilediği açıktır.⁹ Yoğun bir nüfus hareketinin/göçün yaşandığı büyük kent merkezlerinde adi (siyasal içerikli olmayan suçlar) ve yüz kızartıcı suçlarda gözlemlenen yüksek artış,¹⁰ sosyal, kültürel katmanlar üzerine yapılacak çalışmaların önemine bir başka açıdan işaret etmektedir.

Alevi –Türkmen bir geleneğe sahip olan Abdallar, henüz modern anlamda yerleşik bir yaşam kültürüne kavuşamamış olmaları nedeniyle biraz daha farklı bir alt grup niteliğinde gözükmektedirler. Özellikle Kaman’da yerleşik Abdallar arasında örgün eğitim sürecinden yararlanma oranının da düşük olması bu sosyal yaşam farkı durumu daha belirginleştirir niteliktedir. O halde, toplam sosyal yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından da Abdal gerçekliğinin ortaya konulması, Türk toplumsal yapısı içerisindeki sosyal katmanlar arasındaki sosyo-kültürel bütünleşmenin sağlanması açısından da önemli olacaktır. Ayrıca, Abdalların sosyo-kültürel yapılarının belirlenmesi, doğru sosyal politikaların üretilebilmesine de katkı sağlayacaktır.

Abdalların, ilk bakışta Türkiye’de yaşayan bazı Çingene topluluklarıyla da karıştırılabilmelerine neden olabilen yaşam ve daha çok ekonomik karakterli etkinlik üslupları vardır. Fakat, Abdalların kültür unsurları biraz derinlemesine incelendiğinde Türk kültürünün derin izleri hemen kendisini göstermektedir. Özellikle, Türkiye Çingenelerine yönelik saha çalışması sırasında yapılan gözlem ve elde edilen bilgi ve bulgular da göz önüne alındığında

⁸ Terörün sosyal, kültürel ve ekonomik tabanı/etkileşimiyle ilgili detaylı bilgi için bkz.; Dini Araştırmalar, C. 7, Sayı : 20 (Eylül-Aralık 2004), ‘Din ve Terör Özel Sayısı’

⁹ Yüksel Akaya, *Göç, Yoksulluk ve Kentsel Şiddet, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, Editör : Yasemin Özdek, Ankara, 2002, s. 204-205

¹⁰ Türkiye’de işlenen suç istatistikleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Polis 2002-2003, Emniyet Genel Müdürlüğü Çalışmaları, Ankara, 2004

durum kendini daha belirgin olarak belli etmektedir.¹¹ Dolayısıyla, Türk kültür unsurlarının belirlenmesi ve Türk kültür zenginliğinin ortaya konulması açısından da Anadolu Abdallarının, yoğun yaşanılan bir bölge olarak Kırşehir bağlamında çalışılması önemli olacaktır.

Eğitimle ilişkili bir şekilde, alt grupların ulusal gelirden aldıkları payın artırılması ve sosyal yaşam standartlarının toplam kaliteyle birlikte yükseltilmesi, sosyal bünyenin sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, toplumların dinamik rekabet gücünde kalifiye olarak nitelendirilen etmenlerin varlığının oldukça önemli bir yere sahip olduğu ve sosyal bütünleşme açısından etkin bir rol üstleneceği muhakkaktır.¹² O halde, dinamik ve rekabet gücü yüksek sosyal bünyenin oluşmasında da önerileriyle birlikte alt grup çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır.

Türk toplumunda, demokrasi ve insan hakları bilincinin sağlıklı bir zemine oturabilmesi açısından sosyal bünye ve kültür dokusu ve toplumsal yapı özelliklerinin ortaya konulması önemlidir. Bilinçli sosyal katılım sürecinde eğitim ve iletişim/etkileşim araçlarının da büyük katkıları olacağı ortadadır.¹³ Aynı şekilde, artık kendisini iyice hissettirmiş olan yoğun küresel rekabet ortamında toplumsal bünyenin organik birliktelik ve bütünlük içerisinde rekabet edebilir dinamik bir toplumsal bütünlüğe/bünyeye kavuşturulması açısından da toplumsal dokunun sosyolojik verilerle ele alınmış olması katkı sağlayacaktır. Bu tür çalışmalarla, Türk toplumunun alt kültür gruplarıyla birlikte kültür dokusu ve sosyal yapı analizlerinin yapılması, toplumsal bünyenin bilimsel veriler yardımıyla tanınmasının yanında Cumhuriyet değer ve hedefleri açısından da önemli olacaktır.

Çalışma bulgularının, bir sosyal kesitin yaşam gerçekliğinin belirlenmesiyle birlikte Türkiye'nin sosyal ve kültürel doku unsurlarından birine ışık tutması beklenmektedir. Çalışma bu çerçeveden değerlendirildiğinde, sosyal sorunlara yönelik politikaların geliştirilmesine veri oluşturabilecek içeriklere de sahip olacaktır.

4. ARAŞTIRMADA DENENCE

Araştırma, birçok denenceye sahiptir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür.

¹¹ Atatürk Üniversitesi tarafından desteklenen 'Türkiye Çingeneleri' konulu bir alan araştırmasında (1997) üç aylık zaman dilimini kapsayan bir sürede 'araştırmacı' olarak görev aldım. Bu çalışma sırasında Türkiye'de yaşayan Çingelerin sosyal ve dinsel yaşamları incelenmiş; çalışma sırasında elde edilen bilgi ve bulgulardan burada da yararlanılmıştır.

¹² Hüsnü Erkan, *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*, İstanbul, 1994, s.27

¹³ Şerafettin Turan, *'Türkiyede Cumhuriyet ve Medya Kültürü'*, Der. Özer Ozankaya, Cumhuriyet ya da Demokrasi, Ankara, 2002, s. 88

- Toplumsal değişimle birlikte Abdalların sosyal ve ekonomik yaşamlarında da değişimler yaşanılmaktadır.
- Toplumsal değişim, Abdalların dinsel yaşamlarını da etkilemektedir. Bu çerçevede, Alevilikten Sünniliğe doğru bir kayış vardır.
- Alevi Abdallar, inanç sistemi olarak kendilerini İslam dairesi içinde görmektedirler.
- Abdalların siyasal tercihlerinde din etkili bir faktör değildir.
- Abdallar, siyasal tercih belirtirken çalışkanlık, üretkenlik, dürüstlük gibi nesnel ölçütleri gözetmektedirler.
- Yaşanılan yer Abdalların dinsel ve sosyal tutum ve davranışları üzerinde etkindir. Bir başka ifadeyle; sosyal ve dinsel tutum ve davranışların belirmesinde yaşanılan yerin önemli bir yeri vardır.
- Bireylerin dindarlık düzeyleri sosyal tutumları üzerinde de etkilidir.
- Bireylerin dindarlık düzeyleri inanç ve dinsel tutumları üzerinde de etkilidir
- Yaş, eğitim durumu, cinsiyet, ekonomik durum, meslek gibi değişkenler bireylerin sosyal tutum, inanç ve dinsel tutum ve davranışları üzerinde etkilidir.
- Abdallar arasında ataerkil aile anlayışı varlığını devam ettirmektedir. Bu çerçevede, aile kurumu önemini devam ettirmektedir. Fakat, aile içerisinde kadın da etkin bir konumdadır.
- Abdallar sosyal değişme sürecinde sosyal, kültürel ve dinsel değişmelere karşı açık bir tavır göstermektedirler.
- Abdallar arasında gelecek endişesi vardır ve çocuklarını bu duyguları önemseyerek yetiştirmektedirler.
- Abdallar, kamusal isteklerini iletmede ve beklentilerini gerçekleştirmekte sorunlar yaşamaktadırlar.
- Abdallar, ağırlıklı olarak Orta Anadolu ve Akdeniz bölgesinde yerleşmiş Türkmenlerdir¹⁴. Yaşam üsluplarında Türkmen geleneğinin bir çok izine rastlamak mümkündür. Abdalların kendine ait bir yaşam üslubu varolmakla birlikte, hayat düzeylerinin belirmesinde dinin çok etkin bir konumda olmadığı ve eğitim tarafından şekillendirilen sosyal ve ekonomik bir yapılanma söz konusu değildir.

¹⁴ M. Şakir Ülkütaşır, 'Anadolu Etnografyasına Ait Araştırmalar: Abdallar – Coğrafi dağılımları, etnik menşeleri, içtimai hayatları', www.alewiten.com/sakir1.htm

- Sosyo-kültürel yaşam ve ekonomik olanaklar alt grupların eğitim karşısında takınmış oldukları tavır üzerinde etkilidir. Bu açıdan bakıldığında, yakın zamanlara kadar göçer bir yaşam sürmüş olan Abdalların eğitim düzeyleri yüksek değildir.

- Modern toplumlarda, bireylerin ekonomik ve sosyal yaşam düzeyleriyle eğitim durumları arasında sıkı bir ilişki vardır. Aynı şekilde eğitim yoluyla iş kollarında da bir farklılaşma meydana gelerek toplumsal iş bölümü de artmaktadır. Bu durum, ulusal gelirin daha dengeli dağılmasında da etkilidir. Buradan hareketle, uzun süre göçer bir yaşam sürdürmüş olan Abdalların eğitim durumları da göz önüne alındığında ekonomik yaşam düzeyleri düşüktür.

5. ARAŞTIRMADA SAYILTI

Sosyolojik araştırmalar, bir takım ön kabuller üzerine bina edilir. Sayılıtlar, çalışmalarda, önceden doğru olarak kabul edilen ve sınanması yapılmayan yargısal nitelikli düşüncelerdir.¹⁵ Araştırmanın başarı ve sonuçlarının geçerliliği, doğru kabul edilen bu varsayımların geçerliliğiyle sınırlıdır.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde bu araştırma şu sayılıtlar üzerine yerleşmektedir;

- Kırşehir, Orta Anadolu'da yer alan bir il olarak tarihten bu tarafa Türkler açısından sosyal, siyasal ve dinsel bir öneme sahiptir. Ahilik örgütlenmesinin ilk gerçekleştiği yer olması ve Hacı Bektaş'ın dini ve sosyal etkinliğinin yoğun gözlenildiği bir yerdir. Aynı şekilde, Alevi (Bektaşî) din geleneğinden gelen Abdalların sosyal, kültürel ve dinsel yaşam üsluplarının özgün olarak izlenebileceği bir yerdir. Buradan hareketle, Kırşehir ve çevresinde yerleşik Abdallar Orta Anadolu Abdallarını temsil edebilecek bir niteliktedir.

- Sosyal değişim süreciyle birlikte toplumsal kültür-yapı ilişkileri de değişmektedir. Yine, toplumsal değişme, sosyal, kültürel, ekonomik ve dinsel değişimleri de beraberinde getirmektedir.

- Araştırmaya katılan katılımcıların vermiş olduğu bilgilerin doğru olduğu varsayılmaktadır. Araştırmada yer alan yorum ve değerlendirmeler katılımcıların vermiş olduğu bilgilerin doğruluğu ön kabulü üzerine inşa edilmiştir.

- İnsan yaşamında ve sosyal kültürün oluşumunda din ve eğitimin etkin unsurlar arasında olduğu bilinmektedir.¹⁶ Aynı şekilde, insanın eşya üretmesinde ve sosyal düzen ve değerlerini oluşturmada da eğitimin önemli bir yeri bulunmaktadır.

¹⁵ Niyazi Karasar, Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara, 1995, s. 71

¹⁶ Samuel Koenig, Sosyoloji, çev. A.sucu – O. Aykaç, İstanbul, 2000, s. 161-164

- Din ile toplum ve dolayısıyla toplumsal ilişkiler arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Din, bir yandan toplumsal yapı, kültür ve ilişkileri etkilerken, aynı zamanda kendisi de toplumsal olandan yoğun bir şekilde etkilenmektedir. Dini inanç, tutum ve davranışların oluşmasında sosyal, ekonomik ve siyasal unsurlar da etkilidir. Abdalların sosyal ve dinsel tutum ve davranışlarının oluşmasında da sosyal, ekonomik ve siyasal etkiler söz konusudur. Aynı şekilde, Türkmen olan Abdalların Alevi din geleneğine sahip olmalarında da yaşam olgularının önemli bir yeri vardır.

6. ARAŞTIRMADA EVREN VE ÖRNEKLEM

Değişik bölgelerde yaşayan Abdallar arasında güçlü bir sosyo-kültürel, dinsel ve ekonomik benzeşimlerin olması, çalışmanın belirlenen evreninin betimsel alanı açısından önemlidir. Çalışma evreni olarak Kırşehir merkez ve ilçelerinde yaşayan Abdalların sosyal ve dini yaşamları seçilmiş ise de, belirtilen yoğun benzeşimler nedeniyle bu çalışmanın, çalışma başlığında da vurgulandığı üzere Orta Anadolu Abdallarıyla ilgili bir çok genel betimlemelere ulaşmaya yardımcı olacağı açıktır.

Bu çerçevede ele alındığında, Araştırmanın evreni olarak, Orta Anadolu Abdallarını temsil edebileceği düşünülen Kırşehir Abdalları, örneklem olarak seçilmiş ve Orta Anadolu Abdallarına ait sosyolojik tipolojiler Kırşehir Abdalları örnekleminde değerlendirilmiştir. Zira Kırşehir yöresi, Abdalların yoğun olarak yaşadığı ve kendilerine özgü sosyal, kültürel, dinsel ve ekonomik tutum ve davranışların tipik olarak gözlemlenebileceği bir yerdir. Kırşehir’de yaşayan Abdalların, diğer yerlerde yaşayan Abdallarla olan akrabalık ve diğer ilişkilerin canlılığı da, Kırşehir yöresi üzerine bir çalışmanın Orta Anadolu Abdallarıyla ilgili bulgular taşıyacağına işaret etmektedir. Kırıkkale merkez ve Keskin, Nevşehir - Hacıbektaş ve Ankara – Polatlı, Gölbaşı Soğulcak köyü ve Haymana’da yaşayan Abdallarla Kırşehir merkez ve Kaman’da yaşayan Abdallar arasında geçmişe dayanan bir ilişki vardır. Bundan başka; Mersin – Silifke, Afyon-Sultandağı ve Emirdağ, Antalya, Adana, Gazi Antep, Yozgat, Tokat, Çorum, Konya, Kayseri, Sivas, Malatya, Karaman, Isparta, Denizli ve Amasya Abdal yerleşiminin olduğu diğer illerdir. Ayrıca, son dönemlerde İzmir, Aydın ve Manisa taraflarına da Abdal göçleri yaşanılmaktadır. Özellikle İzmir’de Abdalların yoğun olarak oturduğu mahallelerin bulunduğu söylenilmektedir. Buna rağmen çalışmada, Abdal yerleşimlerinin orta bir bölgesinde bulunan ve Abdalların tipik sosyo-kültürel ve dinsel özelliklerini devam ettirdiği bilinen Kırşehir ve ilçeleri evren olarak belirlenmiştir. Çalışma bölgesi olarak

Kırşehir seçilmiş olup, Kırşehir’de yaşayan Abdalların sosyal ve dini yaşamları çalışma konusu yapılmıştır.

Kırşehir, tipik bir Orta Anadolu kenti olmasının yanı sıra Alevi Türkmen nüfusun da yoğun olarak yaşadığı yerlerden birisidir. Babai ayaklanmaları sonrası Hacı Bektaş’ın da Kırşehir’e gelerek Yağmurlu kasabasında yaşadığı bilinmektedir. Bu nedenle, Abdalların en yoğun ve tipik sosyo-kültürel özellikleriyle yaşadıkları bölgelerin başında Kırşehir’in geliyor olması, çalışma bölgesi olarak Kırşehir’in seçilmesinde oldukça etkili olmuştur. Bu nedenle araştırmanın evreni Kırşehir olarak seçilmiştir. Kırşehir ve İlçelerinde yapılan çalışmalarda elde edilen bilgiler sonucu Abdalların Kırşehir-Merkez ve Kaman ilçesinde yaşadıkları öğrenilmiştir. Abdallar, daha çok Kırşehir Merkez’de Aşıkpaşa ve Bağbaşı Mahallelerinde, Kaman’da ise Aşıkpaşa Mahallesinde oturmaktadır. Araştırma, bire bir istatistiksel nitelikli olmadığı için buralarda yaşayan Abdalların nüfusları hakkında kesin kanı içerebilecek bir bilgi sunumu doğru olmayacaktır. Bununla birlikte; bölgede yapılan çalışma ve gözlemlere dayalı olarak; buralarda yaşayan Abdalların toplam nüfuslarının binin (1000) üzerinde olmadığı düşünülmektedir. Fakat yine de, verilen bu sayısal bilginin istatistiksel bir kesinlik taşımadığını ve toplam nüfus bilgisi içerebilecek istatistiksel bir derinliğe sahip olmadığını belirtmek gerekir. Dolayısıyla, çalışmanın demografik evreni, Kırşehir Merkez ve Kaman’da yerleşik Abdal demografisinden oluşmaktadır.

Araştırmada, çalışma konusu edilen alanın genel niteliklerini temsil edebilecek yeterlilikte bir örneklem kullanılmıştır. Zira, çalışılan topluluğun bütünü ile çalışma gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı ortadadır. Fakat, evreni yeterli ölçüde temsil edebilecek kadar bir katılımcı grubun kullanılması gerektiği gerçeği örneklem yeterliliğinin belirlenmesinde göz önünde bulundurulmuştur. Çalışma topluluğunun yoğun ilişki sıklığı, yaşamsal ve ekonomik birlikteliklerin grup üyeleri arasında güçlü benzeşimlere yol açması nedeniyle, yaş ve cinsiyet dağılımları da gözetilerek, seçmeksizin belirlenmiş iki yüz yirmi beş (225) katılımcı sayısının örneklem için yeterli olabileceği düşünülmüştür. Yapılan alan çalışmalarında, toplumsal yapının sosyo-kültürel yapısından kaynaklanan erkek egemen toplum yansımalarının bir araştırma sorunu olarak belirebileceği bilinciyle, çalışmada cinsiyet katılımının sağlanmasına dikkat edilmiştir.

7. ARAŞTIRMADA KAPSAM VE SINIRLILIK

Toplumbilim çalışmaları, doğa bilimlerinden çok farklı bir karaktere sahiptir. Yöntem tartışmalarına da yol açan bu karakteristik yapı, sosyal bilimsel çalışmalarda bir çok sorun, sınırlılıklar ve kapsam sınırlamalarını da beraberinde getirmektedir. Bu durum, son derece

karmaşık ve çok etmenli toplumsallık üzerine yapılan çalışmalarda daha da önemli olabilmektedir. Toplumbilimsel çalışmalarda, toplumsal yapı karmaşıklığından başka bir de araştırmacının bu karmaşık yapıya nüfuz sorunu kendini hissettirmektedir. Aynı şekilde, araştırmacıyla araştırılan arasında belirebilecek sübjektiflik noktalarının var olabileceği gerçeği, bu tür çalışmaların bir başka açıdan sınırlılıklarının olabileceğine işaret etmektedir. Bu nedenle, bu çalışma aşağıdaki kapsam ve sınırlara sahiptir:

Bu çalışma evren ve örneklem bağlamı içerisinde gerçekleştirilmiş olup, çalışma bölgesi olan Kırşehir ile sınırlıdır. Çalışmanın evreni olan Kırşehir Abdalları, örneklem temsil yeterliği çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Katılımcıların soru kağıtlarına vermiş olduğu yanıtlar, dolaysız katılım ve görüşme teknikleriyle de desteklenilmiştir. Buna rağmen bu çalışma, katılımcıların soru kağıtlarına vermiş olduğu yanıtların doğruluk ve temsil düzeyleri ile sosyo-kültürel ve dinsel yaşamın gözlemlenmesi sonucu elde edilebilen verilerle sınırlıdır.

Toplumbilimsel çalışmalarda, birden çok veri toplama yöntemi ve bir çok tekniği olmasına karşın, araştırmada elde edilemeyen/kavranılamayan bir çok verinin/unsurun olması olasıdır. Bu nedenle, bu çalışmanın kapsamı da benzer riskler dolayısıyla bir çok içerik sınırlandırılmalarına sahip olmuş olabilir. Dolayısıyla bu çalışma, araştırmacının bulgulara/verilere ulaşma olanaklarıyla ve elde edilen verileri değerlendirebilme yeteneğiyle sınırlıdır.

Alevi bir İslam yorumuna sahip olmakla birlikte, aslında çok sıkı bir dini gelenek içerisinde hareket etmeyen Abdalların ortaya koymuş oldukları dini hoşgörü ve sosyal barış ve uyum anlayışları, Türk kültür dünyasına ve sosyal yaşama yönelik önemli bir katkıdır. Sosyal ve dini yaşamlarında var olan yüksek hoşgörü ve uyum kabiliyeti çalışmanın içeriklerinden birisidir.

Sosyal bilimler alanında yapılan bir çok çalışma gibi bu çalışma da zaman sınırlaması taşımaktadır. Sosyal sürecin akışkan ve değişken yapısı göz önüne alındığında, bu çalışmanın da çalışıldığı zaman dilimini kapsadığı açıktır. Bununla birlikte, fenomenolojik bulgularla birlikte olgusalılıkların belirlenmesi ve çalışılan topluluğun izlenebilir, ölçülebilir bir niteliğe dönüştürülmesi, çalışılan şeyin sonraki zamanlarda da izlenebilmesine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle, bu çalışma da, çalışılan grubun izlenebilmesine yönelik bir veri olabilme sınırlamasına sahiptir. Bu çerçevede, Kırşehir örneğinde Orta Anadolu Abdallarının kültür, eğitim, ekonomik etkinlik ve yaşam üslubu gibi sosyal ve kültürel alanları da içerisine almaktadır. Türk kültürü içerisinde Orta Anadolu Abdallarının dini ve sosyal yaşam alanları ve üslubu çalışmanın başlıca konusunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Abdalların kültür

dünyalarında ve sosyal yaşamlarında önemli bir yer tutan özgün Türk kültür motifleri yine çalışma konuları içerisinde yer almıştır. Böylece, Abdalları, diğer alt kültür gruplarından ayıran sosyal ve kültürel farklarla birlikte dini inanç ve dini yaşam tutum ve davranışları da çalışma konusu yapılmıştır.

Çalışma grubunun alevi bir dini geleneğe sahip olması, çalışmayı bir yönüyle din bilimleri ile ilişkilendirirken; etnik kimlik, alt kültür, sosyal değerler ve geleneklerle ilişkili olması Halk Bilimleri ile de bağlantılı kılmaktadır. Fakat bu çalışma, Din Sosyolojisi anabilim dalına bağlı bir çalışma olarak yürütülmüş olup, sosyal bulgular sosyolojik sınırlar içerisinde değerlendirilmiştir. Kırşehir Abdallarının sosyal ve dini yaşamları sosyolojik bulgular esas alınarak, zaman zaman sosyal betimleme şeklinde sunulmuştur. Çalışma sırasında ortaya çıkan, Abdalların sosyal, kültürel, dinsel ve ekonomik yaşamlarına ilişkin kavramlar, dip not açıklaması şeklinde veya kavramlar bölümünde yeterli olabileceği düşünüldüğü ölçüde açıklanılmıştır.

8. ARAŞTIRMADA KURAMSALLIK, YÖNTEM VE TEKNİKLER

8.1. Kuramsallık

8.1.a. Yapısal Fonksiyonel Kuram

Yapısal – fonksiyonel kuram konusundan önce sosyal yapı ve sosyal kurum kavramlarına kısaca değinmek gerekir. Çünkü, bu kavramların karşılıklı ilişkileri yapısal-fonksiyonel kuram içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Sosyal Yapının kesin bir tanımlamasının yapılması oldukça güç olmakla birlikte sosyal yapıyı, *‘herhangi bir toplumun ya da toplumsal kümenin yerleşik iç örgütlenme biçimi’*¹⁷ olarak tanımlamak mümkündür. Bir başka tanımlamada ise sosyal yapı; *‘Toplumsal davranışlarda yenilenen kalıplar ya da, daha özgül kapsamda, bir toplumsal sistemin veya toplumun farklı öğeleri arasındaki düzenli ilişkiler için esnek biçimde kullanılan bir terim. Bu çerçevede, sözgelimi bir toplumun farklı akrabalık, dinsel, iktisadi, siyasal ve diğer kurumlarının onun toplumsal yapısını meydana getirdiği, bu yapının bileşenlerinin de normlar, değerler ve toplumsal rollerden oluştuğu söylenebilmektedir’* şeklinde açıklanmaktadır.¹⁸ Yine sosyal yapı, ‘bir toplumu oluşturan ve aralarında ilişkiler bulunan öğeler bütünü’ şeklinde de tanımlanabilir.¹⁹ Burada sunulan birkaç tanımdan da anlaşılacağı

¹⁷ Özer Ozankaya, Temel Toplum Bilimleri Sözlüğü, ‘toplumsal yapı’ md., Ankara, 1984, s. 129

¹⁸ Barlas Tolan, Sosyoloji, Ankara, 1993, s. 255; Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, ‘yapı, toplumsal yapı’ maddesi, Ankara, 1999, s. 804-805

¹⁹ Hilmi Ziya Ülken, Sosyoloji Sözlüğü, ‘kurum’ maddesi İstanbul, 1969, s. 183)

üzere; toplumsal yapının kesin bir tanımı yapılamamış ise de, hemen bütün tanımların değinmeleri önemli benzerlikler içermektedir.

Sosyal kurum ise; bir bütün şeklinde sosyal yapıyı oluşturan öğelerdir. Belirli toplumsal gereksinim ve düzenlemeleri karşılayan sosyal kurumlar, toplum tarafından kabul edilmiş davranış tipleri, olgu ve öğretilerdir ve çoğunlukla kurumların kökleri adetlerden oluşmaktadır. Güçlü kabul görmüş adetler düzenleyici veya denetleyici kurumlar içerisinde de yerini alabilir.

Toplumsal kurumlar, toplumların duyuş ve davranış kalıplarıyla, toplumun gereksinimlerini karşılayan bütün yapısal organizmaları içerisinde barındırmaktadır.²⁰ Sosyal kurumu, işleyen bir sistem gibi algılayan organizmacı yaklaşımların yanı sıra;²¹ onu, akışkan bir değerler sistemi ve değişken davranış kalıpları bütünü olarak tanımlayanlar vardır.²²

Sosyal süreç, bir çok iç ve dış etkilere açık bir akışkanlığa sahiptir. Sosyal doku ve yapılarda oluşan değişme veya dönüşme de bu süreçte ortaya çıkar. Toplumsal, ekonomik, coğrafi, tarihsel, siyasal ve dinsel derinlikleri olan sosyo-kültürel ve dinsel doku ve yapıda iç içe geçmiş bir etkileşim söz konusudur. Kültür değişirken yapı da değişmekte, bununla birlikte sosyal kurumların içerik ve fonksiyonları da değişmektedir.²³ Bu süreçte; sosyal kurumlar bazen içerikleriyle birlikte yapılarını da kaybetmekte, bazen ise içeriğini değiştirmekle birlikte kurumsallığını devam ettirebilmektedir.

Sosyal yapı ve yapının üzerine bina edildiği kurumsallıklar, birbirleriyle ilişkilendirilerek karşılıklı bir geçmişlik durumu olarak değerlendirilir.²⁴ Yapısal fonksiyonel kuramın da bu yaklaşım üzerine yerleşmektedir. Toplumsal yapıda yaşanan iş bölümü ve karmaşılaşmayla birlikte fonksiyonlarda da bir farklılaşma ve zenginleşme durumu söz konusu olmaktadır. Bir başka deyişle; sosyal yapı içerisinde beliren gereksinimlerle birlikte fonksiyon gerçekleştiren yeni kurumlar ortaya çıkmaktadır.²⁵ Bu durum, toplumsal düzenin sürekliliği ve istikrarı açısından da son derece önemlidir. İhtiyacı

²⁰ Gordon Marshall, a.g.e., '*kurum, toplumsal kurum*' maddesi, s. 438

²¹ Talcott Parsosns ve Herbert Spenser bu görüşün önemli temsilcileri arasında yer almaktadır. Bilgi için bkz.; Wilbert E. Moore, '*İşlevselcilik*', Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Der. Tom Bottomore- Robert Nispet, Çev. Mete Tuncay, Aydın Uğur, Ankara, 1997, s. 327-329

²² Gordon Marshall, a.g.e., '*kurum, toplumsal kurum*' maddesi, s. 438

²³ Sosyal değişme olgusu ve yapı-kültür ilişkileriyle ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz., Bozkurt Güvenç, Sosyal Kültürel Değişme, Ankara, 2000; Mübeccel Kıray, Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme, İstanbul, 1999; Çiğdem Kağıtçıbaşı, '*Psikoloji, Kültür ve Sosyal Değişme*', Birikim Dergisi, Sayı :48-49, Kış-Bahar 1990, s. 19-25

²⁴ Sulhi Dönmezer, Sosyoloji, Ankara, 1984, s. 163

²⁵ Samuel Koenig, Sosyoloji-Toplum Bilimine Giriş, İstanbul, 2000, s. 76

karşılayamayan toplumsal gereksinim özelliğinden soyutlanmış kurumlar ise çoğunlukla ortadan kalkarlar.²⁶

Bununla birlikte; sosyal kurumların yapısal- fonksiyonel bir gereklilikle temellendirilmesi, toplumsal dokunun ve yapının yaşamış olduğu süreç ve büyük özsel ve yapısal değişmelere ve dönüşmelere karşın bir çok kurumun varlığını açıklamakta yetersiz kalabilmektedir. Ayrıca, toplumsal gereksinimi kalmayan kurumların kaybolacağı yaklaşımı bir çok kurumun varlık ve işleyiş sürekliliği ile örtüşemeyebilmektedir.²⁷ Sosyo-kültürel dokuda ve dolayısıyla; sosyal yapıda meydana gelen değişmeye karşın varlığını devam ettirme sürekliliğinde olan; toplumun derinliklerine inmiş kurumlar da var olabilmektedir. Din ve aile bunlardan başlıcalarıdır. Sosyal yapı içerisinde yüklenmiş olduğu fonksiyon ve kendisine olan psikolojik ve sosyal gereksinim karşısında din kurumu, her zaman tartışma gündeminde olabilen bir kurum olarak belirmektedir. Ayrıca, dinin kutsallık içeren derinliği ve bir çok köklü dönüşüme rağmen zamanlara uzanabilme yönüyle de din kurumu, tartışmanın farklı bir yerinde durmaktadır. Fakat burada, yapı-kültür ilişkilerinin dışına uzanmış kökleşmelere sahip kurumlar ve/veya yapısal-fonksiyonellik özelliğinin ötesinde bir derinleşmenin/kurumsallaşmaların olabileceğini de belirtmek gerekir.

Sosyal yapının zenginlik ve dinamikliğinden başka; sosyo-kültürel yapının oluşumunda ve değişiminde tek nedenselliğe indirgenmiş bir açıklama yapılamaz. Bir başka ifadeyle; sosyal doku ve yapının çok sebepli oluş karakteri, çok sebepli açıklamaları da zorunlu kılmaktadır. Buradan hareketle, toplumsal doku ve yapının sosyal, dinsel ve kültürel özelliklerini, akışkanlığını ve değişimi tek bir teori üzerine kurmak zordur.²⁸ Aksine; sosyal olgu ve olayların çoklu nedenselliklerle ele alınması sosyal doku, yapı ve oluşların yapısına daha uygun düşecektir.

Yapı- kültür ilişkileri çerçevesinde, kültürel yapıyla birlikte sosyal yapı da şekillenmekte; kültür dokusu içerisinde şekillenen sosyal kurumlar yapısal bir fonksiyon üstlenmektedir. Sosyal değişim sürecinde, sosyal ve kültürel dokuda yaşanan değişimle birlikte kurumlarda da yapısal fonksiyonel değişimler yaşanılmaktadır.

Sosyal kurumlar, gereksinim karşılamaktan öte aynı zamanda sosyal yaşam etkinliklerini düzenleme ve kontrol etme fonksiyonlarını da gerçekleştirir. Sosyal kurumlar yoluyla bireyler yapıp yapamayacakları şeyleri bilmiş olurlar.²⁹ Bireyin sosyal yaşamını

²⁶ Sulhi Dönmezer, a.g.e., s.174-176; Mustafa Erkal, Sosyoloji, İstanbul, 1993, s. 235

²⁷ Yapısal – fonksiyonel yaklaşım çerçevesinde, sosyal kurumlar ile sosyal gereklilik arasındaki ilişki ve var olan ilişkiye yüklenen anlam irdelemesi ile ilgili bilgi için bkz. Hüsnü Ezber Bodur, Toplumsal Gerçekliğe Sosyolojik Yaklaşım, Erzurum, 1994

²⁸ Amiran Kurtkan Bilgiseven, Sosyal Bilimlerde Araştırma Metodolojisi, İstanbul, 1989, s. 92

²⁹ Samuel Koenig, a.g.e., s. 76

düzenleyerek kontrol eden bu sosyal kurumlar yazılı yasalar olabileceği gibi örf, adet, inanç sistemi, ahlaksal değerler veya gelenek halini de alabilir.³⁰ Ayrıca, toplumsal rol ve statüler de toplumsal yapı içerisinde belirlenir. Bu çerçevede, toplumsal beklentiler ortaya konularak uygun duyuş ve davranışların gerçekleştirilmesi beklenir.³¹

Toplumsal kurumların sosyal yapıyı düzenlemek ve gereksinimleri karşılamaktan başka; toplumsal yapı içerisinde bir denge unsuru görevini de gerçekleştirmektedir. Sosyal süreçte beliren düzensizliklere karşı sosyal kurumlar birer denge, düzen ve sosyal kontrol mekanizmaları olarak da ortaya çıkmaktadırlar.³²

Bu çalışma, bir alan araştırması olması dolayısıyla, yapı- kültür ilişkisiyle de ilişkilendirilerek, belirlenen evren ve örneklem çerçevesinde sosyolojik tipolojilerden hareket etmektedir. Kırşehir merkez ve ilçelerinde yaşayan Abdalların sosyal ve dinsel yaşamları ile yapı-kültür ilişkileri, önemli ölçüde yapısal-fonksiyonel bir yaklaşım içerisinde değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, Abdalların sosyal ve dinsel yaşamları sosyo-kültürel, ekonomik ve dinsel yaşam özellikleri ve akışkanlıkları/değişimler olabildiğince kendi nedensellikleri içerisinde açıklanmıştır. Abdalların yaşamında tarihsel bir derinliğe ve zengin bir toplumsal kültür birikimine sahip müzik ve göç geleneği ile dinsel ve ekonomik dokuda beliren değişimler yine yapı-kültür ilişkileri içerisinde yapısal-fonksiyonel bir bakış açısıyla ele alınmaktadır.

8.2 Metodolojik Değerlendirme

Sosyolojide metodolojik yaklaşımlar, niteliksel (kalitatif) ve niceliksel (kantitatif) metodoloji olmak üzere iki genel kısma ayrılabilir. Nicel metodolojinin, istatistiksel ölçme, analiz ve değerlendirmeye ağırlık verdiği görülmektedir. Bu metodoloji yaklaşımı, doğa bilimlerinde kullanılan sebep-sonuç ilişkisi ile kontrol mekanizmasına dayalı bir modeli kullanmaktadır. Niteliksel yaklaşım ise, 1950'lerden itibaren hızla gelişmiştir. Onun tipik bir örneğini günümüzde etnometodoloji temsil etmektedir. Etnometodolojinin Weber'in "anlama" yaklaşımından ve fenomenolojiden, özellikle de Alfred Schutz'un çalışmalarından esinlendiği bilinmektedir. Etnometodoloji, araştırmacının herhangi bir peşin hükümlü

³⁰ Barlas Tolan, *Sosyoloji*, Ankara, 1993, s. 231-249

³¹ Sulhi Dönmezer, a.g.e., s. 163

³² Mustafa Erkal, *Sosyoloji*, s. 235; Talcott Parsons, Herbert Spencer, E. Durkheim Carl Marx ve Wilbert Moore gibi bir çok sosyal kuramcı tarafından değişik yön yaklaşımlarla kuramlanan yapısal-fonksiyonel yaklaşım ve yöneltilen eleştirilerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; P.A. Sorokin, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları I-II*, Çev. M. Münir Raşit Öymen, Ankara, 1994; Talcott Parsons, *The Social System*, New York, 1951; Margaret Poloma, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Çev. Hayriye Erbaş, Ankara, 1993; Richard Appelbaum, *Toplumsal Değişim Kuramları*, Çev. Türker Alkan, Ankara; M. Abrahamson, *İşlevselcilik*, Çev. Nilgün Çelebi, Konya, 1990; Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akinhay- Derya Kömürcü, Ankara, 1999

araştırma planına, istatistiksel ölçme, analiz ve değerlendirmeye bağlı kalmaksızın alana gitmesini, araştırdığı aktörlerin konuya verdikleri anlamı bulup aydınlatmasını ön görmektedir³³.

Din sosyolojisinde gerçekleştirilen araştırmaların çoğunlukla Weber'in "anlama" ve "objektiflik" metodolojik yaklaşımlarından etkilendiği ve metodolojik ilke olarak bu yaklaşımı benimsediği görülmektedir. Nitekim din sosyolojisindeki objektiflik yaklaşımı, alan araştırmacısının tamamıyla tarafsız ve objektif olarak dini toplumsal gerçekliği, olduğu gibi betimlemesi şeklinde uygulanmaktadır. Bununla birlikte, bilgi sosyolojisi ile ilgili son çalışmalar, din sosyolojisinin "değer yargısından uzak metodolojik mitini sarsmaktadır. Elbette, hiç bir sosyolog, dinî değerler konusunda bütünüyle tarafsız veya objektif olamaz³⁴. Yine de sosyolojik araştırmalarda dinin doğruluğu veya yanlışlığı gibi peşin hükümlerden kaçınmak gerekmektedir. Aslında Kağıtçıbaşı'nın, "metodoloji bir moral meselesi değil, bir stratejidir. Metodolojinin iyisi ya da kötüsü olmaz. Her araştırmacı, amacına uygun bir metodoloji kullanmalıdır"³⁵ şeklindeki ifadesi, bu problemi izah edecek açıklıkta görülmektedir.

Sosyal bilimlerde yapılan çalışmalarda, yöntem sorunu metodolojik bir sorun olarak varlığını devam ettire gelmiştir. Pozitif bilimlerin, sosyal bilimleri etkilemesiyle öne çıkan pozitivistik nicelik, daha sonra nitel karşı çıkışları da beraberinde getirmiştir. Nicel yaklaşımın sınırlılığı ve keskin söyleyiş biçimi, sosyal yapının kendisine özgü karmaşık yapısı, duyuş, düşünüş ve davranışlarda var olan öznel içerik gibi nedenler itiraz ve tartışmaların odaklaştığı noktalardan bazılarıdır.³⁶

Sosyal yapı, son derece karmaşık ve canlı bir içeriğe sahiptir. Aynı şekilde sosyal yapı, özellikle modern zamanlarda; çok etkin bir etkileşim ağına sahiptir ve yoğun bir akışkanlık içerisindedir. Bu nedenle, böyle karmaşık ve dinamik bir yapının kısıtlı/sınırlı betimsel düzeneklerle elde edilen verilerle değerlendirilmesi bir çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu durum, nicel araştırma yaklaşımına yöneltilecek önemli karşı çıkış noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu karşı çıkışta, fenomenolojik bulguların sübjektifliğine de vurgu yapılmaktadır.

Buna karşın, fenomenolojik yaklaşımın bilimselliğin ötesinde bir sübjektifliğe açık olması, bir çok çalışmada ulaşılabilecek ve çalışma gerekliliği açısından önem taşıyan

³³ Lütfi Kaleli, *Hacı Bektaş Veli ve Sünnilik*, Cem, s. 9–10.

³⁴ R .L. Johnstone, a.g.e., s. 2; ; Niyazi Akyüz, *'Türk Din Sosyolojisi'nde Nitel ve Nicel Yaklaşımların Dengeli Kullanımı Sorunu*, Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk Din Sosyolojisi'nin Temel Sorunları Sempozyumu, (11-13 Haziran 2004, Çorum) Bildirileri, Çorum, 2005, s. 109-115

³⁵ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*, İstanbul, 1977, s. 47.

³⁶ Adil Çiftçi, *Anlayıcı Yaklaşım ve Din Sosyolojisi İçin Uzanımları*, Ankara, 2004, s. 107-114

olgusalılıkları dışlaması, nitel yaklaşım açısından önemli sorun noktaları olarak belirlemektedir. Yine, bu yaklaşımla, çalışılan sosyal alanın izlenebilir ve ölçülebilir kabiliyeti de ortadan kalkabilmektedir. Bundan başka; araştırmacının sosyal akışkanlığı anlayabilme yeteneği ve sosyal olanla arasında belirebilecek sübjektif içerikle bağ bilimselliği yönlendirebilecek bir düzeyde gerçekleşebilir. Burada, araştırmacının araştırılan içerisine sübjektif katılımıyla, araştırmaya yön veren ve araştırılanın gerçekliğiyle farklılık içeren sübjektif etkilerin çok farklı şeyler olduğunu belirtmek gerekir; ki, araştırma açısından asıl reddedilen de bu sübjektifliktir. Aynı şekilde, felsefi ve sosyal derinliği olan nicel ve nitele yönelik metodolojik tartışmalarla, araştırmacının bireysel yönelimlerinden/sorunlarından kaynaklanan sübjektiflik sorunu çok farklı içeriklere sahiptir.³⁷

Din veya ileri feminizm gibi bireyi derinden etkileyen konuların çalışılması, bir çok yönden bireysel sübjektifliğe yol verebilecek bir içeriktedir. Bu nedenle, çalışmanın yapısal gereklerinden çok bireysel tutumlardan kaynaklanan metodolojik dışlama veya öncellemeler de yine anlayıcı yaklaşımın açık olduğu metodolojik türden sorunlardandır. Aynı şekilde, toplumun farklılıkları barındıran karmaşık yapısının, bilimsellikten öte bireysel sübjektifliklere yol verebilecek bir açıklıkta olması, sübjektifliklere daha açık bir yöntem olan nitel yaklaşımlarda, bilimin bir meşrulaştırma aracı olarak belirmesi gibi önemli bir sorunu da öne çıkarmaktadır.

Sosyolojik çalışmalarda, nicel metodolojinin somut ve izlenebilir olma, betimleme niteliğinden yararlanılmasının yanı sıra, etno-metodolojide olduğu gibi; nitel sosyolojinin, sosyal olanı yine sosyal olandan yola çıkılarak anlama yaklaşımının da önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamak gerekir. O halde, sosyal çalışmalarda objektiflik ve sosyal olanın olduğu gibi betimlenmesinin önemi büyüktür. Bu çerçevede bu çalışmada da, birden fazla araştırma metodolojik yaklaşım birbirini destekler nitelikte kullanılmıştır.

Çalışılan sosyal grubun olgusal kimliklerin belirlenmesinden başka, grubun sosyal, ekonomik ve dinsel tutum ve davranışlarının anlamlı bir şekilde fark ve/veya ilişki betimlemesinin yapılmasında nicel ağırlıklı bir metodolojik yaklaşımından yararlanılırken, grubun sosyal ve kültürel örgütlenme yapısının anlaşılması çalışmalarında fenomenolojik yaklaşımın kullanılması söz konusudur. Toplumsal fenomenolojik bulguların nitel yaklaşımla

³⁷ Niyazi Akyüz, Şahin Gürsoy, İhsan Çapcıoğlu, 'II. Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı ve Türk Din Sosyolojisinin Teorik/Metodolojik Sorunları Sempozyumu – Tanıtım', Dini Araştırmalar, C.8, Sayı :22, Mayıs-Ağustos 2005, s. 348; yine, sosyolojik çalışmalarda önemli bir sorun olarak beliren bilim insanının nesnellik sorunuyla ilgili bkz., Barlas Tolan, Sosyoloji, Ankara, 1993, s. 331-334; Niyazi Akyüz, 'Türk Din Sosyolojisi Araştırmalarında Öznellik Riskleri', II. Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı ve Türk Din Sosyolojisinin Teorik/Metodolojik Sorunları Sempozyumu'na sunulan basılmamış tebliğ, Konya 2005;

gözlemlenmesi çalışılan grubun anlaşılmasında etkili olabilecek bir yaklaşımdır. Çalışmada, bazı metodolojik tartışmalara ve yöntemlerin içermiş olduğu risklere değinmekle birlikte, bu çalışmanın konusu ve problemi metodolojik yaklaşımların irdelenmesi değildir. Bu nedenle, sadece, çalışmada öne çıkan metodolojik yaklaşımların anlaşılmasına açıklık getirmek amacıyla kısa bilgi ve vurgulara yer verilmektedir. Bunun ötesinde bir metodolojik tartışmanın derinlikli bir şekilde çalışmada yer alması, çalışmanın amacına ve konusuna uygun düşmeyeceği gibi; çalışmanın amacına uygun düşmeyen içerik kaymalarına da neden olabilecek türden bir sorun olacaktır.³⁸

Kısa bir metodolojik tartışma ve değerlendirmeden de anlaşılacağı üzere, çalışmada birbirini tamamlayan bir metodolojik seçim söz konusudur. Çalışma, nicel ağırlıklı olmakla birlikte, elde edilen nicel bulgular nitel bilgilerle desteklenmiştir. Buradan hareketle, sosyolojik alan çalışmasında, her iki yöntemden de yararlanılabilmesinin metodolojik bir sorun olmadığı; aksine, birbirini tamamlayan metodolojik bir tercihin bilimsel bir çalışmadan beklenen bulgulara ulaşılabilmesi için bilimsel bir gereklilik olabileceğini belirtmek yerinde olacaktır. Bu nedenle bu çalışmada da, çalışılan konunun bir gerekliliği olarak nicel ve nitel yöntemler birlikte kullanılmıştır. Araştırmada, sosyal çalışmalarda yararlanılan çoklu tekniklerin kullanılmasının daha doğru olacağı kabulünden hareketle, bir çok sosyolojik araştırma tekniklerinden yararlanılmıştır. Bu durumun, sosyal ve dini olanın oldukça karmaşık olmasından ve sosyolojide iki baskın metodolojik yaklaşımın varlığından kaynaklandığını ifade etmek gerekir. Bununla birlikte burada, sadece uygun ve gerekli yöntem ve tekniklerin kullanıldığını da belirtmek gerekir.

Çalışma, bir başka açıdan; metodolojik bir yöntem olarak ‘tümevarımsal’ bir araştırma deseninde gerçekleştirilmiştir. Bilindiği üzere; çok boyutlu sosyal gerçekliği ve toplumsal tabanı oldukça yaygın ve geçmişmiş sosyo-kültürel ve dinsel süreci, bütün içerikleri ve genişliği ile bütüncül bir bilimsellik içerisinde ele almak son derece zordur. Bunun yerine, geneli temsil edebilecek ve elde edilen bulgularla genellemelere gidilebilecek bir kesitin çalışılması çok daha kolaydır/olanaklıdır. Bu nedenle sosyal bilimlerde, tümevarımsal yaklaşım önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte; bu yaklaşım modelinin de kendi içerisinde bir takım sorunlar taşıdığını belirtmek yerinde olacaktır. Tümevarımsal yaklaşımda, seçilen daha küçük bir

³⁸ Nitel ve nicel yaklaşımlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Beylü Dikeçligil, ‘*Sosyolojide Metodolojik Farklılaşma ve Metodlar Arası İşbirliği*’, Yeni Sosyolojik Arayışlar – Dünyada Ve Türkiye’de Farklılaşma-Çatışma Bütünleşme-II, III. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri (2-4 Kasım 2000, Eskişehir), Ankara, 2001, s. 97-126; John W. Creswell, *Research Design. Qualitative&Quantitative Approaches*, Sage Publications, 1997; Ünver Günay, A. Vahap Taştan, Celaleddin Çelik, ‘*Türk Din Sosyolojisinde Yöntem Sorunu*’ Türk Din Sosyolojisinin Temel Sorunları Sempozyumu (11-13 Haziran 2004, Çorum) Bildirileri, Çorum, 2005; Nilgün Çelebi, *Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları*, Ankara, 2001; Elif Kuş, *Nicel ve Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, 2003

örneklemin bütünü temsil edip edemeyeceği ve her ne kadar bir sosyal, kültürel ve dinsel benzeşme olursa olsun sosyal doku ve yapıların özgün karakterlerinden dolayı birebir betimsel açıklamanın zorluğu öne çıkan başlıca çekince noktalarındandır.³⁹

8.3 Veri Toplama Teknikleri

Çalışma sürecinde, öncelikle çalışılan konunun detaylı tanınma gereği belirmiş; bu nedenle ‘dolaylı gözlem’ tekniklerine uygun bir şekilde kaynak taraması/çalışması yapılmıştır. Konuyla ilgili tez, kitap, makale, röportaj, kayıtlı söz ve deyişler kütüphanesi, internet ve yayın organlarıyla birlikte kişisel kaynaklardan da yararlanılarak derlenilmeye çalışılmış ve elde edilen bilgi ve belgelerin sınıflandırılması yapılmıştır.

Kaynak ve yayınların tarama ve değerlendirme süreci devam ederken, bir taraftan da alana yönelik ön belge hazırlığı niteliğinde katılım formu (anket soruları) hazırlanarak Kırşehir’de Abdal katılımcılara yönelik bir ‘pilot uygulama’ gerçekleştirilmiştir. Ön uygulamada, katılımcılara betimsel kimliklerine yönelik 11 soru sorulmuştur. Devamında ise, ‘Din eğitiminizi nereden aldınız ? ve Kendinizi dindarlık bakımından hangi grupta görüyorsunuz ?’ şeklinde iki soru ile din eğitimlerini aldıkları yer ve kendilerini hissettikleri dindarlık eğilimleri sorulmuştur.

Katılımcıların tutum ve davranışlarını belirlemeye yönelik ön-katılım formu betimsel belirleyici sorulardan sonra gelen altı (6) bölümde toplanan soru kümelerinden oluşmuştur. Yapılan pilot uygulama sonucu elde edilen verilerin SPSS ortamında Faktör Analizleri yapılmış; ‘faktör yük değerleri’ ve ‘madde toplam korelasyonu’ düşük çıkan sorular ölçekten çıkartılarak geçerlilik-güvenirlilik yeterliliğine sahip ‘katılım formu’ formu oluşturulmuştur.

Ön-katılım formu değerlendirmesinde;

Birinci bölümde; katılımcıların din anlayışını ölçmeye dönük beş katılım seçenekli yirmi dört (24) soru sorulmuştur. Sorular genelde olumluya yaslanmış bir formatta sorulmuş olup, katılım arttıkça daha muhafazakar bir tutum beklenmiş, azaldıkça ise liberal eğilimin arttığı varsayılmıştır. Buna karşın; analizler sırasında (recode) yapılarak analiz edilen çok sayıda soru da sorulmuştur. Yapılan faktör analizleri sonucu ise bu bölümdeki soru sayısı on beşe (15) düşmüştür. Sorulan yirmi dört (24) sorudan;

- Fikirlerim büyüklerinkiyle uyuşmadığı için çoğu zaman onlarla tartışırım,
- Komşusu açken tok yatan bizden değildir sözünün günümüzde önemi yoktur,
- Benim için paranın nasıl kazanıldığı değil ne kadar kazanıldığı önemlidir,

³⁹ Tümevarımsal yaklaşım, olanakları ve sorunlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Amiran Kurtkan Bilgiseven, Sosyal Bilimler Metodolojisi, İstanbul, 1989, s. 180-190

- Paranın değerini korumak için bankaya faize yatırılabilir, insanın çalışarak elde ettiği her türlü kazanç helaldir,
- İhtiyaç duyduğumda banka kredisi kullanabilirim,
- Seçimlerde oy kullanırken adayların dindar olup olmadıklarına önem vermem,
- Gazete, televizyon, radyo gibi iletişim araçları çoğunlukla dini değerlerimizi bozuyor ve

- Tarikatların yaşam tarzlarını benimsemem mümkün değildir soruları çıkartılarak soru sayısı 15'e düşürülmüştür.

İkinci bölüm; Dindarlık Ölçeği uygulamasına yönelik dokuz (9) sorudan oluşmuştur. Pilot uygulama sonrası yapılan faktör analizi sonunda aynı şekilde dokuz (9) soru asıl katılım formunda da varlığını korumuştur.

Üçüncü bölüm, Bilişsel Temelli Alevilikle ilgili 14 sorudan oluşmuştur. Yapılan faktör analizleri sonucu bu sorulardan;

- Günümüzde Alevi olmak için Hz. Aliye bağlı olmak gerekmez,
- Sünnileri Yezit⁴⁰ olarak görmek yanlıştır,
- Abdal olmayanlarla kız alış-verişi yapılabilir,
- Her Alevi, Alevi-Bektaşî törenlerine katılmalıdır, soruları 'anlamsız çıkması' nedeniyle katılım formundan çıkartılmıştır. Bu sorular içerisinde özellikle 'Her Alevi, Alevi-Bektaşî törenlerine katılmalıdır' sorusunun anlamsız çıkması Alevi bir gelenekten gelen topluluk açısından ilgi çekici bir içeriktedir. Araştırmada sürecinde bu konu, nedensellikleri ile birlikte ele alınarak incelenmiştir.

Dördüncü bölüm; ibadet tutum ölçeğinden oluşmuştur. Katılımcılara on bir (11) tutum sorusu sorulmuş, bu sorular faktör analizleri sonucu da aynen kalmıştır.

Beşinci bölüm; Sosyal Tutum ve Davranış ölçeğinden oluşmuştur. Bu bölümde katılımcılara yirmi iki (22) soru yöneltiştir. Bu sorulardan;

- Bu devirde kimseye güvenmek mümkün değildir,

⁴⁰ Yezidilik, İslam'dan çıkarılmış bir inanç mı, yoksa ayrı bir din mi ve öğretisi nelerdir ve nerelere dayanmaktadır gibi konular tartışmalı bir içeriğe sahip olmakla birlikte; burada, Yezid bin Muaviye taraftarlarına atfedilen bir mezhep yaklaşımı esas alınmıştır. Hz. Hüseyin'in şehit edilmesindeki rolü nedeniyle Alevilikte, Yezid bin Muaviye hakkında olumsuz bir yaklaşım söz konusudur. Burada da, Sünni İslam'la Yezidilik arasında bir benzetmenin olup olmadığı bilgisine ulaşılacak istenmiştir. Fakat, katılım formlarında Yezidilikle ilgili bir bilginin varlığına ulaşamadığı gibi, yapılan görüşmeler sırasında da Abdallar arasında Yezidiliğin pek bilinmediği kanısına varılmıştır. Ayrıca, bir kötülleme ifadesi olarak kullanılan 'yezit' deyimini ile bir inanç geleneğini belirten 'Yezidilik arasında da her hangi bir ilinti bulunmamaktadır ve katılım formuyla asıl belirlenmek istenen de Abdalların 'yezit' deyimine yaklaşımlarıdır. Zira; 'yezit' deyiminin, Kerbela'da Hz. Hüseyin'in öldürülmesine atfen bir yerme ifadesi olarak bazen Alevi veya Şia kitle tarafından kullanılabilmekte olduğu bilinmektedir. Yezidilikle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, İstanbul 1969; Ethem Ruhi Fırlı, Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri, Ankara 1991

- İnsanlar, çoğunlukla olduklarından farklı görünür,
- Kimsenin hakkını yememeye özen gösteririm,
- Dileklerimin gerçekleşmesi için türbe, yatır ziyaret ederim,
- Genellikle insanlara yardım etmeye çalışırım,
- At yarışı, loto, piyango gibi şans oyunlarını oynarım,
- Uyuşturucu ve hap kullanmada bir sakınca görmem,
- Miras paylaşımında kadınlarla erkekler aynı haklara sahiptir,
- Çevremde suç işleyen olursa şikayet ederim,
- Günlük olarak gazete satın alır okurum soruları ‘anlamsız’ çıkması nedeniyle katılım formundan çıkartılmıştır.

Alan verileri ‘faktör analizine’ tabi tutulup, katılım ölçeğinin ‘geçerlik-güvenirlik’ testi yapılarak asıl uygulama formu (anket formu) oluşturulmuştur. Katılımcıların tutum ve davranışlarını belirlemeye yönelik olarak hazırlanan ‘katılımcı anketi’, katılımcıların olgusal kimliklerini belirleyici sorulardan başka; ekonomik, sosyal, kültürel ve dinsel tutum ve davranışlarını ifade edebilecek sorulardan oluşturulmuştur. Bu sorularla, katılımcıların gelir durumları ve etkileyen faktörler, aile yapıları ve günlük yaşamları, çevresel ve kurumsal ilişkileri, dini inanç tutumları ve dinsel pratiklere yansımaları, sosyal değişme sürecinin grup üzerine etkileri ortaya konulmak istenmektedir.

Çalışmaya yönelik soru kalıplarının ortaya çıkmasıyla birlikte, bu anket çalışmasının katılımcılara uygulama safhasına geçilmiştir. Çalışma grubuyla açık ve içten sağlıklı bir iletişimin ortaya çıkarılabilmesi amacıyla değişik zaman dilimlerinde Kırşehir’e gidilmiş; bu gidişler içerisinde de anket uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Fakat, katılımcıların tutum ve davranış değişikliklerinin ortaya çıkmasına neden olabilecek deprem, savaş veya toptan bir göç/sürgün gibi olağan dışı doğal, sosyal, kültürel veya siyasal içerikli bir durumun belirmediğini ve de sosyo-kültürel bünyedeki doku değişikliklerinin olağan akış içerisinde aylar veya bir kaç yılla ifade edilebilen çok kısa bir zaman diliminde gerçekleşmediğinin bilindiğini belirtmek yararlı olacaktır.

Kırşehir ve Kaman’a gidildiği zamanlarda, zamanın hemen tamamı grup içerisinde geçirilmiş, yer yer günlük yaşam paylaşılmış, bir çok ev, kahvehane veya yemek ortamlarında içten konuşmalar ve sohbetler yapılarak grup üyelerinin tutum ve davranışları ile ilgili görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler, önceden belirlenmiş sorular etrafında yürütülmeye özen gösterilmiştir.⁴¹ Aynı şekilde, oluşan güven ile birlikte gelişen yakın ilişki sürecinde

⁴¹ Alan çalışması sırasında kullanılacak soru seçenekleri EK.3 Görüşme Formu bölümünde verilmiştir.

topluluk olağan akışı içerisinde gözlenilmeye çalışılmıştır.⁴² Yapılan bu beraberliklerde, ‘interaktif görüşme’ ve ‘dolaysız gözlem’ teknikleri kullanılmış; bu yolla elde edilen bilgiler ve bulgular, nicel teknikle elde edilen verilerle harmanlanmıştır.

Yine, bir çok düğün, sünnet ve benzeri merasimler başta olmak üzere Abdalların geleneksel sanatlarını gerçekleştirdikleri etkinliklere katılmıştır. Yakın zamanlara kadar Abdalların sünnetçilik de yaptıkları bilinmekle (bir çok kez sözlü olarak ifade edilmekle) birlikte, bu gün sağlık ve hijyen gerekçeleriyle artık Abdal sünnetçilere ilgi gösterilmediği için sünnet etme etkinliğine katılımlı gözlem gerçekleştirilememiştir. Yapılan katılımlarla, Abdalların özgün sosyo-kültürel etkinlikleri ve Türk kültürü içerisinde taşımış oldukları sosyo-kültürel canlılıklar gözlenerek belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Kırşehir alan uygulamasından başka bir de; çalışılan grubun yakın ilişkilere sahip olması nedeniyle ve çalışma grubunun genel grup (Orta Anadolu Abdalları) karakteriyle benzerliklerinin belirlenebilmesi amacıyla Ankara-Merkezde de sınırlı sayıda Abdal grup üyesiyle ‘interaktif görüşme ’ gerçekleştirilerek Abdalların sosyal, kültürel, ekonomik ve dinsel yaşamlarına yönelik karşılaştırılabilir bilgiler elde edilmiştir. Böylece, Kırşehir Abdallarının Orta Anadolu Abdallarıyla olan akrabalık ilişkileri ve yakın yaşam benzerliklerinin belirlenilerek genellemelere gidilmesine zemin oluşturulmuştur.

Standart soru kağıtları ile elde edilen verilerin SPSS ortamında istatistiksel analizleri yapılmış, nitel tekniklerle elde edilen bilgiler de bu veri sonuçlarıyla iç içe geçirilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışma yöntem ve teknikleriyle ilişkili olarak, Abdalların, sosyal, dinsel ve ekonomik olarak bir alt kültür grubu olduğunu; bu durumun araştırma sürecinde bir çok zorlukları da beraberinde getirdiğini belirtmek gerekir. Çalışılan grubun, daha önceki birkaç çok kısıtlı çalışma ilişkisinden kaynaklanan araştırıcı deneyimine rağmen yine de araştırıcı ve araştırılma çekincesine sahip olduğu görülmüştür. Bu nedenle, grup üyeleriyle sağlıklı bir iletişim kurulabilmesi için Kırşehir’e çok defa gitmek gerekmiştir. Bu çalışmalar sırasında, çalışılan sosyal grup ile samimi ilişkilerin kurulmasına yardımcı olabilecek bir çok kişiden de yardımlar alınmıştır. Kırşehir ve İlçelerine bir çok defa gidilerek yapılan çalışma süreci çok zaman almış, ilk dönem yabancılığının verdiği psikolojik etkiler yaşanmış ve gidiş-gelişler ve birliktelikler araştırıcının akademik geliri düşünüldüğünde önemli bir mali kaynak kullanımını gerekli kılmıştır. Yine burada da özel çevre kaynaklarının yardımlarından yararlanılmıştır.

⁴² Zaman içerisinde grup üyelerinden bir çoğuyla yakın ilişkiler ortaya çıkmış olup, bire bir veya aile ortamlarında birliktelikler gerçekleştirilmiştir. Aynı şekilde, bir çok sosyal ortamlarda da beraberlikler ortaya çıkmıştır.

Her şeye rağmen bütün bunlar, alan çalışmalarında bilinen olası sorunlardır ve bu çalışma sırasında da zaman zaman kendisini hissettirmiştir.

BÖLÜM I

1. ÖLÇEKLERİN GEÇERLİK VE GÜVENİLİRLİK ANALİZLERİ

Bu bölümde, katılımcıların yeterlik düzeylerini belirlemek için kullanılan ölçeğin her bir faktörünün geçerlik, güvenirlik çalışması ve elde edilen verilerin yeterliğinin saptaması amacıyla *Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) and Bartlett's testi* sonuçları verilmiştir.

1 a. Din Anlayışı Ölçeği

Tablo 2. Din Anlayışı Ölçeği KMO and Bartlett's Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	,929
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square
	3059,095
	Df
	105
	Sig.
	,000

‘Din Anlayışı Ölçeği’ ile ilgili elde edilen verilerin yeterliğinin belirlenmesi için *Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)* testi yapılmıştır. Elde edilen yeterlik puanı ,929 olmuştur. Bu, elde edilen verilerin yüksek düzeyde bir yeterliğe sahip olduğunu gösterir.

Tablo 3. Din Anlayışı Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Madde No	Din Anlayışı Ölçeği Maddeleri	1. Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu	Mean
1	Çocuklara ibadet etmeyi öğretmek gerekir	,930	,908	2,4358
2	Yaş itibarıyla küçük olanların büyüklerine karşı saygılı davranması gerekir	,914	,887	2,2982
3	Aile içi dayanışma önemlidir	,894	,863	2,2936
4	Aile içinde dini görevleri yerine getirmeyenleri uyarmak gerekir	,891	,865	2,3257
5	Evlenirken dini nikahın yanında resmi nikah da yaptırılır	,888	,859	2,6927

6	Akrabaları sık sık ziyaret etmek gerekir	,852	,816	2,4312
7	Televizyon ve radyodaki dini programları izlerim	,827	,794	2,6147
8	Dünya malının hiçbir değeri yoktur, asıl olan öbür dünyada mutlu olmaktır	,803	,766	2,2018
9	Günlük işlerde davranışlarımı dini kurallara göre belirlerim	,739	,704	2,5229
10	Dinen kadının başörtüsü kullanması gerekir	,682	,637	2,6009
11	Dini konularda Diyanet yetkilileri tarafından verilen fetvalara güvenirim	,681	,634	2,5229
12	Dini cemaatler; dini yaşama konusunda insanlara rehberlik etmektedirler	,656	,613	2,4679
13	Rızkı veren Allah'tır, çocuk sayısı önemli değildir	,600	,558	2,4679
14	Ticari hayatta dindar insanlar her zaman daha dürüst olurlar	,576	,534	2,3716
15	Bir çok sosyal problem, dini kurallara yeterince uyulmadığı için çıkmaktadır	,451	,409	2,9220
Açıkladığı Varyans Oranı: %59,572				
Cronbach Alfa: 0,9502				

‘Din Anlayışı Ölçeği’ ile katılımcılara 0n beş (15) soru sorulmuş, bu soruların faktör analizleri incelenerek maddeler arasındaki 1.faktör yük değerlerinin 451 ile 930 arasında değiştiği görülmüştür. Tek bir faktörün açıkladığı toplam Varyans Oranı %59,572 olmuştur. En yüksek 1.faktör yük değeri, 930 puan ile ‘Çocuklara ibadet etmeyi öğretmek gerekir’ maddesi üzerinde toplanırken; ‘Bir çok sosyal problem, dini kurallara yeterince uyulmadığı için çıkmaktadır’ maddesi 451 puanla en düşük yoğunlukta çıkmıştır.

Ölçekte yer alan yeterliklerin araştırmaya katılanları ne ölçüde ayırt ettiğini değerlendirmek amacıyla madde analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları doğrultusunda ‘madde toplam korelasyonlarının’ 409 ile 908 arasında olduğu görülmüştür. Bu bulgular, ölçekte kalan maddelerin ayırt edici olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı olan Alfa Değeri ise 0,9502 bulunmuştur.

1 b. İnanç Düzeyi Ölçeği

Tablo 4. İnanç Düzeyi Ölçeği KMO and Bartlett's Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,900
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2271,353
	df	36
	Sig.	,000

‘İnanç Düzeyi Ölçeği’ ile ilgili elde edilen verilerin yeterliğinin belirlenmesi için *Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)* testi yapılmıştır. Elde edilen yeterlik puanı ,900 olmuştur. Bu, elde edilen verilerin yüksek düzeyde bir yeterliğe sahip olduğunu gösterir.

Tablo 5. İnanç Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Madde No	Dindarlık Ölçeği Maddeleri	1. Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu	Mean
1	Hız. Muhammed son peygamberdir	,923	,894	1,5318
2	Kader vardır	,920	,882	1,5409
3	Mahşer günü Allah’a herkes hesap verecektir	,910	,873	1,5636
4	Melekler vardır	,902	,861	1,4955
5	Cennet ve Cehennem vardır	,895	,854	1,5182
6	Allah’ın varlığına inanırım	,885	,846	1,4318
7	Ölümden sonra hayat vardır	,845	,799	1,6773
8	Kıyametin kopmasıyla dünya yaşamı sona erecektir	,805	,750	1,7591
9	İyilik ve kötülük Allah’tandır	,626	,562	1,9591

Açıkladığı Varyans Oranı: %74,181

Cronbach Alfa: 0,9491

‘İnanç Ölçeği’ ile katılımcılara dokuz (9) soru sorulmuş, bu soruların faktör analizleri incelenerek maddeler arasındaki 1.faktör yük değerlerinin 626 ila 923 arasında değiştiği görülmüştür. Tek bir faktörün açıkladığı toplam Varyans Oranı %74,181

olmuştur. En yüksek 1.faktör yük değeri 923 puan ile ‘Hz. Muhammed son peygamberdir’ maddesi üzerinde toplanırken; ‘İyilik ve kötülük Allah’tandır’ maddesi 626 puanla en düşük yoğunlukta çıkmıştır.

Ölçekte yer alan yeterliklerin araştırmaya katılanları ne ölçüde ayırt ettiğini değerlendirmek amacıyla madde analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları doğrultusunda ‘madde toplam korelasyonlarının’ 562 ila 894 arasında olduğu görülmüştür. Bu bulgular, ölçekte kalan maddelerin ayırt edici olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı olan Alfa Değeri ise 0,9491 bulunmuştur.

1 c. Bilişsel Temelli Alevilik Ölçeği

Tablo 6. Bilişsel Temelli Alevilik Ölçeği KMO and Bartlett's Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,870
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1653,404
	df	45
	Sig.	,000

‘Bilişsel Temelli Alevilik Ölçeği’ ile ilgili elde edilen verilerin yeterliğinin belirlenmesi için *Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)* testi yapılmıştır. Elde edilen yeterlik puanı ,870 olmuştur. Bu, elde edilen verilerin yüksek düzeyde bir yeterliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 7. Bilişsel Temelli Alevilik Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Madde No	Bilişsel Temelli Alevilik Ölçeği Maddeleri	1. Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu	Mean
1	Her Alevi-Bektaşî Dedeye bağlanmalıdır	,881	,776	3,0271
2	Alevilik Bektaşîlik prensiplerinden biri ikrar vererek geleneğe girmektir	,861	,741	2,810
3	Dede Alevi Bektaşî büyüğüdür	,849	,721	3,0045
4	Alevilik Bektaşîlik dört kapı, kırk makam düşüncesi üzerine kurulmuştur	,848	,719	2,8733
5	Alevilik Bektaşîlik İslam dairesi içinde yer alan bir çeşit din yorumudur	,815	,665	3,0317
6	Alevilik Bektaşîlik Ehli Beyt sevgisi üzerine kuruludur	,811	,658	2,6606
7	Hacı Bektaş suretinde gelen Hz. Ali'nin kendisidir	,713	,508	2,9729
8	Her Alevi-Bektaşî görgü cemine (terceman kurbanı) katılmak durumundadır	,622	,387	2,9457
9	<i>Koldan kopan erkânı, düzenli olarak yapılmalıdır</i>	,474	,225	2,8959

Açıkladığı Varyans Oranı: %57,476

Cronbach Alfa: 0,9155

‘Bilişsel Temelli Alevilik Ölçeği’ ile katılımcılara dokuz (9) soru sorulmuş, bu soruların faktör analizleri incelenerek maddeler arasındaki 1.faktör yük değerlerinin 474 ile 881 arasında değiştiği görülmüştür. Tek bir faktörün açıkladığı toplam Varyans Oranı %57,476 olmuştur. En yüksek 1.faktör yük değeri 881 puan ile ‘Her Alevi- Bektaşî dedeye bağlanmalıdır’ maddesi üzerinde toplanırken; ‘Koldan kopan erkânı, düzenli olarak yapılmalıdır’ maddesi 474 puanla en düşük yoğunlukta çıkmıştır.

Ölçekte yer alan yeterliklerin araştırmaya katılanları ne ölçüde ayırt ettiğini değerlendirmek amacıyla madde analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları doğrultusunda ‘madde toplam korelasyonlarının’ ,225 ile ,881 arasında olduğu görülmüştür. Bu bulgular, ölçekte kalan maddelerin ayırt edici olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı olan Alfa Değeri ise 0,9155 bulunmuştur.

1 d. İbadet Tutum Ölçeği

Tablo 8. İbadet Tutum Ölçeği KMO and Bartlett's Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,906
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2007,829
	df	55
	Sig.	,000

‘İbadet Tutum Ölçeği’ ile ilgili elde edilen verilerin yeterliğinin belirlenmesi için *Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)* testi yapılmıştır. Elde edilen yeterlik puanı ,906 olmuştur. Bu, elde edilen verilerin yüksek düzeyde bir yeterliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 9. İbadet Tutum Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Madde No	İbadet Tutum Ölçeği	1. Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu	Mean
1	Her yıl fitre vermek gerekir	,868	,830	2,1789
2	Mübarek gün ve gecelerde ibadet edilmelidir	,862	,821	1,8991
3	Teravih namazı kılınmalıdır	,859	,817	2,0872
4	Cuma namazı kılınmalıdır	,855	,812	2,1606
5	Kazancın zekatını vermek gerekir	,799	,754	2,0963
6	Ramazan ayında oruç tutulmalıdır	,794	,745	1,6606
7	Nafile ibadet etmek gerekir	,787	,736	2,3303
8	Kurban kesmek gerekir	,748	,689	2,0367
9	Bayram namazı kılınmalıdır	,716	,662	1,9404
10	<i>Ekonomik durum iyi olursa Hacca gidilmelidir</i>	,544	,483	1,9358

Açıkladığı Varyans Oranı: %63,074

Cronbach Alfa: 0,9398

‘İbadet Tutum Ölçeği’ ile katılımcılara on bir (10) soru sorulmuş, bu soruların faktör analizleri incelenerek maddeler arasındaki 1.faktör yük değerlerinin 868 ile 544 arasında değiştiği görülmüştür. Tek bir faktörün açıkladığı toplam Varyans Oranı %63,074 olmuştur. En yüksek 1.faktör yük değeri 868 puan ile ‘Her yıl fitre vermek gerekir’ maddesi üzerinde toplanırken; ‘Ekonomik durum iyi olursa Hacca gidilmelidir’ maddesi 544 puanla en düşük yoğunlukta çıkmıştır.

Ölçekte yer alan yeterliklerin araştırmaya katılanları ne ölçüde ayırt ettiğini değerlendirmek amacıyla madde analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları doğrultusunda ‘madde toplam korelasyonlarının’ ,544 ila ,868 arasında olduğu görülmüştür. Bu bulgular, ölçekte kalan maddelerin ayırt edici olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı olan Alfa Değeri ise 0,9398 bulunmuştur.

1 e. Sosyal Tutum ve Davranış Ölçeği

Tablo 10. Sosyal Tutum ve Davranış Ölçeği KMO and Bartlett's Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,883
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1090,610
	df	66
	Sig.	,000

‘Sosyal Tutum ve Davranış’ ile ilgili elde edilen verilerin yeterliğinin belirlenmesi için *Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)* testi yapılmıştır. Elde edilen yeterlik puanı ,883 olmuştur. Bu, elde edilen verilerin yüksek düzeyde bir yeterliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 11. Sosyal Tutum ve Davranış Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Madde No	Sosyal Tutum ve Davranış Ölçeği	1. Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu	Mean
1	Faize para vermede bir sakınca yoktur	,819	,754	3,729
2	Fırsat olursa evlilik dışı ilişki kurarım	,801	,727	3,782
3	Fırsat olursa kapkaç yapılabilir	,773	,682	3,893
4	İşlerimin kolayca halledilmesi için gerekirse rüşvet veririm	,761	,685	3,318
5	Gerekirse kadın dövülebilir	,744	,621	3,376
6	Geçinmek için hırsızlık yapılabilir	,743	,622	3,835
7	İçki içmekte bir sakınca görmem	,660	,593	3,318
8	Ailede geçimsizlik varsa çiftler boşanabilir	,606	,533	3,009
9	Evin reisi erkektir	,546	,413	3,425
10	Gerekirse yalan söylerim	,454	,404	2,410
11	Çevremle olan sorunlarımı mahkemeye gitmeden çözerim	,453	,372	3,294

12	<i>Günümüzde kız erkek arkadaşlığı normaldir</i>	,423	,292	3,082
----	--	------	------	-------

Açıkladığı Varyans Oranı: %44,06

Cronbach Alfa: 0,8124

‘Sosyal Tutum ve Davranış Ölçeği’ ile katılımcılara on iki (12) soru sorulmuş, bu soruların faktör analizleri incelenerek maddeler arasındaki 1.faktör yük değerlerinin 819 ila 423 arasında değiştiği görülmüştür. Tek bir faktörün açıkladığı toplam Varyans Oranı %44,06 olmuştur. En yüksek 1.faktör yük değeri 819 puan ile ‘Faize para vermede bir sakınca yoktur’ maddesi üzerinde toplanırken; ‘Günümüzde kız erkek arkadaşlığı normaldir’ maddesi 423 puanla en düşük yoğunlukta çıkmıştır.

Ölçekte yer alan yeterliklerin araştırmaya katılanları ne ölçüde ayırt ettiğini değerlendirmek amacıyla madde analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları doğrultusunda ‘madde toplam korelasyonlarının’ ,423 ila ,819 arasında olduğu görülmüştür. Bu bulgular, ölçekte kalan maddelerin ayırt edici olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı olan Alfa Değeri ise 0,8124 olarak bulunmuştur.

2. ARAŞTIRMADA KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 – Kavramsallık

2.1.a. Kırşehir

İç Anadolu bölgesi içerisinde bulunan Kırşehir, Kızılırmak havzası içerisinde yer almakta olup, Ankara, Nevşehir, Kırıkkale ve Yozgat illeri tarafından çevrelenmiş tipik bir Orta Anadolu kentidir. Ankara, Yozgat, Kırıkkale, Nevşehir ve Aksaray tarafından çevrelenmiş olan Kırşehir, sert bozkır iklim kuşağı içerisinde yer almaktadır. Bölgede kışlar soğuk ve kar yağışlı geçerken; yazlar sıcak ve kurak geçmektedir.

Kırşehir’in Kırşehri şeklindeki adının Abbasi döneminde Türkler tarafından verildiği sanılmaktadır.⁴³ Türkçe olan Kırşehir isminin verilmesinde yüzey ve bitki örtüsünden ne denli etkili olduğu bilinmemektedir. Bununla birlikte, Anadolu’ya gelen Timur’un bitki örtüsü nedeniyle buraya Kırın Şehri dediği şeklinde bir söylem de vardır; ki, Kırşehri adının da buradan geldiği belirtilmektedir.⁴⁴ Fakat, bir başka isim olarak; özellikle Selçuklular

⁴³ Ahmet Günşen, Anadolu’nun Türkleşmesi Sürecinde Türk Soy, Boy, Oymak ve Cemaatleri İle Kırşehir, İstanbul, 1997, s. 9; Cevat Hakkı Tarım, Tarihte Kırşehri-Gülşehri ve Babiler-Ahiler-Bektaşiler, İstanbul, 1948, s. 8

⁴⁴ ‘Tarihte Kırşehir Kırşehri’in Adı’, www.kirsehir.gov.tr/tarih.htm

tarafından Gülşehir'in kullanılması, isimlendirme nedeni üzerine başka değerlendirmelerin de yapılabileceğine işaret etmektedir.

Kırşehir'de Türk yerleşmesi Türklerin Anadolu'ya ilk geldikleri zamanlara yakın düşmektedir. Anadolu'da kurulan Türk devletlerinin kontrolü altına girmiş olan Kırşehir, Moğol istilasına da uğramıştır.⁴⁵ Kırşehir'de, Moğolların Anadolu'da yol açmış olduğu kargaşadan başka; bir kaç kez de Celali İsyanları nedeniyle siyasal ve ekonomik bunalım baş göstermiştir.

Kırşehir iklimi karasal özellikte olup, bölge nispeten kurak ve kırsal bir doğa dokusuna sahiptir.⁴⁶ Zamanla kırsallaşan Orta Anadolu gibi Kırşehir de kırsallaşmış; orman dokusu oldukça azalan Kırşehir'in yüzeyi, kırsal bitki örtüsü şekline dönüşmüştür.

Kırsal bir bitki örtüsüne ve bir etrafı dağlarla çevrilmiş Kırşehir'de, karasal tarımcılık ve hayvancılık yaygın bir şekilde sürdürülmektedir. Ayrıca, Gazi üniversitesine bağlı fakülte ve yüksek okullarla Petlas Lastik Sanayisi başta olmak üzere irili ufaklı bir kaç fabrika şehrin ekonomik yapısında etkili olmaktadır. Bunlardan başka; ekonominin oldukça dar olduğu ilde, kamusal içerikli iş olanakları da önemli bir yere sahiptir. Kırşehir ekonomisinin büyük oranda tarıma dayanmasına rağmen, tarım alanlarının kısıtlı olması ve Türk tarımının uzun süredir yaşamış olduğu ekonomik sorunlar sosyal yapı üzerinde de etkili olmaktadır.⁴⁷ Aynı şekilde, coğrafyanın da sosyal yapı ve kültürel doku üzerine olan etkisi bilinmektedir.⁴⁸ Bu açıdan, Kırşehir'in jeolojik ve coğrafi yapısının da yörenin sosyal ve kültürel dokusu üzerine etkide bulunması doğaldır. Bu nedenle Kırşehir yoğun bir şekilde göç vermekte, bu durum şehrin nüfus artış hızına da etki etmektedir. Nitekim Kırşehir, 2000 yılı nüfus sayımına göre nüfusu düşen iller arasında yer almaktadır.⁴⁹

Kırşehir'de yaşanmakta olan yoğun göç sürecinden Abdallar da etkilenmektedirler. Kırşehir'in genel nüfus hareketlerine uygun bir şekilde Abdallarda da iç ve dış göç yaşanılmaktadır. Yurt dışında gidilen yer olarak daha çok Almanya öne çıkarken; iç göç çoğunlukla İzmir tarafına doğru yapılmaktadır.⁵⁰ Nitekim, Neşet Ertaş ve çocukları da Almanya'da yaşamlarını sürdürmektedir.⁵¹

Tarihsel süreçte, Anadolu Selçuklulardan Moğollara, İlhanlılara ve Osmanlıya kadar bir çok kez siyasal içerik değiştiren Kırşehir⁵², Cumhuriyetin ilanından sonra il olmuştur.⁵³

⁴⁵ Ahmet Günşen, a.g.e., s. 13

⁴⁶ 'Kırşehirin Coğrafi Durumu', www.kirsehir.gov.tr/cografya.htm

⁴⁷ 'Kırşehir 'Ekonomi', www.kirsehir.web.tr/syf/ekonomi.htm

⁴⁸ İbn Haldun, Mukaddime, İstanbul, 1990, c. I, s. 194.

⁴⁹ www.die.gov.tr/nufus_sayimi/2000Nufus_Kesin1.htm

⁵⁰ 'Garip Neşet Ertaş' Belgeseli, Star Tv, , 25.09.2005 tarihli program

⁵¹ Bayram Bilge Tokel, Neşet Ertaş Kitabı, Ankara, 2004, s. 200-201

⁵² Yaşar Yücel- Ali Sevim, Türkiye Tarihi, cilt: I, Ankara, 1989, s. 260 vd.

1954 yılında il olma özelliğini kaybeden Kırşehir ilçe yapılarak Nevşehir'e bağlanmıştır. 1957'de tekrar il haline getirilen Kırşehir'in, bu gün biri Merkez ilçe olmak üzere Kaman, Mucur, Çiçekdağı, Akçakent, Akpınar, Boztepe'den oluşan 7 (yedi) ilçesi bulunmaktadır. Abdalların yoğun bir şekilde göçer olarak yaşadıkları dönemde Çiçekdağı ve Akpınar'da da Abdal nüfus bulunmakla birlikte bu gün sadece Kırşehir Merkez'de ve Kaman'da oturmaktadırlar. Özellikle Kırşehir Merkez'de oturan Abdalların bir bölümü Çiçekdağı'ndan gelmişlerdir.

Kırşehir'in Anadolu'nun Türkleşmesinde ve tarihin çeşitli dönemlerinde Türk sosyal ve dinsel örgüt ağının oluşturulmasında önemli bir yeri vardır. XIII. yy'da Kırşehir'de Ahi Evran önderliğinde deri işçilerinin örgütlenmesi şeklinde kurulan ve daha sonra büyük bir meslek örgütüne dönüşen Ahilik teşkilatı bir dönemin sosyal ve ekonomik yaşamına damgasını vurmuştur.⁵⁴ Ahilik örgütü, göç yoluyla gelen sanatkarları ve meslek gruplarını da koordine ederek Türk nüfusun ekonomik etkinliğini ve rekabet edebilirliğini artırarak girişimci bir ruhun ortaya çıkmasında önemli bir yere sahip olmuştur.⁵⁵

Başlangıçta daha çok ekonomik bir örgüt olan Ahilik zamanla yapısal bir derinlik ve genişlik kazanarak kurumsallaşmış; sosyal, dinsel ve siyasal niteliklere de sahip olarak Anadolu Türklüğünün sosyal, ekonomik, siyasal ve dinsel yaşamında önemli bir yere sahip olmuştur.⁵⁶ Aynı şekilde Ahilik kurumu, Anadolu'da yaşanan Moğol istilasına karşın birlik ve bütünlük açısından önemli roller üstlenmiştir.⁵⁷ Günümüze kadar uzanamamış sosyo-ekonomik bir örgüt olan Ahilik, önemli bir Türk kültür ve ekonomik kurumu olarak anılmakta olup, bir çok çalışmaya da konuluk yapmaktadır.

Kırşehir'in, Ahilik örgütlenmesi ile Türk sosyal ve ekonomik yaşamı üzerinde oynamış olduğu rolden başka; Hacı Bektaş'ın Babai İsyanlarının son döneminde ortadan kaybolduktan sonra Kırşehir Suluca Karacahöyük'te⁵⁸ ortaya çıkmasıyla birlikte Türk dinsel ve siyasal yaşamında da ayrı bir yeri oluşmaya başlamıştır. Baba İlyas'ın Amasya'da bulunan mezarını ziyaret eden Hacı Bektaş, daha sonra Baba İlyas'ın Kırşehir'de bulunan çocuklarını

⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cevat Hakkı Tarım, Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar, Kırşehir, 1938; Cevat Hakkı Tarım, Kırşehir Tarihi, Kırşehir, 1947; Ahmet Caferoğlu, Kırşehir Vilayetine Bugünkü Etnik Teşekkülüne Dair Notlar, TDİD, C.II, sayı:1-2, Aralık 1947; Ahmet Günşen, Anadolu'nun Türkleşmesi Sürecinde Türk Soy, Boy, Oymak ve Cemaatleri İle Kırşehir, İstanbul, 1997

⁵⁴ Halil İnalcık, "Ahilik, Toplum, Devlet", II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 1999, s.192-193

⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hüsnü Ezber Bodur, 'Ahilik ve Türk Girişimcilik Kültürünün Oluşumuna Katkıları', II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 1999,

⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Adnan Gülerman- Sevdâ Taştekel, Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerine Etkileri, Ankara, 1993; I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 1996; II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 1999

⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Faruk Sümer, Anadolu'da Moğollar, Ankara, 1924

⁵⁸ Suluca Karaöyük, Hacı Bektaş adını almış olup, Nevşehir'e bağlı bir ilçe durumundadır.

da ziyaret etmiştir.⁵⁹ Kendisi çok üzerine düşmemekle birlikte Hacı Bektaş'ın çevresinde oluşan halka giderek büyümüş; yeni sosyal ve dinsel bir anlayışın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Daha sonra Bektaşilik veya Bektaşîye adını alan Hacı Bektaş felsefesi ve taraftarlığı, bir çok sosyal zemin, kurum ve kuruluş içerisinde derin yer bulmuştur. Yeniçeri ocakları ve Balkanlara kadar uzanan bir çok tekke bunlardan bazılarıdır. Osmanlı İmparatorluğunun kurumsal yapılanmasından, geniş coğrafyalara kadar uzanmasına kadar bir çok alanda etkileri bulunan Bektaşî örgütlenmeleri Osmanlının son dönemlerinde önemini kaybetmiş, Yeniçeri Ocağının kaldırılmasıyla siyasal gerilim daha da artmış, Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 tarihinde çıkan bir yasayla da tamamen kaldırılmıştır. Fakat, Hacı Bektaş'ın yaşamında ve yaşanan sosyal, dinsel ve siyasal süreç içerisinde Kırşehir'in de önemli bir basamak olarak belirlediği Bektaşilik, bir çok sosyal süreç etkileşimine, gerilim ve çatışmaya kaynaklık etmesine karşın bu gün de sosyal bir kesit içerisinde varlığını devam ettirmektedir.⁶⁰

Kırşehir, Bektaşî ocaklarının bulunmasından başka Anadolu'da bir çok geçiş yolu üzerinde bulunması nedeniyle de göç noktalarından ve göçer yönelim merkezlerinden biri olmuştur. Bu çerçevede bakıldığında, Abdal yerleşiminin önemli bir bölümünün Kırşehir, Kaman, Ankara, Yozgat ve Kırıkkale civarlarında görülüyor olması daha anlaşılır olacaktır. Ayrıca, Kırşehir yöresinde sık sık ortaya çıkan 'bey' yapılanması⁶¹ Abdalların müzik kültürü ve yaşam biçimleri açısından uygun ortamların var olmasını sağlamıştır.

2.1.b. Kültür

Kültür kavramının içeriği oldukça geniş ve zengindir. Bir başka ifadeyle kültür, kompleks ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, çok çeşitli kültür tanımları vardır. Bir çok tanımda, birbiriyle benzeşmeler veya çakışmalar olmakla birlikte değinilen ortak yönler bulunmaktadır.⁶² Bunlardan; betimleyici kültürel tanımlama kültürün birey tarafından edinilen bilgi, inanç, sanat, ahlak, gelenek ve alışkanlıklar yönüne değinirken; tarihsel tanımlama, kültürü zaman içerisinde aktarılan bir edinin/miras olarak görmektedir.⁶³

⁵⁹ Cevat Hakkı Tarım, a.g.e., s. 107

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Eröz, Türkiye'de Alevilik Bektaşilik, İstanbul, 1997; Ethem Ruhi Fırlı, Türkiye'de Alevilik Bektaşilik, Ankara, 1969; İrene Melikoff, Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe, İstanbul, 1999; W. Hasluck, Anadolu'da ve Balkanlarda Bektaşilik, Çev. Yücel Demirel, İstanbul, 1995

⁶¹ 'Kırşehir'in Tarihi/Osmanlı dönemi', <http://www.kirsehir.gov.tr/tarih.htm>

⁶² Philip Smith, Kültürel Kuram, Çev., Selime Güzelsarı-İbrahim Gündoğdu, İstanbul, 2005, s. 15

⁶³ Philip Smith, s. 15

Fransızca “culture” kökünden gelen kültürün; toplumsallığı ve ayırt ediciliği öne alınarak, topluma ait olan ve onu başka toplumlardan ayıran maddi-manevi oluşumların tümü şeklinde de tanımlanması mümkündür.⁶⁴ Yine kültür tanımlarından biri de; ‘*bir toplumun yarattığı uygarlığın, kafa, sanat çalışmalarına dayanan sosyal, dinsel vb. türlü yönlerinin tümü*’⁶⁵ şeklindedir.

Daha bir çok yönü öne çıkartılarak kültür tanımlarını çeşitlendirmek mümkündür. Fakat, yapılan çok değişik tanımlarda da belirtildiği üzere kültürün kapsayıcı bir toplumsallığı söz konusudur. Kültür, bir toplumun tinsel özelliklerinin de izini taşıyan toplumsal duyuş ve düşünüşü ifade eder. Toplum tarafından üretilen sanat varlıkları, yaşam biçimi, örf, adet ve gelenekler, alışkanlıklar, davranışlar ve inançlar toplamı da kültür içerisinde yer alır.

O halde; karmaşık içerikleriyle birlikte kültür, bir çok zenginlik ve çeşitliliği içerisinde barındırmaktadır. Toplumsal süreçte üretilen ve akışkan bir nitelikte canlılığını devam ettiren duyuş, düşünüş, davranışlar ve yapılar toplamı toplum kültürünü oluşturmaktadır.⁶⁶

2.1.c. Alt Kültür

Bütün kültürlerde toplumun genel dokusuna hakim olan yaygın kültür içerisinde türdeşliğe karşın farklılaşmalar görülür.⁶⁷ Zira; kültürel katılım, toplumun bütün üyeleri veya toplulukları arasında aynı yoğunlukta gerçekleşmez. Ayrıca, toplumsal kültür içerisinde yoğunluk/derecelenme farkından başka kültürel desen ve motiflerde de farklılaşmalar olabilir. Hiçbir toplum, tek bir sosyo-kültürel tipten oluşmayıp, sosyal ve kültürel bakımdan farklılaşmış parça ve bölümleri bünyesinde barındırır. Fakat burada, kaynakları çok çeşitli olan alt kültürün toplumun yaygın/hakim kültürüyle bir karşı oluş durumu yoktur. Sadece, toplumun kültür dünyası içerisinde etnik, dinsel, ekonomik, cinsiyet etkili veya yöresel faktörlerin öne çıktığı bir farklılaşma söz konusudur.⁶⁸

Fakat alt-kültürü, toplumsal bir kümenin egemen kültürden farklı özellikleri olarak değerlendiren yaklaşımların yanı sıra; egemen kültüre karşıt bir grup veya topluluk kültürü

⁶⁴ Sadık Tural, Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler, Ankara, 1992, s.84

⁶⁵ Kemal Demiray, ‘*kültür*’ maddesi, Temel Türkçe Sözlük, , İstanbul, 1994,

⁶⁶ Nurullah Atlas, Çokkültürlülük ve Din Eğitimi, Ankara, 2003, s. 15

⁶⁷ Veysel Bozkurt, Değişen Dünyada Sosyoloji, İstanbul, 2004, s. 105; Mahmut Tezcan, Kültürel Antropoloji, Ankara, 1997, s. 9

⁶⁸ Ömer Demir-Mustafa Acar, ‘*altkültür*’ maddesi Sosyal Bilimler Sözlüğü, İstanbul, 1993, s.24; yine alt-kültür ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Dick Hebdige, Gençlik ve Altkültürleri, Çev. Esen Tarım, İstanbul, 1998

veya toplumların ortak kültürel ve davranış öğeleri şeklinde değerlendiren tanımlamalar da vardır.⁶⁹

Sosyal yapı ve kültür ile tamamen bir ayrışma olmamakla birlikte alt kültür, doku zenginlik ve derinliği olarak fark edilebilir bir içeriğe sahiptir. Alt kültür, çeşitli alt etki dinamiklerinin öne çıktığı bir derecelendirme farkı olarak ele alınabilir.⁷⁰ Alt kültürün genel doku içerisinde kabullenilebilirliği de önemli bir durumdur. Bunda, toplumsal uyum ve hoşgörü farkı ile birlikte, alt kültürün genel kültür dünyasına ve yaygın algı ve duyuşlara yakınlığı da etkili olabilmektedir.⁷¹ Alt kültür unsurlarının egemen kültür içerisinde bulunan diğer kültür dokularıyla farklılaşma derinliği toplumsal uyum ve kabul ediş açısından önemlidir. Aksi halde, kültürel farklılıklardan kaynaklanan davranış ve algısal farklar siyasal gerilim ve sosyal çatışmalara neden olabilecek bir içeriktedir.⁷² Yine burada, daha önce belirtildiği üzere, toplumsal hoşgörü ve alt kültür unsurlarının farklılaşma dereceleri etkin olabilmektedir.

Alt kültür zenginlik ve derinliklerinin yoğunluğu toplumsal dokulara göre de değişiklik gösterebilmektedir. Tarihsel, dil, sosyal ve dinsel birlikteliğin derin köklere sahip olduğu toplumlarda alt kültür dokusu yaygın kültür içerisinde içerikli bir benzeşme yaşarken; sosyal ve dinsel süreç birlikteliğinin sosyal ve tarihsel derinliklere uzanamadığı toplumlarda alt kültür farklılıkları daha belirginleşmektedir.⁷³ Bu durumda, ortak bir sosyal tarih ve sosyo-kültürel doku oluşamamakta; toplumsal dokuda çok kültürlülük veya başka bir deyişle toplumsal çoğulculuk gündeme gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri buna tipik bir örneklik oluşturmaktadır.⁷⁴ Her ne kadar Amerikan toplum felsefesi (bireyci, rekabetçi, kapitalist), WASP olarak ifade edilen Beyaz-Anglosakson-Protestan üçlemi etrafında oluşturulmuş ise de; çok zengin ve derin alt kültür doku ve farklılıklarını da bünyesinde barındırdığı açıktır.

Çokkültürlü toplum dokusu, Amerika kadar yoğun olmasa bile Batı Avrupa için de söz konusudur. Son yüz yıl içerisinde yaşanan savaşlar, yüz yıllardır süren sömürge politikaları ve oralardan getirilen farklı etnik, dil ve dinsel yapılar ile göç ve yaşanan sürgün ve kaçışlar Avrupa'da otuzdan farklı dilin ve bir çok dinin bir arada yaşamasına neden olmuştur.⁷⁵ Fakat yine burada da baskın bir Batı kültürünün var olduğunu ve etkileşimin bu yönlü bir yaslanma çerçevesinde oluştuğunu vurgulamak yerinde olacaktır.

⁶⁹ , Özer Ozankaya , 'alt-ekin' maddesi, Temel Toplum Bilimleri Sözlüğü, Ankara, 1984, , s. 3

⁷⁰ Veysel Bozkurt, a.g.e., s.105

⁷¹ William A. Haviland, Kültürel Antropoloji, İstanbul, 2002, s. 68

⁷² William A. Haviland, a.g.e., s. 68-69

⁷³ Ruth Benedict, Kültür Örüntüleri, Ankara, 1998, s. 42-64; William A. Haviland, a.g.e., s. 68

⁷⁴ Emre Kongar, 'Küreselleşme Ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür', www.emrekongar.org

⁷⁵ Nermi Uygur, Kültür Kuramı, İstanbul, 1996, s. 22-23

Yine; özellikle Amerika'da yaygınlık kazanmış çokkültürlülük yaklaşımlarından birisi de; etnik, kültürel veya dinsel grup farklılaşmalarından farklı olarak; kadın grupları, eşcinseller, işçi sınıfı veya sakatlar gibi kısmen dışlanmış veya çatışma halinde olan gruplar için kullanılmasıdır.⁷⁶ Burada, etnik olmamakla birlikte egemen kültür veya değer yargıları dışına çekilmiş/itilmiş sosyal grupların da çokkültürlülük içerisine eklemlendiği görülmektedir.

Çokkültürlülük olgusuyla ilgili olarak; çokkültürlülük ile ekonomik gelişme arasında doğrusal ve yoğun bir ilişkinin varlığına yönelik yaklaşımlar olsa da,⁷⁷ başta Japonya örneği olmak üzere bu teoremi yanılsatacak model bulunabilir. Bu gün, toplumsal dokunun içeriği göz önüne alındığında Amerikan dinamizmi ve gelişmişliği içerisinde çokkültürlülüğün yeri ve önemi ilgi çekici bir nitelikte olmakla birlikte, ekonomik kalkınma modelleri ve kapitalist ruh üzerine çok farklı ve zengin tartışma ve yaklaşımların var olduğu bilinmektedir.⁷⁸ Fakat, bu araştırmanın problemi ve amacı ekonomik gelişme modelleri üzerine yoğunlaşmayı gerektirecek bir içerikte olmadığı için, burada sadece bir değinme ile yetinilmiştir.

O halde; sahip olduğu içerik zenginliği ve yaklaşım çeşitlemesi içerisinde olan çok kültürlülüğün son derece karmaşık olduğu ve tek-düze bir yasamlamanın oldukça zor olduğu açıktır. Bununla birlikte, çokkültürlü bir toplum modeli tanımlamalarına karşın; ortaya çıkan son derece geçişken içerikli kültürel etkileşimler seküler ağırlıklı Hristiyan Batı kültürünü, etkileşime açıklık ve olanaklılık oranında diğer kültürlere baskın kılmakta, kültürel benzeşmelere yol açmaktadır. Bu süreçte, her ne kadar çok kültürlülüğün söz ediliyorsa da medya başta olmak üzere son derece güçlü ve etkin iletişim ve ulaşım dinamiğini lehinde bulunduran ve kökleşmiş kurumsallıklara sahip Batı kültürünün; bir başka zenginlikle Amerikan kültürünün; kültürleri, değerleri ve dokuları benzeşme yönünde etkilediği muhakkaktır.⁷⁹ Ortaya çıkan bu etkileşim durumu, olağan bir sosyallikten öte güdülen bir siyasallığa da sahiptir.⁸⁰ Tüketici alışkanlıklarının oluşturulması ve sosyal tutum ve davranışların daha çok yönlendirilerek tek boyutlu kültürel kimliklerin oluşturulması gibi bir

⁷⁶ Will Kymlicka, *Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, İstanbul, 1998, s. 48

⁷⁷ Metin Erol, *'Çok Kültürlülük, Sosyal Entropi ve Ekonomik Gelişme'*, , III.Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri, Ankara, 2002, s.183

⁷⁸ Örnek çalışmalar olarak bkz., Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev. Zeynep Arıoba, İstanbul, 1985

⁷⁹ Hüsnü Ezber Bodur, *'Küreselleşmenin Dini Alandaki Etkisi ve Ulus Devlet'*, KSÜ. İlahiyat FAkültesi Dergisi, Yıl 2, Sayı 4, s. 9-26; Recep KILIÇ, *'Küreselleşmenin Değer Boyutu'*, Dini Araştırmalar, C.6/17, s. 11-22; Şahin GÜRSOY, *'Küreselleşme Ulus-Devlet ve Din'*, Dini Araştırmalar, C.6/17, s.299,305; Mehmet BAYRAKTAR, *'Küreselleştirme ve Küreselleşme'*, Dini Araştırmalar, C.6/17, s.156

⁸⁰ Mehmet BAYRAKTAR, a.g.m. s.154-156

küresel sürecin söz konusu olduğu açıktır.⁸¹ Yoğun kültürel benzeşme sürecinde alt kültür ve kimlik dokularına yapılan vurgular, bir taraftan ulusal olanı zorlarken diğer taraftan kültürleri ve kimlikleri daha mikrolaştırmaktadır. Bu durumun, küresel süreç açısından bir olumsuzluk içermediği, aksine, ulusal yoğunluğu hafifleterek dinamik süreç açısından daha geçişli ve açık alanlar sağladığı ifade edilmektedir.⁸²

Bu gün, özellikle Amerikan sosyolojisinin öne çıkardığı Amerikan toplumsal dokusu etrafında şekillenmiş çok kültürlülük yaklaşımının, bir çok toplumsal dokuya uygulanılma istek ve süreci söz konusudur. Bu durum, tarihsel arka planı güçlü, derin bir sosyal, kültürel ve dinsel birliktelik deneyimine sahip toplumsal dokular üzerinde zorlamalara da yol açabilmektedir. Amerikan ve kısmen Avrupa çoğulculuğu ve çok kültürlülüğüne uzak toplumsal yapılar üzerinde yapılan benzetimler, toplumsal yapılar üzerinde alışılmadık siyasal gerginliklere ve sosyal dokuda kırılma zorlamalarına da neden/zemin olabilmektedir. Ayrıca, çokkültürlülük içerisinde oluşturulmuş toplumsal yapıların ‘tipleştirilerek’ evrensel yapı gibi algılanması/ değerlendirilmesi toplumsal yapılarda tarihsellik/toplumsallık-dışı bir yaklaşıma yol verebilecektir. O halde, çok kültürlülük olgusunun; bir alt kültür durumu olmakla birlikte; derinlemesine bir içerik farklılaşması taşıdığını ve çok kültürlülüğün sosyal, kültürel doku ve yapı içerisinde var olan derin ayrışma etkenlerinden beslendiğini belirtmek yerinde olacaktır.

Türk toplumsal yapısı ve kültürü, içerisinde dinsel, sosyal, bölgesel veya ekonomik içerikli zengin alt kültür dinamiklerini barındırmaktadır. Fakat, her toplumda varolan bu zenginlik unsurları, tarihsel, dinsel ve sosyal çok sıkı bağlarla birbirleri içerisine geçişmiş durumdadır. Hal böyle olunca, Türk toplumsal dokusu içerisinde var olan alt kültür dinamiklerinin birer çok kültürlülük unsuru olarak tanımlanması çok kolay gözükmemektedir. Aynı şekilde; alt kültür gruplarından ve bazı siyasal öncüllerden yola çıkılarak Türkiye’de bir kimlik ve kültür bunalımının varlığını ileri sürmek,⁸³ içeriği bir çok zorlamalara açık bir yaklaşım olsa gerektir. Türkiyeyle ilgili çok kültürlülük ve Türkiyelilik yaklaşımlarının dış etki(leşim) ile ortaya çıktığını belirten değerlendirmeler de gündeme gelebilmektedir.

Alt kültür tanımlaması içerisinde yer almakla birlikte; kendisini egemen kültürel dokuya aykırı ve alternatif hissedilen kültür yapılanmalarına ise karşı kültür de denilir.⁸⁴ Burada, egemen kültüre bir karşı duruş olmakla birlikte gerçek anlamda derinlikli bir farklılaşma ve bütün zenginlikleriyle birlikte bir alternatiflik yoktur. Yaygın davranış

⁸¹Emre Kongar, ‘Küreselleşme, Mikro Milliyetçilik, Çok Kültürlülük, Anayasal Vatandaşlık’, www.emrekongar.org,

⁸² Constantin van Barloewen, a.g.m.,s. 5

⁸³ Esmâ Durugönül, ‘Türk Kültürel Kimliğinin Kurgulanması ve Sorunlar’, III.Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri, Ankara, 2002, s. 134

⁸⁴ Veysel Bozkurt, a.g.e., s.105-106

kalıplarını ve geleneksel değer yargılarını yadsıyan gençlik grupları bu türden sayılabilirler.⁸⁵ Bu alt kültür gruplarının duyuş ve davranış kalıplarında belirgin farklılaşmalar olmakla birlikte, kültür kavramının içeriğini karşılayabilecek bir zenginlik söz konusu değildir. Bu nedenle, aykırı gruplar da alt kültür olarak değerlendirilebilir.

2.1.d. Etniklik

Etniklik tanımı, tanımlamada öne çıkan olgulara göre farklılık gösterebilmekte ve bu ölçüde çeşitlenebilmektedir. Buna karşın, hemen bütün etniklik tanımlarında dil, din, kültür olguları öne çıkmakta ve grubun ayırt edilebilir özelliğine vurgu yapılmaktadır. Etnikliğin en ayırt edici özelliklerinden olan dil ve din yanında artık bu gün kültür de etnik kimliğin belirlenmesinde öne çıkmaktadır.⁸⁶ Bu çerçevede değerlendirildiğinde, etnik grubun diğer gruplardan ayırt edilebilir bir farklılaşmaya sahip olması da önemli bir yere sahiptir.

Küresel akımların hızı ve yoğunluğunun ortaya çıkardığı belirsizlik ortamı, güvensizlik ve istikrarsızlıkla mücadele etmek için etnik kimliklerin bir moral kaynağa dönüştürülmesine yol açmıştır. Yeni kimlik dünyaları, iletişim kaynaklarını sadece yeni kimlik gruplarının ulaşabileceği bir alana değil, aynı zamanda, belirli toplumların küresel alanda farklı olma iddialarını ifade edebilecekleri bir alana yerleştirmişlerdir. Sonuç olarak, bu durum, çeşitli boyutları ve değişen anlamları ile kolektif kimliklerin inşası üzerinde sürekli bir etkiye sahip olan sekülerleşmenin dini alanda ortaya çıkardığı değişimlerle yakın bir ilişki içerisinde. Aslında, toplum ve aidiyetin yanı sıra, bireysel kesinlikler sunan tecrübelerle birlikte, yeni dini hareketlerin doğuşunda ifadesini bulan genel bir dini canlanma yaşanmaktadır. Sekülerleşme teorisini, kendi kendini sınırlayan bir süreç olarak niteleyen Stark ve Bainbridge'in izinden giden Swatos ve Christiano, başlangıçta bu durumun çoğulculuğun bir tür "çarpmışan epistemolojiler"den oluşan dini dünyanın huzursuzluğunu açığa vuran dini haritayı yeniden çizmesini açıklama girişimi olarak değerlendiriyorlardı.⁸⁷ Fundamentalist olsun ya da olmasın bu tür bir canlanmanın çok ötesinde yeni dini hareketlerin ve kimlik alanlarının ortaya çıkışı küresel bir karakterle açıklanabilir.

Etnik gruptan, farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip olan ve genellikle üyeleri arasında nesilden nesile aktarılan kendine has özellik, değer ve yargıları olan topluluk veya

⁸⁵ Veysel Bozkurt, a.g.e., s.105-106

⁸⁶ Ali Tayyar Önder, *Etnik Kimlik ve Türkiye*, <http://www.radikal.com.tr/2000/12/25/yorum/01etn.shtml>; yine ilgili farklı yaklaşımlar için bkz., Lale Yalçın- Heckmann, 'Ulus, Millet, Azınlık, Etnik Grup ve Kültür', Birikim Dergisi, 1995, Sayı: 71-72, s. 81-85

⁸⁷ Bokser-Liwerant, a.g.m., s.

gruplar olarak söz etmek mümkündür.⁸⁸ Burada, grubun kendisini farklı kılan özellikleri önemli bir yere sahiptir. Bunlar, grubu farklı kılan ayırt edici özelliklerdir. Bu özellikler, grubu genel içerisinde ayırt edilebilir kılarken; çoğunlukla, sosyal yapı içerisinde bir başkalaşmayı beraberinde getirmez. Grup, toplumun bir parçası olmaya devam eder.⁸⁹

Etnik grubun; *‘dil, din, kültür, gelenek ve görenek olarak birbirine bağlı ve genellikle aynı soydan gelen bireylerin oluşturduğu, görece küçük ölçekli insan topluluğu’*⁹⁰ şeklinde tanımlanması da mümkündür. Yine burada da grubun, dil, din, kültür ve kan bağına vurgu yapılmaktadır.

Etnisite ile birlikte beliren farklılıklardan hareketle yapılan kavramsallaştırmaları ‘ulus’ veya ‘millet’ kavramlarının yerine koymak mümkün değildir. Bir başka deyişle; etniklik ile ulusallığın farklı içerik ve anlamlar barındırdığını belirtmek yerinde olacaktır. Etnik farklılık ve çeşitliliğin, ulus olma gerçekliğinin sosyo-politik bir bozumu şeklinde alınması zordur. Bu çerçevede, uluslaşma olgusunun tarihsel/kader birlikteliği, sosyal, kültürel, siyasal, dinsel ve ekonomik bir çok etmeni içerisinde barındırdığı ve etniklikten çok daha içerikli ve derinlikli/kuşatıcı bir gerçeklik olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca, Hacı Bektaş’ın çok anlamlı bir şekilde dile getirdiği ‘bir olalım, iri olalım, diri olalım’ deyişinde de vurgulandığı üzere birlik ve bütünlüğün siyasal, sosyal, ekonomik ve stratejik bir değeri vardır.⁹¹ Bir başka açıdan da; ulusal doku içerisinde varlığını sürdüren farklılıkları/zenginlikleri siyasal içerikli bir şekilde anlamlaştırıp öne çıkartılan etnik zorlamalar yeni bir çok gerilim ve çatışmalara yol açabilecek bir içeriğe sahiptir. Fakat yine de, uluslaşma sürecine varamamış ve süreçten koparılmış etnikliklerden yola çıkılarak beliren siyasallaşmaların olabileceğini de belirtmek yerinde olacaktır.

Küreselleşme etkinliğinin giderek daha yoğun ve etkin olarak hissedildiği günümüzde; özellikle gelişmiş toplumlarda etnikliğe yapılan vurgu daha çok kültürel bir canlılık ve renklilik olarak değerlendirilebilir. Burada, modern yaşam olgularının rutinliğini aşmak ve insanların toplumsal köken desenlerine ilgi duymalarının da önemli bir yeri olmakla birlikte; yapılan etnik vurguların sekülerleşmiş Hristiyan kültürün dışında değerlendirilmesi zordur.⁹² Bu çerçevede ele alındığında, Batı toplumsal yaşam ve olgular üzerinde Hristiyan kültürün derin izleri vardır. Batı kültürü için ifade edilen ‘şarap kültürü’ kavramsallığının, dinsel bir içerikten etkilendiği açıktır.

⁸⁸ Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji, İstanbul, 1997, s. 40

⁸⁹ Orhan Türkdoğan, a.g.e., s.40

⁹⁰ , Ömer Demir-Mustafa Acar, ‘etnik grup’ maddesi, a.g.e.

⁹¹ Amiran Kurtkan, Türk Milletinin Manevi Değerleri, İstanbul, 2005, s. 59-61

⁹² Hüsnü Ezber Bodur, ‘Küreselleşmenin Dini Boyutu ve Türk Toplumunu Üzerindeki Yansımalarının Bir Değerlendirmesi’, Dini Araştırmalar, C:6, sayı, 17, s. 49-53

Batı'da, seküler kültür içerisinde yoğun benzeşimler yaşayan ve güçlü sosyal ve ekonomik sistem içerisinde birer alt kültür canlılıkları olarak öne çıkan çokkültürlülük; küresel etki mekanizmalarının da etkisiyle, Batı-dışı toplumlarda sosyal ve siyasal değişik algı ve tepkimeleri de çağrıştırabilmektedir.⁹³

2.1.e.Yörük-Türkmen Kavramsallığı :

Türk kimliğinin ve kültürünün etkileştiği unsurlardan biri olan din etmeni, Türk kültürü içerisinde mezhepsel bir zenginliğe sahiptir. Türklerin İslamiyet'le ilk temasları Hz. Ömer zamanına kadar uzanır.⁹⁴ Emeviler döneminde ise daha yoğun bir şekilde başlayan Türklerin İslamiyet'le ilk temasları sırasında Türkler, Emevilerin dışlayıcı tutumları başta olmak üzere çeşitli nedenlerle yaygın bir yoğunlukta İslamı kabul sürecine henüz girmemişlerdir.⁹⁵ Bu dönemde, her ne kadar ticaret, bölgesel seyahatler, din tebliğcileri ve benzeri etmenlerle oymak ve kişisel bazda İslama bir ilgi varsa da, daha çok siyasal çekişmeler öne çıkmaktadır. Emevi idaresinin siyasal ve askeri yönetim anlayışı ve Araplar dışındakileri dışlayıcı tutumları, diğer bir çok bölgelerde olduğu gibi Türkler arasında da huzursuzluklara ve tepkilere neden olmuş, bu durum Türklerin İslamı kabul etmelerinde önemli bir sorun olarak kendisini göstermiştir.⁹⁶ Emevilere karşı oluşan tepkiler Emevi – Abbasi çekişmelerinde de kendisini göstermiş, bu süreçte Türkler Abbasilerin yanında yer alarak Abbasi yönetiminde bir çok askeri ve idari göreve getirilmişlerdir. Abbasi döneminde, yönetim kademelerinde beliren İran nüfuzu rahatsızlığı Abbasi idaresini Türklere daha çok yaklaştırmış,⁹⁷ arada kurulan sosyal, siyasal ve ticari ilişkiler Türklerin yoğun bir şekilde Müslüman olmalarına zemin hazırlamıştır.⁹⁸

Türkler arasında İslam'ın anlaşılması ve yaşanması kendine has bir sosyo-kültürel zenginliğe sahiptir. Yaşanan sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik çeşitlilik din anlayışına da yansımıştır. Bu durum, dinsel çeşitliliğin dışında uzun bir tarihsel döneme yayılan bir çok siyasal, sosyal ve ekonomik çekişme içerisinde de kendisini göstermiştir. Babai isyanları

⁹³ Ayrıntılı bilgi için krş., Mustafa Erkal, Küreselleşme Etkinlik Çokkültürlülük, İstanbul, 2005; Savaş Çoban, Küreselleşme, Ulus-Devlet Azınlıklar ve Dil, İstanbul, 2005

⁹⁴ Dursun Hakkı Yıldız, *'Türklerin Müslüman Olmaları'*, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. 6, İstanbul, 1989, s. 2-3

⁹⁵ Nesimi Yazıcı, İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi, Ankara, 2002, s.55

⁹⁶ Osman Turan, Türkler ve İslamiyet, İstanbul, 1193, s. 10-11

⁹⁷ Nesimi Yazıcı, a.g.e., s. 16.

⁹⁸ Dursun Hakkı Yıldız, a.g.e. s. 26; yine, Türklerin Müslüman olma sürecinde Emevi ve Abbasi ilişkileri ve bunların Türklerin dinsel yaşamlarına yansımalarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Nahide Bozkurt, Oluşum Sürecinde Abbasi İhtilali, Ankara, 1999; Ethem Ruhi Fırlıklı, 'Ana Hatlarıyla Alevilik', Günümüzde Alevilik Bektaşılık, İstanbul, 1995, s. 72-82

duruma tipik örneklik oluşturabilecek bir içeriğe sahiptir.⁹⁹ Türklerin siyasi, sosyal ve kültürel tarihlerine ve İslam'dan sonra ortaya çıkmış olan Türk devletlerine bakıldığında, yerleşik yaşama yakın veya geçmiş Türkler arasında daha çok Sünni din anlayışının yer bulmasına karşın; göçer ve yarı göçer Türkler arasında ise heterodoks İslam anlayışının olduğu göze çarpmaktadır.¹⁰⁰ Sünni din anlayışının Türkler arasında yer bulmasında önemli bir yere sahip askeri, siyasi ve ekonomik ilişkilerden başka, Arap yarımadasındaki siyasi çekişmelerden kaçarak Türkler arasına yerleşen siyasi sığınmacıların ve sufilerin de önemli bir yeri vardır.¹⁰¹ Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Hanın Müslüman olması ve Karahanlıların topluca İslama yönelmeleri böyle bir süreç içinde gerçekleşmektedir. Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular ve son olarak Osmanlı ile birlikte artık ağırlıklı kentsel bir hüviyet kazanan İslamiyetin sünni yorumunun oluşmasında sözü edilen etmenlerin derin izlerini neden-sonuç ilişkisi içerisinde gözlemlemek mümkündür. Burada, siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerin öncelikle yerleşik yaşamla ilişkili Türklerle kurulduğu ve etkileşimin, algı ve uyum kabiliyeti daha dinamik bu Türkler arasında sünni/kurumsal İslamın yerleşmesinde etkin bir rol oynadığını söylemek zor olmasa gerektir.¹⁰² Tarihsel süreç bütünlüğü içerisinde şekillenen ve Osmanlı İmparatorluğu ile zirveye ulaşan Türklerin ortaya çıkarmış olduğu özgün Türk-İslam medeniyetinin bu çerçevede ele alınarak değerlendirilmesi mümkündür.

Göçer ve yarı-göçer Türkmen gruplar arasında görülen ve Osmanlı'nın son dönemlerine kadar Bektaşî ve Kızılbaşlık isimlendirmeleri/ayrışmalarıyla¹⁰³ anılan Sünnilik dışı din anlayışının oluşmasında ve şekillenmesinde yine, Türklerin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik yaşam deneyimlerinin derin izleri vardır.¹⁰⁴ Bir başka ifadeyle; Ethem Ruhi Fırlalı'nın da işaret ettiği gibi; Türklerin İslamı tanımlarıyla başlayıp, yaşamış oldukları siyasi, sosyal ve ekonomik dinamiklerle şekillenmiş bir İslamı anlayış ve yorumlayışından oluşan inanç ve kültür farklılaşması söz konusudur.¹⁰⁵ Bilindiği üzere, Türklerin İslamiyeti seçme sürecinde çeşitli etkenler rol oynamıştır. Bunlar arasında, savaşlar ve siyasi-stratejik durumlar, ticari ilişkiler, göç ve nüfus hareketleri ile bir çoğu Arap olan din tebliğcileri

⁹⁹ Babailer İsyanıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Ahmet Yaşar Ocak, Babailer İsyanı, İstanbul, 1996

¹⁰⁰ Ahmet Yaşar Ocak, a.g.e., s. 62-63

¹⁰¹ Nesimi Yazıcı, a.g.e., s. 64-65

¹⁰² Sünni İslam anlayışına sahip Türklerin şehir yaşamına uyum niteliklerine, bilgi ve eğitime verdikleri değer ve öneme İrene Melikoff da değinmekte; Selçuklu sultanlarının iyi eğitim almış olduklarına vurguda bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.; İrene Melikoff, Hacı Bektaş Efsaneden Geleneğe, İstanbul, 1999, s. 60-61

¹⁰³ Bektaşî-Kızılbaş ayrışması ve Alevilik olgusunun ortaya çıkışıyla ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz., Hasan Onat, 'Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine', İslamiyat, C.6, Sayı: 3, s. 111-126

¹⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz.; İrene Melikoff, 'Alevi-Bektaşîğin Tarihi Kökenleri Bektaşî-Kızılbaş (Alevi) Bölünmesi ve Neticeleri', Türkiye'de Aleviler Bektaşîler Nusayriler Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, 1999, s. 17-18; yine, Ahmet Yaşar Ocak, 'Aleviliğin Tarihsel, Sosyal Tabanı ile Teolojisi Arasındaki İlişki Problemine Dair', Türkiye'de Aleviler Bektaşîler Nusayriler Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, 1999, s. 385-397

¹⁰⁵ Ethem Ruhi Fırlalı, 'Ana Hatlarıyla Alevilik', Günümüzde Alevilik Bektaşîlik, s. 11

önemli bir yere sahiptir. Ayrıca, bu süreçte, Arap yarımadasındaki siyasal çekişme ve karışıklıklar nedeniyle Türk bölgelerine doğru bir yönelimin/kaçışın da önemli bir yeri vardır. Türk bölgelerine gelen Emevi muhalifleri, bölgede Şii/ Ali taraftarlığının da yayılmasına yol açmıştır.¹⁰⁶ O halde, bu bilgilerin de ışığında, Hz. Peygamberin ölümünden hemen sonra Arap Müslümanlar arasında başlayan, büyük çoğunluğu siyasal içerikli anlaşmazlık ve çekişmelerin dinsel yansımalarının Türklerin bir bölümünün din dünyalarına da yansıdığını ve bu durumun Türklerin yaşadığı coğrafyada derin siyasal, sosyal ve ekonomik izler bıraktığını söylemek hiçte zor değildir.¹⁰⁷

Daha sonraki siyasal, sosyal ve ekonomik süreçte çeşitli etki dinamikleriyle etkileşecek olan Ali taraftarlığı anlayışı, özellikle Şah İsmail dönemi Safevi – Osmanlı Siyasal çekişmelerinde de önemli rol üstlenmiştir. Kendisi de bir Türk olan Şah İsmail, büyük çoğunluğu göçer olan bu Türkmen¹⁰⁸ boylarını, yoğun bir dinsel ve siyasal propaganda ile birlikte şekillendirerek, Safevi Devletinin birer siyasal müttefiki olarak ortaya çıkmalarını sağlamıştır.¹⁰⁹ Eğitim ve yaşam düzeyi düşük, senkretik bir inanç algısına açık Türkmenler, Şah İsmailin kışkırtma ve yönlendirmelerinin yanı sıra; Sünni değerlere önem veren ve bir çoğu tasavvuf geleneğine bağlı yerleşik/yarı yerleşik nüfusla beliren sosyal, ekonomik, dinsel ve kültürel uyum sorunlarının da etisiyle Anadolu’da şekillenen bir isyan kültürünün içerisinde yer aldılar.¹¹⁰ Anadolu’da bir çok isyan ve kargaşanın çıkmasına neden olan bu siyasal, sosyal gerilim, Türk boyları arasında dinsel, sosyal ve siyasal çizgilerin/ayrışmaların ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Artık, Orta Asya’dan Anadolu’ya ve oradan da Balkanlar ve Avrupa’ya kadar geniş bir coğrafyaya uzanan Türk boyları arasında, derin sosyal ve kültürel zenginlikler kendisini göstermiştir.

Orta Asya’da beliren kuraklık, kıtlık, yoğun nüfus artışı, boylar arasında yaşanan savaş ve çekişmeler Türkleri göçe yönelten başlıca nedenlerdendir.¹¹¹ Beliren ekonomik sorunlar karşısında daha verimli topraklar elde isteği ve sosyo-kültürel dokunun güdülediği maceraperest ruh Türkleri göçe sevk etmiştir. Bundan başka, Türklerin hareketli sosyal yaşamları ile Çin ve Moğol baskısı da Türkleri Batıya göçe zorlayan etkenlerdendir. Kısaca;

¹⁰⁶ Ünver Günay, Harun Güngör, Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi, İstanbul, 1997, s. 95

¹⁰⁷ Ethem Ruhi Fırlı, Türkiye’de Alevilik Bektaşilik, İstanbul, 1994, s. 55

¹⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Hasan Ata Abeşi, Türk Kavimleri Tarihi, İstanbul, 2001, s. 147-150; Toros Türkmenlerinin Sünni Yörüklüğü için bkz.; Ömer Faruk Koyuncu, Anadolu Aleviliğinin Toplumsal Kökenleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1999, s. 37; ‘Türkmen’ deyiminin Türkler arasında kullanımı için bkz.; Dursun Hakkı Yıldız, C. 6, a.g.e. s. 41; Ethem Ruhi Fırlı, Türkiye’de Alevilik Bektaşilik, s. 85-86; ‘Kızılörk’ ve ‘Kızılbaş’ isimlendirmesi için bkz.; Mehmet Eröz, Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz, Ankara, 1996, s. 94-98

¹⁰⁹ Irene Melikoff, Hacı Bektaş Efsanesinden Geleneğe, s. 220-221

¹¹⁰ Irene Melikoff, a.g.e., s. 219; yine ayrıntılı bilgi için bkz., Ahmet Yaşar Ocak, Babailer İsyanı, s. 35-83

¹¹¹ Mehmet Dikici, Anadolu’da Türkler (Anadolu’ya Türk Göçleri), İstanbul, 1998, s. 10

kuraklığında etkisiyle beliren kıtlık, nüfus fazlalığı ve yurt daralmaları, savaşlar ve şiddete dayalı baskılar ile yeni yurtlara ulaşma isteği başta olmak üzere çok çeşitli etkenler dolayısıyla Türkler, Orta Asya'dan batıya doğru uzun yıllar süren bir göç yaşamışlardır.¹¹² Yoğun bir şekilde göç olgusunun yaşandığı Türk boyları arasında değişik bölgelerle birlikte Anadolu'ya büyük bir akın olmuştur. Bu dönemde, daha çok kurucusunun adıyla anılan bir çok Türk devleti kurulmuş, yoğun ve sürekli bir dış ilişkinin söz konusu olduğu bir süreç yaşanılmıştır. Bu göç dalgası içerisinde göçebe hayatı yaşayan ve daha sonraki siyasal, kültürel, sosyal, dinsel süreçte aktif olarak bulunacak olan Türkmenler de yer almıştır. Bu dönemde özellikle, Anadolu'da Kızılırmak'ın doğu ve güneyine doğru gelen Türk nüfusuna Türkmen denilmekteydi.¹¹³ Fakat burada, Anadolu'ya sadece göçer Türklerin gelmediğini, göçer Türklerden başka; şehir yaşamını bilen çeşitli meslek gruplarına sahip Türklerin de geldiğini belirtmek gerekir.¹¹⁴

Dinsel içerikli sosyo-kültürel bir ayırım terminolojisi olarak 'Türkmen' ifadesinin, ilk zamanlar Müslüman olan Türk anlamında kullanıldığı¹¹⁵ bilinmektedir. Bundan başka; 'Türk' ve 'men' den oluşan Türkmen kelimesinin halis Türk anlamına da geldiği görüşü vardır.¹¹⁶ Oğuz Türklerinin bu isimlendirmeyi uzun süre kullanmadığı, hemen hiçbir isimlendirmede 'Türkmen' deyimini ve 'Türk' adını kullanmadığı bilinmektedir.¹¹⁷ Bunun yerine, çoğunlukla kişi/önder, boy veya öbek isimlerinin tercih edildiği, Türkmen boylarının kendi boy adlarıyla ifade edildikleri dikkat çekmektedir.¹¹⁸ Mehmet Eröz de, çeşitli bölgelerde Türk boylarının yerleşimini belirten isimlere işaret ederek bunların değiştirilmelerinin yanlışlığına değinmektedir.¹¹⁹

Türk boylarının din anlayışı içerisinde zenginlik ve farklı derin geleneklerin oluşmasına neden olan dini kabul ve yaşayıştan¹²⁰ başka; dinsel ve sosyo-kültürel doku farkı nedeniyle, özellikle yerleşik Sünni Osmanlı halkından ayrışık gibi duran Türkmen boylar, yaylaklara yolculuklar ve bölgesel göçler sırasında yerleşik köyleri yağmalayarak sosyal ve

¹¹² Hüseyin Salman, 'Türk Adı, Türklerin Anayurdu ve Göçler', Türk Kültürü ve Tarihi, Editör: Cemil Öztürk, Ankara, 2004, s. 5

¹¹³ Mehmet İnbaşı, 'XVI-XVII. Yüzyıllarda Bulgaristan'daki Yörük Yerleşmeleri', Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu, Eskişehir, 2005

¹¹⁴ Faruk Sümer, 'Anadolu'ya Yalnızca Göçebe Türkler mi Geldi?', Belleten, c. XXIV, sayı : 96, s. 567-578

¹¹⁵ Feridun Emecen, "Batı Anadolu'da Yörükler", Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler, Ankara 2000, s. 113; Faruk Sümer, a.g.m., s. 572

¹¹⁶ İbrahim Kafesoğlu, Türkmen Adı, Manası, ve Mahiyeti, Jean Deny Armağanından Ayrı Basım, Ankara, 1958, s.122

¹¹⁷ Dursun Hakkı Yıldız, a.g.e., C. 6, , s. 41,

¹¹⁸ İlhan Şahin, 'Osmanlı Devrinde Konar-Göçer Aşiretlerin İsim Almalarına Dair Bazı Mülahazalar', Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı : XIII, s. 196-2007; Laszlo Rasonyi Tarihte Türklük, Ankara, 1988, s. 20-22

¹¹⁹ Mehmet Eröz, Türk Kültürü Araştırmaları, İstanbul, 1977, s. 111

¹²⁰ Türklerin Sünni din anlayışı içerisinde üretmiş olduğu bilgi, sanat, kurum ve benzeri medeniyet unsurları için bkz., Dursun hakkı Yıldız, C. 6, a.g.e. s. 43-53

ekonomik gerilimlere yol açmışlardır. Türkmen boyların, Osmanlı – Safevi çekişmelerinde hemen her dönemde Safevi stratejisi içerisinde yer almalarında bu sosyo-kültürel ve ekonomik gerilimlerin de yeri vardır. Bu durum, aynı zamanda, yerleşik halkın Türkmen boylarına karşı olumsuz psiko-sosyal bir bakışa sahip olmasına da etki etmiştir.¹²¹ Aynı şekilde, Türkmenlerin, Osmanlıyı Sünni geleneğin kurumsal örgütlenmesi olarak algılaması ve Türkmen boyların Safevi yandaşlığı görünümü, Osmanlı-Türkmen siyasal ve sosyal çekişmelerinin, diğer etmenlerle birlikte Sünni – Türkmen gerilim alanlarının oluşmasına ve dışlanmalara yol açtığını söylemek sosyal tarihe uygun olacaktır. Yavuz döneminde yürütülen Türkmen siyasetini de bu psiko-sosyal ve siyasal kültür içerisinde ele almak durumu daha anlaşılır kılacaktır.

Özellikle, göçer Türk boyları arasında yer bulan Alevilik¹²² anlayışı üzerinde, eski Türk inanç ve geleneklerine de yaşama olanağı tanıyan sufi hareketlerinin önemli bir yeri vardır. Kurumsal bir derinliğe ve dinamik bir sosyal ve kültürel zenginliğe sahip olmayan ve dini inanç ve yaşam gerçeklikleri sözlü bir gelenek tarafından beslenen göçer Türkler arasında yayılmaya başlayan mistik içerikli İslamın bir çok dış etkenden etkilenmesi doğa bir durum olsa gerektir. Fakat, bir çok sosyal ve kültürel etki açıklığına rağmen Alevi dini değişlerinin hemen bir çok içeriğinin ayet ve hadislerden oluştuğunu/esinlendiğini belirtmek gerekir.¹²³ Özellikle, Bektaşî geleneğinden gelen Aleviler arasında, zaman zaman resmi inanış olarakta isimlendirilen Sünni inanışın derin izlerinin var olduğunu söylemek mümkündür.¹²⁴ Bektaşî tören ve merasimlerinde Kur'an ayetlerine de yer verilmesi, bir çok dini ritüellerin Sünni geleneğe benzer zaman ve şekilde yerine getirilmesi aradaki ilişkiyi daha da anlaşılır kılmaktadır. Zaten, Bektaşî gelenek içerisinde önemli bir yere sahip Ahmet Yesevi'nin de Sünni bir gelenekten geldiği yaklaşımı geniş bir zeminde kabul görmektedir.¹²⁵ Hacı Bektaş Veli, Ahmet Yesevi'ye bağlı olmakla birlikte İslam inanç ve ritüellerini sıkı bir şekilde takip etmemiştir. Hatta, Horasandan Anadolu'ya göçünden sonra Anadolu'da bulunan diğer

¹²¹ Büyük çoğunluğu yerleşik yaşama uyum sağlamış, bir kısmı ise yaylak – kışlak tarzı bir yaşam süren Sünni Türk nüfusunun, Türkmenleri hor görüp dışlayıcı bir tutum içeren yaklaşımlarının altında siyasal, sosyal ve ekonomik etkilerin de yer aldığını belirtmek gerekir. Türkler arasında yaşanan sosyal- kültürel ve ekonomik farklılıklarla birlikte ortaya çıkan gerilim ve dışlamalar için; bir çok yaklaşım ve algısı tartışılması gereken bir içeriğe sahip olmakla birlikte bkz. Bozkurt Güvenç, *Türk Kimliği*, Ankara, 1994, (s. 22-23)

¹²² 19. yüzyılın son dönemlerine kadar Bektaşîlik ve Kızılbaşlık olmak üzere iki farklı İslam anlayışının var olduğu daha önce ifade edilmişti. Özellikle Osmanlı'nın kuruluş döneminden başlayarak, bir şekilde kurumsal siyasal örgütlenmeyle barışık sosyo-kültürel ve siyasal bir geleneğe sahip olan Bektaşîlik, Yeniçeri Ocağında da önemli bir nüfuz bulabilmiştir. Yine, Bektaşî dergahları, yeni fethedilen toprakların Türkleştirilip Müslümanlaştırılmasında önemli bir yere sahiptir. Bu gün, Bektaşî İslam anlayışının Balkanlarda yaygın olduğunun bilinmesi durumu destekler niteliktedir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Hasan Onat, a.g.m., 111-126

¹²³ Hülya Küçük, *'Alevilik ve Bektaşîliğin Sufi ve Esoretik Boyutu'*, İslamiyat C.VI, sayı : 3, s.156

¹²⁴ Irene Melikoff, *Hacı Bektaş Efsaneden Geleneğe*, s. 253

¹²⁵ Irene Melikoff, *'Yunus Emre İle Hacı Bektaş'*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. XX'den ayrı basım, s. 28

Kızılbaş önderleriyle de ilişkiler kurduğu, bunlardan en bilinenlerden birisinin Baba İshak olduğu da bilinmektedir. Fakat, Hacı Bektaş Velinin, her hangi bir iç karışıklığa ve ayaklanmaya fiilen katıldığına yönelik her hangi bir kaydın ve sözlü aktarımın bulunmaması, onun derviş geleneği içerisinde kalarak inanç ve düşüncelerini tebliğ yoluyla yayma yolunu seçtiği düşüncesini kuvvetlendirmektedir.¹²⁶ Siyasal etkinlikleri ile ilgili pek fazla bir bilgi olmayan Hacı Bektaş'ın dinsel yaklaşımları ve sosyal çalışmaları Türk kültürünün dinsel ve sosyo-kültürel zenginlik kaynaklarından biri olmuştur.

Selçuklular döneminde bir çok Müslüman Türk boyu, başlarına yaygın olarak kızıl renkli 'börk' bağlamaktaydılar. Yine ilk dönemlerde Türkmen-Yörük ikilemlemesinin belirgin bir ayırım belirtmeyip, her iki kavram da özellikle göçer Türk boyları için kullanılmaktadır.¹²⁷ Ethem Ruhi Fırlalı da, Türkmen ifadesinin özellikle göçer Türkler için kullanıldığını ve bu isimlendirmenin yerleşik halk ile göçerler arasında bir ayırıştırma deyiimi olduğuna işaret etmektedir.¹²⁸ Göçerlik ifadesi olarak 'Yörük' kavramının etimolojisi üzerine çeşitli farklı değerlendirmeler varsa da, bu çalışmanın konu ve içeriği gereği bunun üzerinde durulmamıştır.¹²⁹ Bununla birlikte, 'Yörük' kelimesinin sözlük anlamının '*hayvancılıkla geçinen göçebe Türkmen oymağı ya da bu oymaktan olan kimse*'¹³⁰ şeklinde ifade edildiğini belirtmek yerinde olacaktır.

Yaşanılan sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal süreç, zaman içerisinde Yörük ve Türkmen kavramları arasında daha çok dinsellik içeren ayrışmaların oluşmasına yol açmıştır. Kökeni Orta Asya'ya kadar uzanan Türk boyları arasında beliren dinsel algı ve yaşayış farkları, farklı dinsel kimliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu süreç içerisinde, Türkler arasında kullanılan kızıl 'börk', Osmanlı döneminde daha çok ehl-i beyte bağlılık ve saygı için kullanılmaya başlanmış; Osmanlı – Safevi çekişmeleriyle birlikte ise bir siyasal, sosyal, dinsel ayırım/temsil sembolüne dönüşmüştür. Kızılbaş olarak nitelendirilen Türkmenlerin Kızılbaş isimlendirmesi de başlarındaki bu kızıl börtkten gelmektedir.¹³¹ Safevi Devletinin kuruluşunda Anadolu Türkmenlerinin oynamış olduğu önemli rol ve Safevi Devletinin uzun bir süre daha Anadolu'da yaşayan Kızılbaş Türkmenlerle olan sıkı ilişkilerini siyasal ve dinsel etki ve baskı unsuru olarak kullanma eğilimi, Anadolu'da bir çok çekişme ve sosyal, siyasal ve dinsel gerginlikleri de beraberinde getirmiştir.¹³²

¹²⁶ Lütfi Kaleli, Hacı Bektaş Veli ve Sünnilik, Cem, s. 30

¹²⁷ Mehmet Eröz, a.g.e., s. 102

¹²⁸ Ethem Ruhi Fırlalı, Türkiye'de Alevilik Bektaşilik, s. 85-86

¹²⁹ Mehmet Eröz, a.g.e., s.102-103

¹³⁰ Kemal Demiray, 'yörük' maddesi, Temel Türkçe Sözlük, İstanbul, 1994

¹³¹ Mehmet Eröz, Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz, s. 94-98

¹³² Faruk Sümer, Safevi Devletinin kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, Ankara, 1999, s. 201-202

Anadolu’da bir çok kargaşa ve isyan içerisinde aktif olarak yer alan Türkmen boyları, bu süreç içerisinde siyasal ve dinsel bir farklılaşma sürecini de beraberinde yaşamışlardır. Siyasal, ekonomik ve dinsel çalkantıların yoğun yaşanıldığı bir süreç içerisinde manevi etkisi çok derin olan dervişler, bu göçer kitleleri yönlendirerek siyasal ve ekonomik süreçten başka aynı zamanda senkretik bir dinselliğin belirmesinde de etkili olmuşlardır. Yaşanan bu siyasal, ekonomik, kültürel ve dinsel süreçte din/İslam algısında farklılaşan kitleler bir çok ayaklanma ve kargaşanın doğrudan aktörleri olarak belirmişlerdir. Babai İsyanları bunların başlıcalarındandır.¹³³ Sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamın gelenekselleştiği bu göçer toplulukların dini değerleri de mitoloji ve sözlü aktarımların etkisinde varlığını sürdürme gelmiştir. Bu dış ilişkilere ve etkilere kapalı kültür dokusu kent yaşam ve kültüründen sadece sosyal ve ekonomik olarak değil, dinsel açıdan da farklılaşan bir süreç yaşamıştır. Sosyo-kültürel yaşam etrafında şekillenen sosyal ve ekonomik yaşama paralel olarak dinsel inanç ve yaşayışın da geçmiş kült ve ritüellerden etkilenmemesi mümkün değildir. Bu sosyal gerçeklik bir çok çalışmada da vurgulanmıştır.¹³⁴ Göçer Türkmenlerin sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal ve dinsel yaşamlarını da bu çerçevede ele almak konuyu daha anlaşılır kılacaktır.¹³⁵ Buradan da anlaşılacağı üzere, göçer Türklerin/Türkmenlerin dinsel algı ve yaşam biçimlerinde eski Türk dini inanç ve ritüellerinin de izleri görülebilmektedir.¹³⁶ Bu durum, Türk boyları arasında, içerisinde dinselliği de barındıran sosyal, kültürel, ekonomik bir farklılaşmayı/çeşitlilenmeyi de beraberinde getirmiştir.

Ekonomik, siyasal ve dinsel nedenlerle beliren sosyo-kültürel ve dinsel çeşitlenme, zaman zaman sosyal, siyasal ve dinsel gerilim alanları olabilmektedir. Yaşanılan gerilimlerin etkisiyle topluluklar arasında ayrışmaların devamına yönelik olarak dışlayıcı ve hor görücü çeşitli mitik söylemler geliştirilmesi de söz konusudur¹³⁷. Farklı bir dinsel geleneğe sahip kimselerin yediği yemek kabının kırk kez yıkanmadan temizlenemeyeceği savı bunların en tipik olanlarından. Bu gün; yaşanan tanıma ve yakınlaşma sonucu ortaya çıkan kaynaşma ile beraber bu tür yanlış tanımlamalar da ortadan kalkmıştır. Artık, sosyal ve dinsel topluluklar arasında belirgin bir yakınlaşma vardır. Yusuf Ziya Yörükân da, Türkmenleri Aleviliklerine işaret ettikten sonra, Alevi topluluklarla Sünni nüfus arasındaki dinsel

¹³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, Babailer İsyanı, İstanbul, 1975

¹³⁴ Claude Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler, Çev., Yıldız Moran, İstanbul, 1979, s. 245; Osman Çetin, Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu’da İslamiyetin Yayılışı, İstanbul, 1981, s. 145; Abdülkadir İnan, Tarih ve Bugün Şamanizm, Ankara, 1986, s. 1-2

¹³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, Aleviliğin Tarihsel Sosyal Tabanı İle Teolojisi Arasındaki İlişki Problemine Dair, Türkiye’de Aleviler, Bektaşiler ve Nusayriler, İstanbul, 1999, s.385-398

¹³⁶ Mehmet Eröz, Eski Türk Dini ve Alevilik Bektaşilik, İstanbul, 1992

¹³⁷ Saffet Sarıkaya, xiii-xvi. Asırlardaki Anadolu’da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri, Ankara, 2002, s. 21

kaynaşmanın Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde görüldüğünü çeşitli örnekler vererek ortaya koymaktadır.¹³⁸ Bu durum, alan çalışması sırasında, özellikle Alevi geleneğe dayalı izlerin daha belirgin olduğu Abdal topluluk ve Sünni halk tarafından da belirtilmiştir.

Günümüzde de, 'Türkmen' deyimi daha çok Alevi/Kızılbaş Türk boylarını ifade ederken, göçer Sünni Türkler ise 'Yörük' olarak isimlendirilmektedir.¹³⁹ Aynı şekilde, bu gün Toroslar'da yaşayan Sünni Türkmenlere de Yörük denilmektedir.¹⁴⁰ Buna karşın, Anadolu'nun bir çok yöresinde yaşayan ve kendilerini Sünni olarak tanımlayan Türkmen topluluklarının ve aynı şekilde, Alevi olarak bilinen Yörük topluluklarının da var olduğunu belirtmek gerekir.

Kırşehir ve Kaman dahil Anadolu'nun çeşitli yörelerinde yaşayan Abdallar Alevi Türkmen gelenekten gelmektedirler ve kendilerini Türkmen olarak tanımlamaktadırlar. Bir başka söyleyişle; Türkmenler, alevi bir dinsel geleneğe sahip yakın zamanlara kadar göçle iç içe yaşam sürmüş Türk topluluklarıdır.

Bir çok etnik ve dinsel tanımlamalarla/ayırımlarla birlikte, Anadolu'da yaşayan Alevi ve Sünni Türklerin Oğuz boyundan geldiği; yaşanan sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal sürecin bir çok ayrışmalara ve sosyo-kültürel ve dinsel oluşumlara ve zenginliklere yol açtığı bilinmektedir. Bu dinsel içerikli zenginlik, Türk kültürü içerisinde çeşitli kültürel ve dinsel algı ve zenginliklerin/dinamizmin yaşamasına zemin oluşturmuştur. Bu nedenle, birlik bilinci içerisinde beliren kültürel zenginliklerin birer derinlik unsuru olduğunu belirtmek yararlı olacaktır. Ahmet Yaşar Ocak'ın da önemle vurguladığı sosyo-kültürel ve dinsel katmanların siyasal/ideolojik duruşları belirgin amatör araştırmacılar tarafından ele alınması; algı ve bilgi yanılsamalarıyla birlikte; sosyo-kültürel ve dinsel zeminde kırılma zorlamalarını da beraberinde getirebilmektedir. Buradan hareketle, Türk kültürü içerisinde var olan sosyal ve dinsel derinlik ve zenginliklerin birer ayırıcı etnisite unsuru olarak değerlendirilmesinin sosyo-kültürel ve dinsel akışkanlığın sosyal tarihiyle çelişebileceğini de vurgulamak gerekir.

2.1.f. Abdal :

Abdal kavramının hangi kökten ne anlama geldiği üzerine yapılmış bir çalışma yok denecek gibidir. Kelimenin etimolojisi üzerine M. Fuat Köprülü'nün Türk Halk Edebiyatı

¹³⁸ Yusuf Ziya Yörük, Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar, Yayına Hazırlayan Turhan Yörük, Ankara, 1998, 435

¹³⁹ Vatan Özgül, 'Kızılbaşlık ve Türkmenler', www.hbektas.gazi.edu.tr/32.sayi/19ozgul.htm

¹⁴⁰ Ömer Faruk Koyuncu, Anadolu Aleviliğinin Toplumsal Kökenleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1999, s.37

Ansiklopedisi'ne yazmış olduğu 'Abdal' maddesi en derli toplu çalışma niteliğindedir.¹⁴¹ M. Fuat Köprülü'nün derleme ve değerlendirmeleri Abdal kelimesi üzerine yapılan bir çok çalışmaya kaynaklık etmiştir. TDV İslam Ansiklopedisi'ne Süleyman Uludağ tarafından yazılan 'Abdal' maddesi de büyük ölçüde M. Fuat Köprülü'nün bu çalışmasından alınmıştır.¹⁴² Bu çalışmada da 'Abdal' kelimesinin etimolojisi ve Abdalların toplumsal tarihi ile ilgili olarak M. Fuat Köprülü'nün çalışmasından yararlanıldığı belirtilmelidir. Zira, M. Fuat Köprülü, Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi için kaleme aldığı bu çalışma sırasında konuyla ilgili bir çok kaynağa ulaşarak, önemli bilgi ve bulguları analitik bir şekilde değerlendirmiştir. Bu çok önemli tarihi kaynakların bu gün M. Fuat Köprülü'nün kişisel kütüphanesinde olduğu düşünülmektedir.

'Abdal' kelimesinin kökbilimsel yapısı, bir sosyal grubun tanımlamasını yapabilecek kadar açık değildir.. Kelime, karşılıklı birbirinin yerine geçen anlamındaki 'bedel', 'bedil' kökünden gelmekle birlikte anlam olarak Abdal kavramını çok da karşılamamaktadır.¹⁴³ Yine, 'kalender yaşayışlı derviş' veya 'göçebe, gezgin'¹⁴⁴ anlamı da kelimenin taşıdığı diğer anlamdır. Buradan hareketle, kelimenin etimolojisinden yola çıkılarak bir kavramsallaştırmanın yapılabilmesinin kolay olmayacağını belirtmek gerekir. Bu nedenle, kelimenin kavramsallığı sosyal tarih içerisinde anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Anadolu'ya yapılan Türk göçleriyle birlikte yaşanan sosyo-kültürel ve siyasal süreç hakkında yeterli/aydınlatıcı kaynaklar yoktur.¹⁴⁵ Kırşehir Abdallarının Türkmen boylarla Anadolu'ya geldikleri ve kendilerinin de Türkmen oldukları bilinmekle birlikte; Abdallar hakkında da yeterli bilgi edinilebilecek yazılı kaynaklar yok denecek kadar azdır. Yazılı kaynaklardan yoksunluk karşısında sözlü anlatının bir çok bilgiyi aktaramama veya yanlış aktarması ve zaman içerisinde beliren başkalaşımın durumu daha da zorlaştırmaktadır. Hal böyle olunca; bir çok sosyal grup hakkında bilgi edinmek ve bir takım çıkarımlarda bulunmak kolay olmamaktadır. Bununla birlikte, sosyo-kültürel olguların kültürel ve kimliksel bulgu olma özellikleriyle, sözlü anlatı içerisinde taşınabilen bilgiler, sosyal grupların neliğiyle ilgili önemli bilgi kaynakları olabilecek içeriktedir.

Abdal adıyla anılan grupların varlığı, 12.yüz yıl sonlarından itibaren Orta Asya ve Anadolu'da belirmeye başlamıştır. M. Fuat Köprülü, Abdalların Eftalitlerin devamı olduğunu

¹⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fuat Köprülü, 'abdal' maddesi, Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, ' , İstanbul, 1935

¹⁴² Ayrıntılı bilgi için krş., . Fuat Köprülü, , 'abdal' maddesi Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul, 1935 ile Süleyman Uludağ, 'abdal' maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, ' , C. 1, İstanbul, 1988

¹⁴³ M. Fuat Köprülü, , 'abdal' maddesi, a.g.es. 26

¹⁴⁴ Ahmet Günşen, a.g.e., s. 25

¹⁴⁵ M. Faruk Sümer, a.g.m., s. 577; Ahmet Yaşar Ocak, a.g.e., s.55; M. Faruk Sümer, 'abdal' maddesi, Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, s. 38-39

söylemektedir.¹⁴⁶ Aynı şekilde, Süleyman Uludağ da, L. Lockhart'ın Encyclopaedia of Islam'a yazdığı 'Abdali' maddesini de kaynak göstererek; çok daha önceleri Afganistan'da Eftalit veya Akhun diye bilinen Türklerin Abdal adını kullandıklarını belirtmektedir.¹⁴⁷ Benzer yaklaşımı Enver Konukçu da dile getirmektedir.¹⁴⁸ Bir başka çalışmada ise Ahmet Refik, Rakka'da oturuma zorlanan konar-göçer Abdalların olduğunu ve bunlar arasından oturma bölgesinden kaçanların bulunmasına yönelik bir emri yayınlamıştır.¹⁴⁹ Yine, İran taraflarında Abdal adıyla bilinen Türkmen boylarının olduğu belirtilmektedir. Faruk Sümer ise, Aral gölünün kıyısından yaşayan Oğuz boylarından birinin obasının adının Abdal adını taşıdığını söylemektedir.¹⁵⁰ Bu ve benzeri ad almalardan da yola çıkarak, Abdal adı alan yerlerde Abdalların yaşadığı sonucuna varmak olasıdır. Ne var ki; elde olan bilgilere dayanarak bu gün Anadolu'da Abdal olarak bilinen gruplarla sözü edilen bu Abdal toplulukları arasında bir bağın olup olmadığına yönelik bir çıkarsamada bulunmak zordur. Günümüz Abdallarının Türk tarihi içerisindeki ilintilerine ulaşılmasına yardımcı olacak kadar yazılı kayıt bulunmamaktadır. Göçer bir çok Türk boyu gibi Abdallarla ilgili bu bilgi ve belge yoksunluğunda da, göçerliğin ve yerleşik yaşama ve yazı kültürüne olan uzaklığın önemli etkileri vardır.

Tarih boyunca gözlenen hemen bütün Türk göçünün gerçekleştiği yerlerde Abdalların izlerine de rastlamak mümkün ise de, daha çok Alevi (çoğunlukla Bektaşî)¹⁵¹ Türk boylarıyla aynı bölgelerde yaşadıkları göze çarpmaktadır. Abdallar hakkında her hangi sağlıklı bir tarih kaydının olmamasına rağmen, günümüz Abdal yerleşim bölgeleri dikkate alındığında bu günkü durum bu yaklaşımı desteklemektedir. Hemen bütün Abdallar arasında göçerlik veya yarı yerleşik yaşam kültürü bilinmektedir. Müzik ve bağlı sanat kollarıyla geçinen Abdallar sık bir seyahat/yarı göç gerçekleştirirken, kalaycılıkla uğraşanlar arasında ise yakın zamanlara kadar sürekli bir göçün olduğu belirtilmektedir. Kendisi de bir Abdal olan Türk halk müziği sanatçısı Neşet Ertaş da yapmış olduğu bir söyleşisinde, Abdalların sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamlarında önemli bir yeri ve derin izleri bulunan bu göç geleneğine işaret etmektedir.¹⁵² Ayrıca burada Neşet Ertaş, ekonomik etkinlik olarak müziğin yaşamlarındaki yerinin, halk arasında Abdalların düşük görülmesine neden olduğundan

¹⁴⁶ M. Faruk Sümer, 'abdali' maddesi, Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, s. 49

¹⁴⁷ Süleyman Uludağ, 'abdali' maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 1, s. 62

¹⁴⁸ Enver Konukçu, Kuşan ve Akhunlar Tarihi, Ankara, 1973, s. 39-44

¹⁴⁹ Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200), İstanbul, 1930, s. 191

¹⁵⁰ Faruk Sümer, Oğuzlar-Türkmenler, Ankara, 1972, s.326

¹⁵¹ M. Şakir Ülkütaşır, 'Anadolu Etnografyasına Ait Araştırmalar: Abdallar- Coğrafi dağılımları, etnik menşeleri, içtimai hayatları', www.aleviler.com/abdali_sakir, s. 1

¹⁵² Can Dündar, Garip Ozan-Neşet Ertaş Belgeseli Star Tv, 25.09.2005; Sibel Dağ, age, Ek-1 : Neşet Ertaş Almanya'dan Sesleniyor, s. 74-78

yakınmakta; ‘*kızın gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır ya zurnacıya*’ sözünün de buradan geldiğini ve kendileri için söylendiğini belirtmektedir.¹⁵³

Türk tarihi içerisinde iki farklı Abdal isimlendirmesinin varlığı dikkat çekmektedir. Bunlardan birisi; etnik ilintilikten çok, dinsel ve sosyal bir bağıntı ifaden eden mistik içerikli Abdal isimlendirmesidir. Türk tarihinin bir çok döneminde kendisini göstermiş olan bu Abdal gruplar Anadolu’nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasında da önemli bir yere sahiptirler. Zira; Anadolu’ya akın eden Türk boyları içerisinde Abdalan-ı Rum¹⁵⁴ denilen Abdal grupların da olduğu bilinmektedir.

Çeşitli kaynaklarda; Anadolu’ya gelen Abdal dervişlerin başı bozuk bir yaşam sürdükleri, içki içip serkeş davranışlarda bulundukları, elbisesi yırtık ve dağınık bir şekilde dolaşarak dilencilik yaptıkları dile getirilmektedir. Aynı şekilde, bu Abdal dervişlerin kaşları traş edilmiş olarak gezdikleri, düşük davranışlar gösterdikleri, çalgıcılık yaparak yardım topladıkları, yardımsever oldukları için insanların onlara yardım ettikleri, çalışmadan geçindikleri ve dini kurallara pek uymadıkları ifade edilmektedir.¹⁵⁵

Ayrıca, xii. ve xiv. yüzyıllarda İran’da Abdal isminin daha çok derviş anlamında kullanıldığı bilinmektedir. Fuat Köprülü, xv. Yüzyılda ise Abdal ifadesinin meczup tipler için kullanıldığını belirtmektedir.¹⁵⁶

18. yüzyıldan itibaren Anadolu’da özellikle göçer Türkler arasında Bektaşilik yaygınlaşmış olup; artık Anadolu’da Bektaşi Abdalı olarak bilinen bir topluluk ortaya çıkmıştır. Bu Abdal topluluklar, Bektaşilikten başka Hurufi ve Kızılbaş anlatımını da kullanmaktaydılar.¹⁵⁷ Ayrıca Fuat Köprülü, bu Abdalların kendilerini Seyyid Gazi yetimi olarak nitelendirdiklerini, ‘Yetimi’ mahlasının Abdal ozanlar tarafından kullanıldığını ve bunların Kerbela’ya da gittiklerini belirtmektedir. Ayrıca, Kerbela duyarlılığının bu gün de bir çok Abdal topluluk arasında var olduğunu ve Anadolu’da yaşayan bir çok Abdal topluluğun Bektaşi/Alevi bir dinsel geleneği sürdürdüğünü belirtmek yerinde olacaktır.

Fakat, bu dervişlerin bu gün Anadolu’da Abdal olarak bilinen topluluklarla ilintisi üzerine yeterli bir bilgi yoktur ve aralarında ne gibi bir bağın olduğu kesin olarak

¹⁵³ Sibel Dağ, age, s.74

¹⁵⁴ Abdalan-ı Rum, Rum Abdalı demek olup Anadolu’da ve sonrası ise Rumeli’nde yaşayan ve çoğunlukla serkeş bir yaşam sürdükleri belirtilen Türkmen derviş ve müritlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Ahmet Yaşar Ocak, *Kalenderiler*, Ankara, 1999; M. Fuat Köprülü, , ‘abdal’ maddesi, *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*; Ocak, Ahmet Yaşar, *Türk Folklorunda Rum Abdalları*, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, II. Cilt, Ankara, 1992; M. Fuat köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1991, s. 211; Aşık Paşaoğlu, *Aşıkpaşazade Tarihi*, Yayınlayan: H. Nihal Atsız, İstanbul, 1985, s. 195

¹⁵⁵ M. Fuat Köprülü, , ‘abdal’ maddesi, *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*, s. 23,32,35;

¹⁵⁶ M. Fuat Köprülü, ‘abdal’ maddesi, *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*, , s. 28

¹⁵⁷ M. Fuat Köprülü, ‘abdal’ maddesi, *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 31-32; Bayram Durbilmez, *Türk Kültüründe Abdallar ve Abdal Mahlaslı Halk Şairleri*, Alevi-Bektaşi Edebiyatı Sempozyumu, Ankara, 7-8 Eylül 2002

bilinmemektedir. Bu nedenle, çalışma konusu olan günümüz Abdal topluluk ile bu dervişler arasında bir ilintiden söz etmek kolay olmayacaktır. Bir isimlendirme örtüşmesi bulunmasına karşın; günümüzde, yaşamlarını daha çok müzisyenlik, günübürlük işlerle ve henüz çok yaygın olmasa da kamu kurumlarında ve özel sektörde çalışarak sürdüren Abdalların derviş Abdallarla bilinen bir bağının bulunmadığı/bilinmediği söylenilecektir. Yüz yüze görüşmeler sırasında, yakın bir dönemde Abdallar arasında sünnetçilik yapanların da bulunduğu ve tarihin çeşitli dönemlerinde ağıtçılık, ağlayıcılık ve ‘deşirme’ denilen dilencililiğin de yapıldığı ifade edilmiştir. Yine burada; Abdallarla aynı sosyal çevreyi paylaşanların, Abdalları ‘kalender’ olarak bilindiklerini ve alçak gönüllü, kanık insanlar olarak nitelediklerini belirtmek gerekir.

Daha önce de belirtildiği üzere, Abdalların sosyal tarihiyle ilgili bir çok metinde Abdalların derviş kılığına girerek dilencilik yaptıkları dile getirilmektedir. Bu gün, Kırşehir ve Kaman’da yaşayan Abdalların ekonomik durumları pek iyi olmamasına rağmen dilencilik yaptıkları yönünde bir bilgi söz konusu değildir.¹⁵⁸ Fakat, 40’lı yaş kuşağı ve üzerinde yer alanlar geçmişte; ‘deşirme’ olarak adlandırdıkları; bir tür dilencilik yapıldığını ve bunun en büyük etmeninin de yoksulluk olduğunu belirtmişlerdir. Ama, daha önce de belirtildiği üzere günümüzde Kırşehir ve Kaman’da Abdallar arasında dilencilikle geçinen ailelerin olmadığını belirtmek gerekir. Kaman’da yapılan görüşmeler sırasında, Abdalların başkasına ait bahçe meyvelerinden yemek için pek izin alma gereği duymadıkları dile getirilmiş; durum, Abdal olan kimselere sorulduğunda, bunun bir göz hakkı ve helal olarak görüldüğü, dolayısıyla izin alma gereği duyulmadığı ifade edilmiştir.

Abdalların en çok bilinen mesleği çalgıcılıktır. Katılımcılar bunun geleneksel bir meslek olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle çalgıcılık hemen bütün Abdal topluluklar arasında en öne çıkan meslek konumundadır.¹⁵⁹ Göç ve sosyal değişimle birlikte dinsel anlayış ve yaşayıştan başka yine toplumsal yaşam, üslup ve etkinlik üzerinde de etkili olabilmektedir. Bu durum, Abdalların yerleşik yaşama geçmesi ile birlikte onların sosyal ve ekonomik yaşam anlayış ve etkinlikleri üzerinde de etkisini göstermiştir. Göçer yaşamın sürdürüldüğü dönemlerde çalgıcılık en öne çıkan meslek iken; sosyal değişimle birlikte geleneksel düğün, eğlence ve kutlama tarzlarında da değişimler yaşanmış, bu da çalgıcılığın yeri ve müzik kültürü ve biçimi üzerinde önemli değişimlere yol açarak Abdalların sosyal ve

¹⁵⁸ Günümüzde, Abdalların dilencilik yapmadığı hem Abdallar hem de diğer toplum kesitleri tarafından belirtilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak, Kırşehir Merkez ve Kaman’da yapılan görüşmeler sırasında ‘Abdallar dilencilik yaparlar mı?’ şeklinde sorulan soruya verilen yanıt hemen tamamen ‘hayır’ şeklinde olmuştur.

¹⁵⁹ M. Şakir Ülkütaşır, ‘*Anadolu Etnografyasına Ait Araştırmalar: Abdallar – Coğrafi dağılımları, etnik menşeleri, içtimai hayatları*’, www.alewiten.com/sakir1.htm; Bayram Durbilmez, a.g.b.; M. Fuat Köprülü, ‘*abdal*’ maddesi, Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, s.44

ekonomik yaşamları üzerinde önemli etkilere neden olmuştur. Sosyal değişme ile birlikte ortaya çıkan kutlama ve eğlence yaşamında beliren değişme ve farklılaşmalar, geleneksel Abdal mesleği olan çalgıcılığı işlevsel olarak etkilemiş; bu durum, ekonomik yapıdan başka, sosyal, kültürel ve dinsel yapı üzerinde de değişmelere neden olmuştur. Bir başka değişle, sosyal değişme ile birlikte yapı ve kültür ilişkisinde de değişmeler yaşanmıştır. Burada, yerleşik yaşamla birlikte beliren yakın komşuluk ve sosyo- kültürel içiçelik durumunun etkilerini de gözden uzak tutmamak gerekir.

Sosyal değişim sürecinde ortaya çıkan gelenek kırılma eğilimine rağmen bu gün hala Kırşehir ve Kaman'da yaşayan Abdallar arasında da en yaygın meslek 'çalgıcılık' olarak belirtilen meslektir. Fakat, daha önce de belirtildiği üzere bu eğilimde önemli kırılma ve değişme eğilimlerinin gözlenildiğini belirtmek gerekir. T.C. Kültür Bakanlığı bünyesinde kurulmuş olan Abdallar Topluluğunda sanatçı olarak görev yapanlar da bu topluluğun oluşturulmasında geleneksel Abdal/çalgıcılık kültürünün eski yoğunluk ve derinliğinden kopma endişelerinin etkili olduğunu belirtmişlerdir. Abdallar arasında yaygın olan 'ya mesleği öğrenirsin; ya da seni okutur süründürürüm' sözünün artık bu gün çok rağbet edilen bir söz olmadığı gözlenilmiştir. Yeni kuşaklar arasında okulluluk oranında gözlenen belirgin artış bu durumu destekler niteliktedir. Çalgıcılık dışında bir iş koluyla ilgilenenleri küçük gören bir anlayışla kullanılan 'zanaatsiz'¹⁶⁰ deyimini de bu gün ilgi görmekten uzaktır.

Geçmişte Abdallar tarafından yapıldığı belirtilen 'köçeklik'¹⁶¹, Kırşehir ve Kaman'da yaşayan Abdallar arasında da bilinmektedir. Fakat, 1960'lı yılların son dönemlerine doğru, dönemin Kırşehir Valisi erkeklerin köçeklik yapmasını yasaklamıştır. Bundan sonra Abdallar arasında 'köçek' pek çıkmamıştır. Son dönemlerde köçeklik yapanların en bilinenlerinden biri de Neşet Ertaş'tır.¹⁶² Neşet Ertaş'ın küçüklüğünde köçeklik yaptığı özellikle yakın kuşak diğer bir çok Abdal tarafından da dile getirilmiştir. Bu gün ise köçeklik Abdallar arasında hemen hiç yapılmamaktadır. Yasaktan sonra beliren boşluk, zaman zaman belirli birkaç kişi tarafından Nevşehir ve İzmir'den getirilen Çingene kadın dansözlerce doldurulmaya çalışılmış ise de bunun pek ilgi görmediği ve bu gün artık bu tür bir eğlence tarzının olmadığı belirtilmiştir.

¹⁶⁰ Kırşehir-Kaman'da Abdal kökenli bir doktor için de zanaatsiz ifadesinin kullanılması ilgi çekmiş olup, neden böyle denildiği sorulunca çalgıcılığı bilmediği için bu şekilde isimlendirildiği ifade edilmiştir.

¹⁶¹ Köçek; '*Eskiden kadın kılığına girerek çengi oynayan erkek*' şeklinde tanımlanılmaktadır (Kemal Demiray, '*köçek*' maddesi ,Temel Türkçe Sözlük, İstanbul, 1994,). Aynı şekilde; 'köçeklik' kültürünü bilen Abdallar da köçeği, kadın kılığına girerek veya zil takarak oynayan erkek olarak belirtmektedir.

¹⁶² Neşet Ertaş, 'Garip Neşet Ertaş' Belgeseli, Star Tv, , 25.09.2005 tarihli program

Türkmen olan Abdallar, Alevi¹⁶³ bir dinsel gelenek içerisinde yer almaktadırlar. Abdalların dinsel geleneklerine tarihsel kökenleriyle birlikte bakıldığında Abdalların çoğunlukla Bektaşî dinsel geleneğe sahip olduklarını söylemek olanaklıdır. Özellikle Kırşehir, Nevşehir, Ankara gibi Orta Anadolu'da yörelerinde yaşayan Abdalların Bektaşî geleneğine sahip olmasında Hacı Bektaş'ın dinsel çalışmalarını çoğunlukla bu bölgelerde gerçekleştirmesinin yeri büyüktür. Zira; Hacı Bektaş'ın, Anadolu'nun bir çok yerini dolaştıktan sonra Anadolu'da yaşanan siyasal çalkantı ve çatışmaların da etkisiyle Nevşehir tarafına yerleştiği, burada uzun süre Kadıncık Ana olarak adlandırılan bir kadına konuk olduğu ve 'yol gösterme' çalışmalarına/misyonuna buralarda devam ettiği bilinmektedir.

Alevi Türkmen bir dinsel-kültürel bir geleneğe/kökene sahip olan Abdalların, Kızılbaş geleneğinin Sünni gelenekle beliren gerginlik alanları içerisinde ne gibi bir tavır takındıkları konusunda her hangi bir kayda rastlamak mümkün olmamaktadır. Türk kültürü içerisinde önemli bir yere sahip olan Kam-Şaman törenlerinde kullanılan enstrümanların bir çoğunun bu gün hala Abdallar tarafından bir gelenek halinde biliniyor/kullanılabiliyor olmasına rağmen, Abdalların, kutsal niteliklerine inanılan Şaman/Kam soyundan geldiğini gösterebilecek herhangi bir kayıt yoktur. Bununla birlikte, Şaman/Kam inanç kültürünün Dede geleneğine dönüştüğü ve Abdallar arasında Dedeye bağlılık bilinmekle birlikte, Dede soyundan gelen ailelerin bulunmuyor olması, Abdalların Şaman/Kam soyundan gelmedikleri algısını güçlendirmektedir.

Abdallar, bir yönüyle alevi bir dini geleneğe sahip olması, diğer taraftan Türkmen bir etnik kökenden geliyor olmaları nedeniyle Türkiye'nin sosyal dokusu içerisinde kültürel zenginliğinin önemli bir unsurunu teşkil etmektedirler. Geleneksel Türk kültürel unsurlarının canlılığında Anadolu Abdallarının kendine özgü bir yeri vardır. Zanaat niteliğindeki bir çok mesleğin az da olsa Abdallar arasında yaşadığı bilinmektedir. Kalaycılık, semercilik, sepetçilik bunlardan bazılarıdır. Yine, bağlama/saz gibi Türk müzik enstrümanlarına Abdallar tarafından çokça rağbet ediliyor olması, Abdallar üzerine yapılacak çalışmaların bir başka önemli yönünü ifade etmektedir.

Abdalların, tarihte Türkmen boyları arasında avcılık, cambazlık, üfürükçülük gibi işlerle ilgilendiklerini belirten ifadeler olsa da;¹⁶⁴ bu bilgileri sabit kılacak kayıtlar bulunmamaktadır. Bu durum, Kırşehir ve Kaman'da görüşülen Abdal katılımcılara

¹⁶³ Alevilik, günümüzde çoğunlukla göçer Türkmenler arasında şekillenmiş olan dinsel anlayışı genel kuşatıcı bir kavram olarak belirlemekle birlikte; oluşum ve gelişim sürecinde Kızılbaşlık ve Bektaşilik gibi değişik kavramsalılıklara ve içerik farklılıklarına sahip olduğu bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.; Hasan Onat 'Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine', İslamiyat, C.6, Sayı: 3; Ahmet Yaşar Ocak, Babailer İsyanı, İstanbul, 1996; Cemal Bardakçı, Kızılbaşlık Nedir?, İstanbul, 1945; Cemal Bardakçı, Alevilik-Ahilik-Bektaşilik, Ankara, 1950; İrene Melikoff, Hacı Bektaş Efsanesinden Geleneğe, İstanbul, 1999

¹⁶⁴ M. Fuat Köprülü, 'abdal' maddesi, Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, s.42

sorulduğunda, onların da bu yönde yeterli bir bilgiye sahip olmadığı görülmüştür. Yalnız, katılımcılardan bazıları ‘cambazlık’ kavramının canlı hayvan alım-satımı olarak anlamış olup; yakın zamanlara kadar Abdallar arasında cambazlık yapanların olduğunu, ama bunun topluluğun geleneksel mesleği olmaktan çok geçim çabalarının bir sonucu olduğunu belirtmişlerdir.

Daha önce de belirtildiği üzere Abdallar Türkmen’dirler. Fakat, Kırşehir’in Aşıkpaşa Semtinde Kürt Abdalı olarak isimlendirilen bir topluluk vardır. Bu topluluk da Türkmen Abdallar gibi müzisyenlikle öne çıkmakta olup, az da olsa Türkmen Abdallarla aralarında kız alış-verişi söz konusudur. Kırşehir – Merkez Aşıkpaşa Mahallesinde yapılan alan çalışması sırasında Türkmen Abdallarından Kürt Abdallarına gelin giden birkaç kadına rastlanılmıştır Bundan da anlaşılabacağı üzere, Türkmen Abdallarla Kürt Abdalları arasında az da olsa kız alış-verişi düzeyinde bir sosyal ilişkiden söz edilebilir. Burada, kız alış-verişi kavramının seçilmesi ve alt kültür toplulukları arasındaki ilişki düzeyinin derinliğini açıklamak için bu kavramın kullanılmasında; kız alış-verişinin, özellikle geleneksel toplumsal doku içerisinde ifade ettiği değer ve taşıdığı anlamın önemli bir yeri vardır . Fakat, aradaki ilişkiye rağmen yine de yoğun bir ilişki ve yakın/sıkı bir akrabalık bağının varlığından söz etmek zordur.

Kürt Abdallarının çalgıcılığı nereden öğrendikleri ve Abdal olarak anılmaya nasıl ve ne zaman başlanıldığı ile ilgili her hangi bir yazılı kaynağa ulaşmak mümkün olmamıştır. Bununla birlikte, Abdal mesleği olarak bilinen müzisyenliği, çok eskilere kadar¹⁶⁵ uzanmayan bir zaman diliminde komşuluk ilişkilerine dayanan bir süreçte öğrendikleri belirtilmiştir.

Yine Kürt Abdallarının da Kırşehir’e yerleşmeleri ve geldikleri yer ve zaman dilimi ile ilgili bir kayıt bulunmamaktadır. Kürt Abdalları, Türkmen Abdallarıyla birlikte Anadolu’ya geldiklerini belirtmektedirler. Yine, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde gerçekleşen nüfus hareketleri sonucu veya Osmanlı döneminde Türkmen boylarıyla birlikte geldikleri sözlü olarak ileri sürülen açıklamalardan bazılarıdır. Buna karşın; Türkmen Abdalların bir çok ileri geleni,¹⁶⁶ Kürt Abdalları olarak bilinen toplulukla ilişkilerinin çok eskilere uzanmadığını, Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan göçle birlikte bu toplulukla komşuluk ilişkilerinin başladığını ve bu topluluğun kendilerine bakarak çalgıcılığı öğrendiklerini belirtmektedirler. Bu durumun ortaya çıkmasında, o dönemlerde çalgıcılığın kabul gören bir meslek olmasının büyük etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Bölgede yaşayan Abdallarla yapılan görüşmelerde

¹⁶⁵ Abdal büyükleri ve Kürt Abdalları ile yapılan söyleşilere göre bu sürenin başlangıcı Cumhuriyetin ilk yıllarına rastlamaktadır.

¹⁶⁶ Günümüzde Abdallar arasında, etkisini hemen tamamen kaybetmekle birlikte yakın zamanlara kadar Çingeneler arasında varlığını devam ettiren ‘çeribaşılık’ tarzı bir önder seçiciliği yoktur. Bununla birlikte, geleneksel ataerkil yapıya uygun bir büyük saygınlığı devam etmektedir. Özellikle, çalgıcılık ve ozanlıkta öne çıkmış yaşlılar aynı zamanda bilgi ve sosyal ilişkide de ‘ileri gelen’ olarak kabul edilmektedir. Günümüzde, Davulcu Adem Usta, Ayvaz Başaran Usta ve Abidin Ertem Usta bunlardan bazılarıdır.

elde edilen bilgilerin sosyo-ekonomik sürecin de gözetilmesiyle birlikte değerlendirilmesi sonucu benzer bir takım çıkarımlar yapılabilir. Buradan hareketle; Kürt Abdallarının Türkmen olmadıkları, Abdal olarak adlandırılmalarında çalgıcılık mesleğiyle olan ilişkilerinin ve zamanla benzeşen yaşam üsluplarının önemli bir yere sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Fakat; burada, elde edilen bilgilerin bir görüş belirtmeye yetebilecek kadar aydınlatıcı olmadığını belirtmek gerekir.

Kırşehir Merkezde yerleşik Abdalların yerleşim tarzları Kürt Abdalı olarak bilinen topluluktan farklı bir şekil arz etmektedir. Türkmen Abdalları, Bağbaşı Mahallesinde çoğu bir birine bitişik ve etrafı duvarla çevrili küçük evlerde otururken, Aşıkpaşa Mahallesinde yerleşik Kürt Abdalları, çoğunlukla etrafı tel görgüyle çevrili daha bağımsız ve nispeten dağınık yerleşmiş evlerde oturmaktadırlar. Oturdıkları bölge kısmen şehir merkezinin daha dışındadır ve bu durum onlara daha geniş yerleşim alanları sağlamaktadır. Kürt Abdallarından bir çok kişiye, neden şehir merkezine kısmen uzak bir yere yerleştikleri sorulduğunda, yerleşim yeri seçiminde ekonomik etkenin yanı sıra çalgıcılık öğretiminin gürültülü bir iş olmasının da etkili olduğu belirtilmiştir.

Kaman'da Abdallar, Ustalar mahallesi olarak bilinen, kısmen İlçe merkezinin dışı konumunda bir bölgede yerleşik durumdadırlar. Kırşehir'deki Abdalların yerleşim yeri seçiminde öne çıkan faktörler , Kaman'da beliren Abdalların yerleşim tarzında da etkili olmuştur. Buradaki Abdal yerleşim yerlerinin yapısal özelliği daha çok Kırşehir Merkez Bağbaşı mahallesindeki Abdalların yerleşim yeri yapı özelliklerine benzemektedir. Evler, genellikle birbirine bitleştirilmiş duvarlarla çevrilmiş olup, tek katlı bağımsız evler şeklinde sıralanmaktadır.¹⁶⁷

Abdalların bazen benzetilmekten/karıştırılmaktan rahatsızlık duydukları bir konu; Çingenelerle yakınlaştırılmaları/ilişkilendirilmeleridir. Halbuki, Abdallar Orta Asya'dan kalkıp Anadolu'ya kadar gelmiş olan bir Türkmen topluluğudur. Çingeneler ise, kökleri Hindistan'daki paryalara¹⁶⁸ kadar uzanan ve çeşitli nedenlerle köle olarak alınarak dünyaya

¹⁶⁷ Kırşehir Merkez Bağbaşı ve Aşıkpaşa Mahalleleri ile Kaman'da Abdalların yerleşim tarzları ile ilgili bir bilgi vermesi bakımından çalışmanın 'Ekler' bölümünde yer alan fotoğraflara bakılabilir.

¹⁶⁸ Paryalar, Hindistan'da kast sisteminin en alt tabakasında bulunan ve kurban ayininde kurban kesme aletlerini yapan kabiledendir. Belki de kast sistemindeki konum benzeşmesinden olsa gerek (araştıracının notu), parya kelimesi genel olarak toplum tabakalarında en alt derecede olanlar için de kullanılmaktadır (Hilmi Ziya Ülken, , 'parya' maddesi, Sosyoloji Sözlüğü, s. 232.)

yayılmış bir topluluktur.¹⁶⁹

Bu gün Çingeneler, dünyanın hemen bir çok bölgesine dağılmış durumdadırlar. Bu nedenle, Abdalların Çingenelerle bir yakınlığını varlığından söz etmek olanaksızdır. Fakat, Abdallarla Çingenelerin tarihin bir çok döneminde sosyal ve coğrafi ilişkilerinin olmuş olabileceği¹⁷⁰ ve Çingene yakıştırmasında, aynı coğrafyada her iki topluluk arasında da çalgıcılığın önemli yer tutmasının büyük etkisinin olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Yine, meslek benzeşmesinde de önemli ayırımların varlığına dikkat etmek yerinde olacaktır. Abdallar, klarnet, darbuka ve keman gibi enstrümanları bilmekte ve kullanmakta olmalarına karşın; daha yaygın ve ağırlıklı bir şekilde bağlama, davul ve zurna gibi enstrümanlara yer vermektedirler. Yine, kaval da Abdal çalgıcılar tarafından bilinen bir enstrümandır.¹⁷¹ Bu veriler de yine Abdalların, meslek benzeşmesi öncülünden hareketle Çingene akrabalığından söz edilemeyeceğine işaret etmektedir.

Anadolu'nun çeşitli bölgelerine dağılmış olan bir çok Abdal topluluk arasında akrabalık bağı halen canlı durumdadır ve yapılan meslekler arasında çok yakın benzerlikler bulunmaktadır. Akraba olan Abdallar arasında var olan bu dağınık yerleşim durumu, Abdalların yakın zamana kadar göçer bir konumda olduklarına da işaret etmektedir. Yine, yerleşim yerleri ve mesken durumları da bu varsayımı destekler niteliktedir. Zira, Çingenelerde olduğu gibi Abdallar arasında da modern manada bir kent yaşamının varlığından söz etmek kolay değildir. Kırşehir ve Kaman'da yerleşim yerlerinin kenar bölgelerine yerleşmiş olan Abdallar, görüşmeler sırasında katılımcıların belirttiğine göre İzmir'de de yine çoğunlukla kenar mahallerde yerleşik durumdadırlar.

Abdalların yemek kültürleri tipik Orta Anadolu Türk yemeklerinden oluşmaktadır. Bununla birlikte, yapılan gözlemlerde Abdalların beyaz eti çok tükettikleri ve özellikle belirli yaşın¹⁷² üzerindeki Abdal erkeklerinin içki kullanımına alışkın oldukları gözlenmiştir. Bu dikkat çeken iki durumun nedeni sorulduğunda; beyaz et tüketiminin ekonomik gerekçelere dayandığı, beyaz etin daha ucuz olması nedeniyle tercih edildiği belirtilmiştir. Alkol alışkanlığının ise, çalgıcılık mesleği nedeniyle eğlence dünyasının içerisinde oldukları, dolayısıyla kendilerinin de alkol almak durumunda kaldıkları ve bu durumun zamanla

¹⁶⁹ 1997 yılında Atatürk Üniversitesi tarafından desteklenen Ali Rafet Özkan'ın yürütücü olarak görev yaptığı bir projede araştırmacı olarak yer alınmış olup, bu proje kapsamında Türkiye'de Çingenelerin yoğun olarak yaşadıkları bir çok bölgede araştırmalarda bulunulmuştur. Daha sonra, bu proje çalışmaları sırasında elde edilen bilgi, bulgu ve belgeler Ali Rafet Özkan tarafından Türkiye Çingeneleri adlı çalışmada yayınlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Rafet Özkan, Türkiye Çingeneleri, Ankara, 2000; Nicole Martinez, Çingeneler, Çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul, 1992

¹⁷⁰ M. Fuat Köprülü, 'abdal' maddesi, Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, s.44-45

¹⁷¹ Abdal sanatçıları tarafından bilinen ve/veya kullanılan enstrümanlar için bkz. Sebahattin Yaşar, Kırşehir ve Geyceklili Niyazi Sapmaz, Ankara, 2003, s. 64-65

¹⁷² Bu yaş sınıflamasını yirmili yaşların üzeri olarak yapmak mümkündür.

alışkanlığa neden olduğu şeklinde açıklanmıştır. İçki kullanım alışkanlığının erkeklerle sınırlı olması yapılan bu açıklamayı destekler içeriktedir.

2.1.g. Bozlak

Türk Halk Müziği Terimleri Sözlüğünde bozlak; '*Bir uzun hava türü. Orta Anadolu, Doğu Anadolu'nun doğu kesimi ve Çukurova'nın bulunduğu geniş bir alanda yaygın olarak okunan bir uzun hava türüdür. Avşar bozlağı ve Türkmen bozlağı bu türün en karakteristik olanlarıdır.*' şeklinde tanımlanılmaktadır.¹⁷³ Orta Anadolu'da çalınıp söylenen uzun hava tarzında bir halk ezgisi formu olan bozlağın¹⁷⁴, 'gök kubbeye çalınan çığlık' şeklinde tanımlaması da yapılmaktadır.¹⁷⁵ Abdallar tarafından okunan bozlağı, söyleyişe iten neden ve söylenilen söz içeriği, okuyuş ve Avrupa notalamasına tam uygunluk göstermemesi açılarından oluşan benzerlik nedeniyle Afro-Amerikalılara ait olduğu bilinen blues'la benzeterek Anadolu blues'u şeklinde nitelendirenler bile vardır.¹⁷⁶

Bir uzun hava türü olan bozlağın neliği konusunda farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Bozlak nedir ve diğer uzun havalarla arasında ne gibi bir farklılıklar vardır ? gibi sorular bu tartışmaların odağında yer almaktadır. Buradan da anlaşılabileceği üzere her uzun havanın bozlak olmadığı bilinmektedir. Bununla birlikte; bozlak, büyük ölçüde yaşanmış sosyal ve tarihsel anlatılardan oluşmaktadır denilebilir.¹⁷⁷ Aynı şekilde, yaşanmış toplumsal ve /veya bireysel acılardan toplumsal olaylara, sıra özleminden aşka kadar bir çok konu bozlak içerisinde yer bulabilmektedir. Bozlakta, okuyucunun bozlağa konu olayı içsel bir duyushla okuması ayrı bir değere sahiptir.¹⁷⁸ Fakat, her bozlak okuyucusunun okuduğu her uzun havayı gerçek anlamda veya içsel bir duyush şeklinde yaşamasını beklemek gibi bir durumun da söz konusu olamayacağı açıktır.

Bozlak tarzı söyleyişte Abdalların ayrı bir yeri vardır. Yüzyıllardır söylenen bu türkülerin bu günlere gelmesinde Abdal sanatçılar önemli bir yere ve haklı bir tanınmışlığa

¹⁷³ Mehmet Özbek, '*bozlak*' maddesi Türk Halk Müziği El Kitabı Terimler Sözlüğü, Ankara, 1998,

¹⁷⁴ 'Bozlak' hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erol Parlak, Bozlaklar (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1993; Vicdan Özbay, , Bozlaklar (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1997; Oğuz Karakaya, Türk Halk Müziğinde Bozlak Kavramı Üzerine Bir Araştırma, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2002

¹⁷⁵ Bayram Bilge Tokel, a.g.e, s 74

¹⁷⁶ <http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=bozlak>; '*Salih Nazım Parlak* İle Söyleşi*', Sibel Dağ, a.g.e., EK-3, s. 84-85. * Salih Nazım Parlak, Sarp Keskiner ile birlikte 'İstanbul Blues Kumpanyası' topluluğunun kurucusudur. Topluluk, hem Anadolu'lu hem de blues'lu olarak değerlendirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. www.sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=istanbul+blues+kumpanyasi

¹⁷⁷ Bayram Bilge Tokel, a.g.e., s. 84

¹⁷⁸ Bayram Bilge Tokel, a.g.e., s. 84

sahiptir¹⁷⁹. Bu gün en bilinen Abdal bozlak sanatçısı Neşet Ertaş olmakla birlikte, Neşet Ertaş'ın babası bozlağa ayrı bir ses ve can veren ender sanatçılardan biri olarak kabul edilir.¹⁸⁰ Muharrem Ertaş, Neşet Ertaş'ın babası olmasından öte aynı zamanda onun hocasıdır.¹⁸¹ Yine, Hacı Taşan, Çekiç Ali, Muharrem Ertaş'ın hocası Yusuf Usta (Deveci), Bahri Altaş, Bektaş Usta (Akdoğan) en bilinen Abdal bozlak sanatçılarındandır. Yine, bölgesel kalmakla birlikte, Keskinli Seyit, Bahri Usta ve Abidin Ertem gibi sanatçılar da geleneği temsil etmektedirler. Bozlak okuyan bu sanatçıların bir çoğu Kırşehirlidir.

¹⁷⁹ Erol Parlak,

¹⁸⁰ <http://nesetertas.turk-info.com/mertas.php3>;

¹⁸¹ Neşet Ertaş, 'Garip Neşet Ertaş' Belgeseli, Star Tv, 25.09.2005

BÖLÜM II.

KATILIMCILARIN BETİMSSEL ÖZELLİKLERİ

Kırşehir ve çevresinde yerleşik Abdalların demografik yapısı hakkında kesin bilgi verebilmek olanaklı değildir. Zira; çalışmanın içeriği ayrıntılı bir nüfus sayım istatistiğini ortaya koymayı kapsamadığı gibi, çalışma olanakları da topluluk demografisiyle ilgili kesinlik içerebilecek bir bilgi sunumunu sağlayabilecek yeterlilikten uzaktır. Bu nedenle; çalışmada, Kırşehir’de yerleşik Abdalların toplam nüfusları, yaş, cinsiyet, meslek gibi bilgileri kesinlik içerecek bir şekilde ayrıntılandırılmayacaktır.

Bu çerçevede; çalışma evrenimizin örneklemine oluşturan katılımcıların betimsel özellikleri aşağıda verilmiştir.

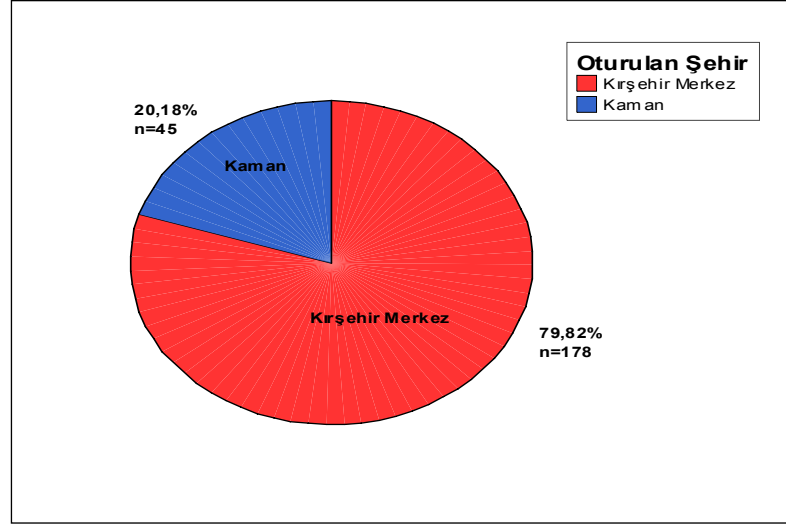
Araştırmaya katılanların %27,56’sı (62 kişi) kadınlardan oluşurken; %72,44’ü (163 kişi) erkeklerden seçilmiştir. Böylece, çalışma örneklemini içerisinde evrenin temsilinde önemli bir yere sahip olan kadın katılımcının da yer almasına dikkat edilmiştir. Aynı şekilde, patrierkil bir ağırlığın çalışmaya yansımaması için yaş dağılımında da nüfusun demografik zenginliğinin oluşturulmasına çaba gösterilmiştir. Bu nedenle, çalışma deseni içerisinde katılımcıların %24,43’ü (54 kişi) 15-25 yaşları arasından, %38,4’ü 26-35 yaşları arasından, %18,1’i 36-45 yaşları arasından ve %19,5’i 46 ve üzeri yaş gruplarından oluşmuştur. Böylece örneklem, evrenin bütün kuşaklarını temsil edebilme niteliğine sahip olmuştur. çalışma grubunu temsil edebilecek bir örneklem katılımcı ile çalışmanın evreni üzerine betimlemeler/genellemeler kurulmuştur.

Çalışmada yer alan katılımcıların büyük çoğunlu yaşamlarını Kırşehir Merkezde geçirmişlerdir (%66,2, 147 kişi). Katılımcıların %24,8’i (55 kişi) ise yaşamlarının çoğunluğunu ilçede geçirdiklerini belirtmişlerdir. Ancak katılımcıların %5,9’u (13 kişi) yaşamlarının çoğunu köyde geçirirken; %3,2’si (7 kişi) kasabada geçirdiklerini söylemişlerdir. Bu da, Abdalların birkaç kuşaktır bu merkezlerde yaşam sürdürdüklerini göstermektedir.

Araştırmaya örneklem olan katılımcıların medeni hali evreni temsil edebilecek içeriktedir. Katılımcıların 82,7’si (186 kişi) evli, %12’si (27 kişi) bekar ve %5,3’ü (12 kişi) ise dul olduklarını belirtmiştir. Katılım formunda, medeni durumla ilgili seçenekler arasında ‘boşanmış’ ve ‘ayrı yaşıyor’ seçenekleri de olmasına rağmen her hangi bir katılım olmamıştır. Alan çalışması sırasında da, boşanma veya çiftlerin ayrı yaşadığı bir medeni durum

görülmemiştir. Bu durum, evlilik kurumunun Abdallar arasındaki yeri ve önemine işaret etmektedir.

Şekil 1. Katılımcıların Oturduğu Yer (İl Merkezi-İlçe-Kasaba-Köy)

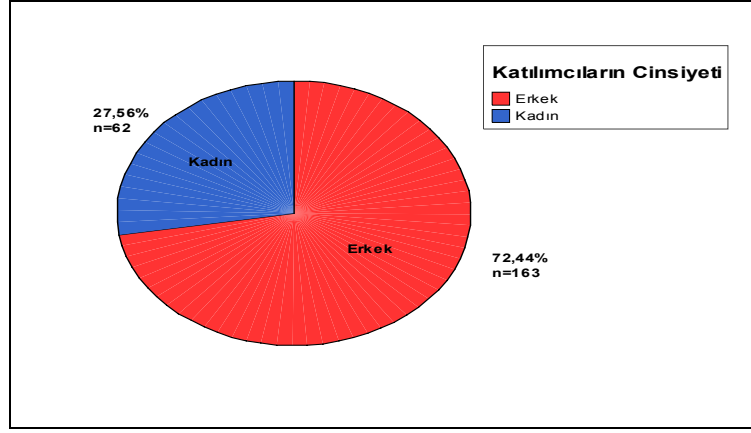

Çalışmamıza katılan katılımcıların %79,82'si (178 kişi) Kırşehir Merkez'de ikamet etmekte iken, %20,18'i (45 kişi) ise Kaman'da oturmaktadır. Katılımın çalışmaya yansıdığı gibi Abdallar çoğunlukla Kırşehir Merkezde oturmaktadırlar. Özellikle Neşet Ertaş'ın yaşam serüvenine paralel bir güncellik olmasına¹⁸² rağmen; bu gün, Yağmurlu İlçesi Büyükoba köyü ile Çiçekdağı İlçesi Kırtıllar ve İbikli köylerinde Abdal yerleşimi söz konusu değildir. Daha önce buralarda bulunan Abdal nüfusun büyük bir çoğunluğu artık Kırşehir Merkezde yerleşik durumdadırlar. Katılımcıların yaşamının büyük çoğunluğunun Geçtiği yer içerisinde de kasaba ve köy dağılımının çok düşük bir düzeyde dağılım göstermesi de bu durumu desteklemektedir (bkz. Şekil 4).

Yurt içindeki nüfus hareketlerinden başka; Kırşehir'in geneline yaygın bir durum gösteren yurtdışı göç olgusu Abdallar arasında da söz konusudur. Bu gün Neşet Ertaş'ın da içerisinde bulunduğu çok sayıda Abdal olarak bilinen Türk vatandaşı yurtdışında yaşamaktadır.

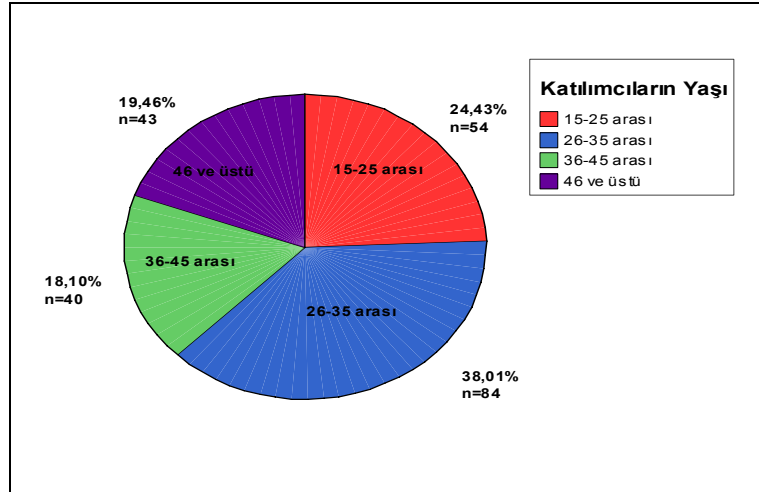
¹⁸²Can Dündar, 'Garip Neşet Ertaş' Belgeseli, Star Tv, 25.09.2005 bu güncelliğin örneklerinden biridir. Aynı şekilde; Bayram Bilge Tokel'in çalışması da bu türden sayılabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bayram Bilge Tokel, Neşet Ertaş Kitabı, Ankara, 2004

Şekil 2. Katılımcıların Cinsiyeti

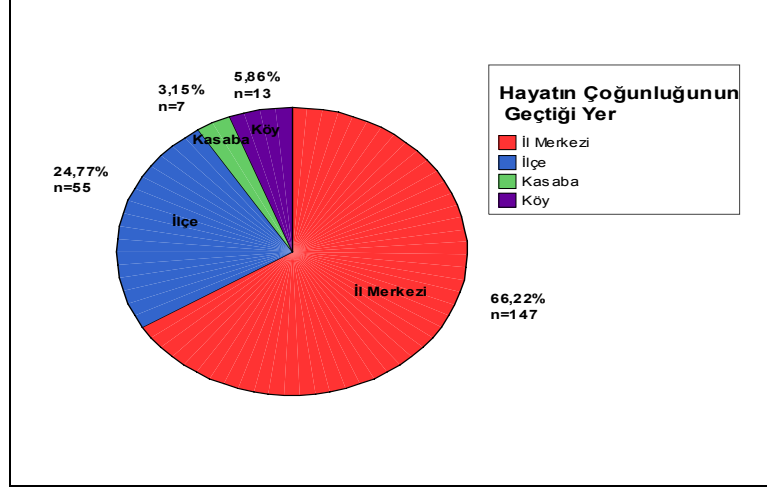
Katılımcıların % 27,56'sı (62 kişi) kadınlardan oluşmaktadır. Buna karşın % 72,44 düzeyinde (163 kişi) erkek katılımcı vardır. Böyle bir katılım dağılımının oluşmasında erkek katılımcılara ulaşmanın daha kolay olmasından başka; özellikle belirli bir yaşın üzerindeki kadın katılımcıların okur-yazarlık durumları da etkide bulunmuştur.

Şekil 3. Katılımcıların Yaş Dağılımı

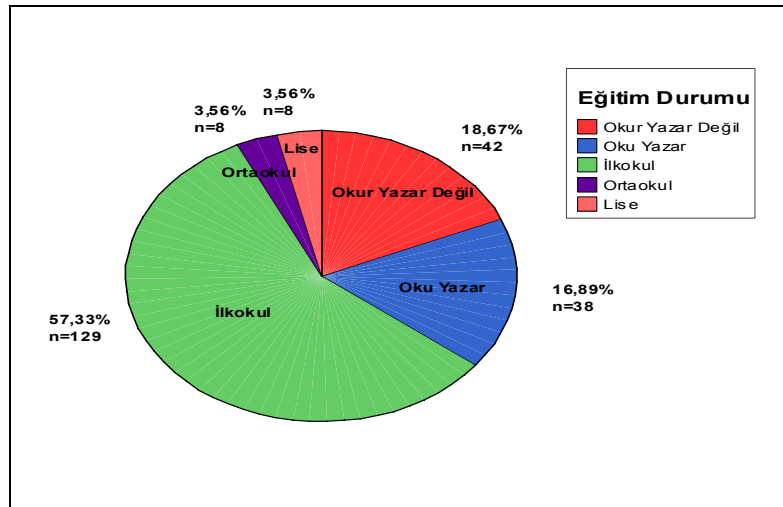
Araştırmada yer alan katılımcıların %38,01'i (84 kişi) 26-35 yaşları arasında yer almaktadır. Buna karşın, %24,43'ü (54 kişi) 15-25 yaşları arasında, %19,46'sı (43 kişi) 46 ve üstünde, %18,10' u (40 kişi) ise 36-45 yaşları arasında yer almaktadır.

Şekil 4. Katılımcıların Hayatının Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer

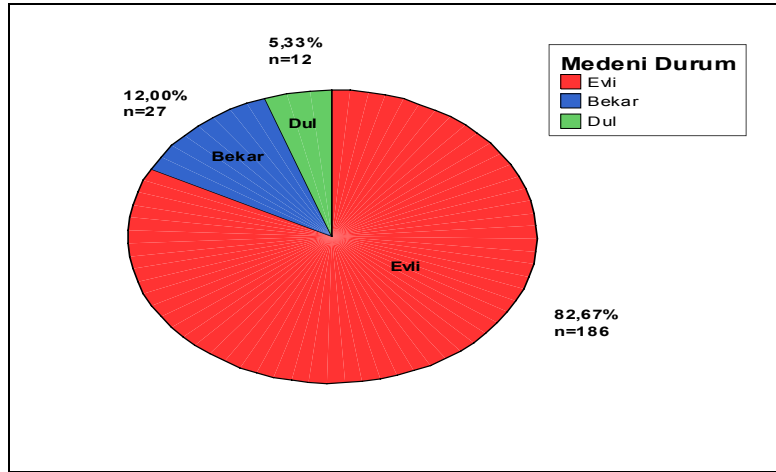
Araştırmada yer alan katılımcıların %66,22 gibi bir orantı ile (147 kişi) çoğunluğunun hayatının büyük bir bölümü il merkezinde geçmiştir. Katılımcıların yaş kümelenmelerinin de 15-35 yaşları arasında yoğunlaştığı düşünüldüğünde (bkz. Şekil 3) bu dağılım daha anlaşılır olmaktadır. Yine il merkezinden sonra en çok dağılım yüzdesi % 24,77 ile (55 kişi) ilçede yoğunlaşmaktadır. Bunu, birbirine çok yakın bir dağılım ile sırasıyla %5,86 yüzdeyle (13 kişi) köy ve %3,15 ile (7 kişi) kasaba izlemektedir.

Şekil 5. Katılımcıların Eğitim Durumu

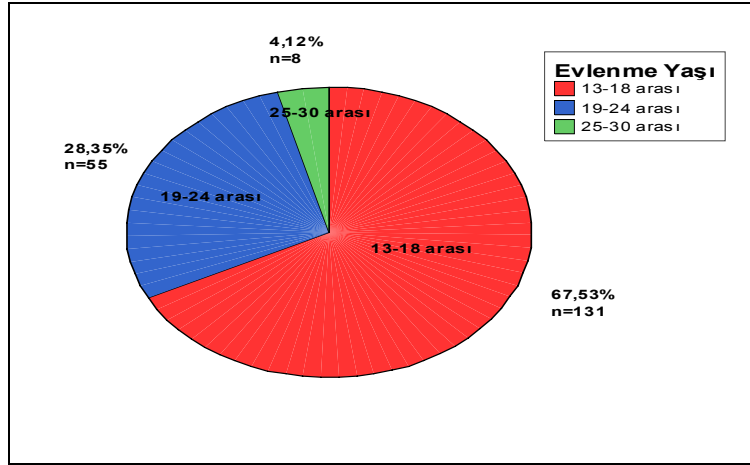
Katılımcıların %57,33 bir oranla (129 kişi) önemli bir kısmı İlkokul mezunudur. Bunu, %18,67'lik bir dağılımla (42 kişi) okur-yazar olmayanlar izlemektedir. Yine okur-yazar olmayanlara yakın bir yüzdesel dağılım oranıyla, sadece okur-yazar olduğunu ifade etmekle birlikte okula gitmeyenlerin oranı da %16,89 düzeyindedir (38 kişi). Katılımcıların %3,56'sı (8 kişi) ortaokul mezunu iken, sadece %3,56'lık bir bölümü (8 kişi) lise mezunu olduğunu belirtmiştir. Katılım Formumuzun seçenekleri arasında Yüksekokul/Fakülte seçeneği de olmasına rağmen katılımcıların hiç birisi bu düzeyde bir eğitim aldıklarını ifade etmemişlerdir. Dolaysız gözlem sırasında gerçekleştirilen 'söyleşilerde' Abdallar arasında bir çok yüksek öğrenim görmüş kişini bulunduğu belirtilmiş ise de; belki de görev yapılan yerlerin farklı illerde olması nedeniyle olsa gerek; sözü edilen bu kişilerin de katılımcılar arasında yer alması sağlanamamıştır.

Şekil 6. Katılımcıların Medeni Durumu

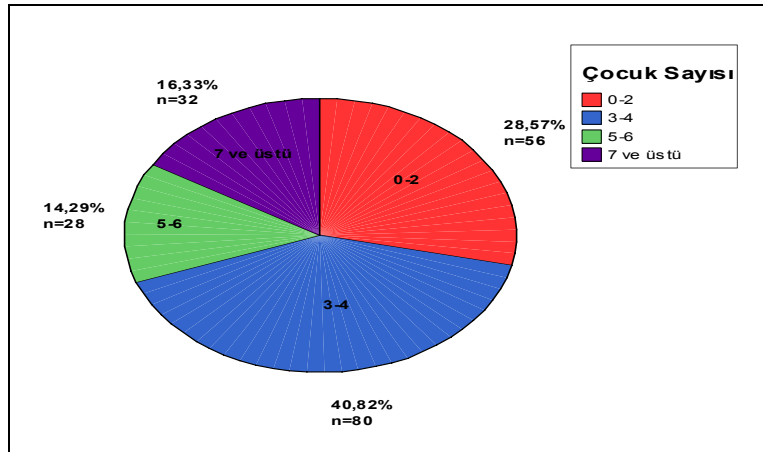
Çalışmada yer alan katılımcıların %82,67'si (186 kişi) evlidir. %12'si (27 kişi) bekar iken %5,33'ü (12 kişi) ise dul olduklarını belirtmişlerdir. Pie dağılımında görüldüğü üzere, Abdallar arasında boşanma yok denecek gibidir. Aynı şekilde ayrı yaşadığını belirten katılımcı da olmamıştır. Buradan da anlaşıldığı gibi, Abdallar arasında aile kavramının son derece önemli olduğunu ve aile bağlarının oldukça kuvvetli bir konumda bulunduğunu belirtmek mümkündür.

Şekil 7. Katılımcıların Evlenme Yaşı

Araştırmaya katılan katılımcılara ‘Evliyseniz kaç yaşında evlendiniz ?’ şeklinde bir soru sorulmuş; buna karşın katılımcıların %67,53 (131 kişi) gibi büyük bir bölümü ilgi çekici bir şekilde 13-18 arasındaki yaşlarda evlendiklerini söylemişlerdir. Yine %28,35’lik bir bölümü de erken düşen bir dönem olarak kabul edilebilecek bir dönemde, 19-24 yaşları arasında evlendiğini belirtmiştir. Katılımcıların sadece %4,12’si (8 kişi) 25-30 yaşları arasında evlenmişlerdir. Örneklem içerisinde yer alan katılımcıların hiç birisi 31 ve üzeri yaşlarda evlenmemişlerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere Abdallar arasında evlilik yaşı hala çok erken yaşlara kadar uzanabilmektedir.

Şekil 8. Katılımcıların Sahip Olduğu Çocuk Sayısı

Katılımcılar arasında %40,82 (80 kişi) ile en çok sahip olunan çocuk sayısı 3-4 arasındadır. Bunu %28,57 (56 kişi) ile 0-2 çocuk gelmektedir. %14,29'lık orandaki katılımcılar (28 kişi) 5-6 arası çocuk sahibi iken, %16,33 'lük (32 kişi) bir grup ise 7 ve üstü sayıda çocuğa sahiptir. Yaş ve çocuk sayısı ilişkisine dayalı yapılan korelasyonda Abdallar arasında yaş ilerledikçe çocuk sayısının da arttığı görülmektedir (Tablo 1). Bu da, genç kuşaklar arasında daha az çocuğa sahip olma eğiliminin var olduğuna işaret etmektedir.

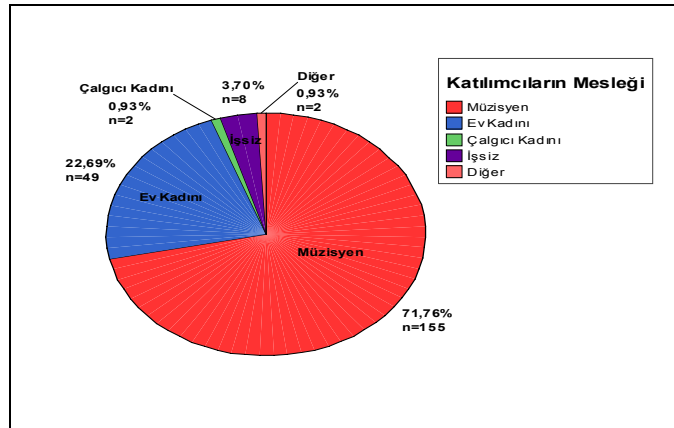
Tablo 5. Katılımcıların Yaşı İle Çocuk Sayıları Arasındaki İlişki

Correlations

		Yaşınız	Çocuk sayısı
yaşınız	Pearson orrelation		,588(**)
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	21	192
çocuk sayısı	Pearson orrelation	88(**)	1
	Sig. (2-tailed)	00	.
	N	2	196

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

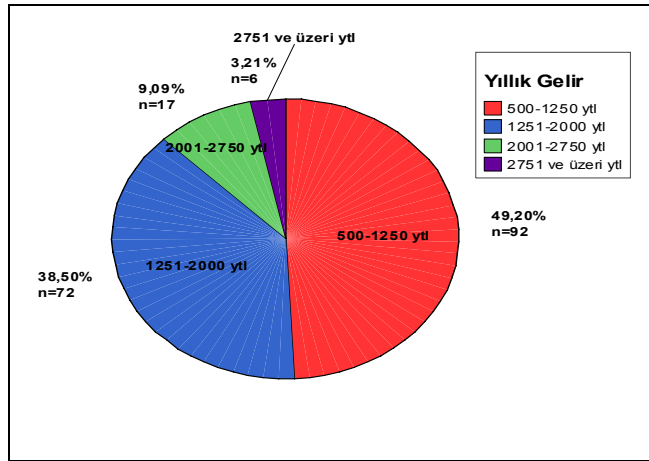
Şekil 9. Katılımcıların Mesleği

Araştırmada yer alan katılımcıların %71,76'sı (155 kişi) müzisyendir. Katılımcıların %22,69'u ise ev kadınıdır. Bunun yanı sıra, çalgıcı kadını olduğunu belirten 2 katılımcının (%0,93) ne olduğu sorulduğunda; onların eşlerinin çalgıcılık yaptığı, bu nedenle çalgıcı kadını

ifadesini kullandıkları anlaşılmıştır. Bu nedenle, Abdallar arasında çalgıcılık yapan kadının bulunmadığını belirtmek gerekir. Katılımcıların %0,93'ü (2 kişi) ise başka bir mesleğe sahip olduğunu belirtmiştir. Yüz yüze görüşmelerde dile getirilenlerden başka; söylenenleri destekler içerikte olmak üzere; yapılan alan çalışmaları sırasında da müzisyenlik dışında bir iş kolunda çalışan Abdalların var olduğunu gözlemlemek mümkün olmuştur. Özellikle Kırşehir Merkezde Kırşehir Belediyesinde, alt iş kollarında veya küçük işyerlerinde çalışan Abdallar da vardır. Yine, bire bir görmek mümkün olmadıysa da sağlık ve eğitim alanında çalışan Abdalların var olduğu belirtilmiştir. Fakat yine de, Abdallar arasında henüz yaygın bir iş kolu farklılaşmasının bulunduğunu söylemek çok kolay değildir. Bu durumu, rastgele seçilerek gerçekleştirilen 'katılımcı formu' uygulamasına yansımayan iş kolu analizi farklılaşmasında da görmek mümkündür.

Şekil 10. Katılımcıların Yıllık Gelir Düzeyi

Katılımcıların %49,20'si (500-1250 kişi) 500-1250 YTL arasında bir gelire sahip olduğunu belirtmişlerdir. Yine, Dış Ticaret Müsteşarlığı verileri¹⁸³ baz alındığında oldukça düşük sayılabilecek bir *gelir* grubu içerisinde yer alan katılımcılardan %38,50'si (72 kişi) 1251-2000 YTL arasında bir gelir grubu içerisinde yer almaktadır. Buna karşın, katılımcılardan %9,09'u (17 kişi) 2001-2750 YTL arasında bir gelir elde ederken, yalnızca %3,21'i (6 kişi) 2751 YTL veya üzerinde bir gelir elde ettiğini belirtmişlerdir.

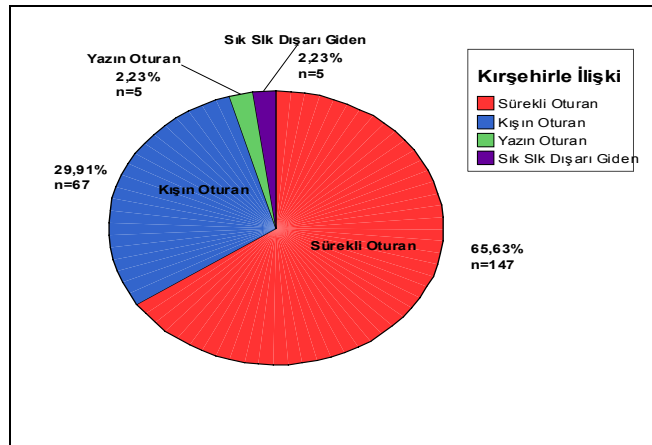
Abdallar arasında, Kültür Bakanlığı sanatçısı olarak kadro almış Kırşehir ve Kaman'da bulunan toplam 15 kişinin asgari ücretin biraz üzerinde olan düzenli gelirleri hariç tutulursa; yoksulluğun üzerinde bir gelir düzeyine sahip kimsenin bulunduğunu söylemek kolay

¹⁸³ www.dtm.gov.tr/ead/gosterge/ekogosterge.xls

değildir. Gelir tablosundan da anlaşılacağı üzere Abdalların büyük bir çoğunluğu yoksulluk sınırları içerisinde yaşamaktadır. Nüfus tablosunda da görüldüğü gibi, kalabalık bir aile yapısına sahip Abdalların sınırlı gelir kaynakları ve yetersiz kazanç düzeyleriyle ekonomik; dolayısıyla sosyal sorunlar yaşaması kaçınılmazdır.

Katılımcıların yıllık gelir verileri, ailenin toplam yıllık gelir bilgilerini temsil eder bir şekilde yansımış olup; düzenli ve tatmin edici bir gelir durumu bulunmadığı için, ortada tahmini bir yıllık toplam kazancın ifadesi söz konusudur. Kırşehir’de sürekli olarak oturan Abdalların özellikle müzisyenlikle geçinen büyük çoğunluğunun gelirleri mevsimseldir. İlk bahar ve yaz aylarında düğün ve sünnetlerde meslek icra eden Abdallar, kışın büyük çoğunluğunu kahvehanelerde geçirmektedirler. Kaman’da ‘doktorun yeri’ olarak bilinen kahvehane Abdal erkeklerinin en çok ‘takıldıkları’ kahvedir. Kırşehir’de ise ‘ustalar’ kahvesine daha sık olarak gidilmektedir.

Şekil 11. Katılımcıların Kırşehir’le Olan İlişkisi

Araştırmamızda yer alan katılımcıların %65,63’ü (147 kişi) sürekli olarak Kırşehir’de oturmaktadır. % 29,91’i (67 kişi) ise kışları Kırşehir’de oturmaktadır. Katılımcıların sadece %2,05’erlik bölümleri (beşer kişi) yazın Kırşehir’de oturduğunu veya sık sık çalışmak için Kırşehir dışına çıktığını belirtmiştir. Burada da görüldüğü gibi; Abdalların bir kısmı yaz aylarında düğün, sünnet gibi merasim ve organizasyonlarda çalışmak üzere Kırşehir dışına çıkmakta; ‘sezonun’ sona ermesi ile birlikte tekrar ailelerinin yanına dönmektedir. Hemen burada, Abdallar arasında ailenin ekonomik gelirlerinin oluşmasında erkek yükümlülüğünün çok baskın olduğunu, gündelik küçük işlerin dışında kadınların aile dışından gelir getirici bir işe sahip olmadıklarını belirtmek gerekir. Abdallarda, erkek evin ekonomik yükünü çekmek

durumundadır ve kadın, evinin kadınıdır. Kırşehir ve Kaman’da geçirilen süre içerisinde her hangi bir işyerinde çalışan Abdal kadınına rastlanmamıştır.

BÖLÜM III.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, Kırşehir Merkezde ve Kaman’da yerleşik Abdalların din anlayışı, dindarlık tutumları, bilişsel temelli Alevilik tutumları, ibadet tutumları ve sosyal tutum ve davranışlarının farklılaşma durumları incelenilerek yorumlanılmıştır.

1. DİN ANLAYIŞINA YÖNELİK BULGULAR VE YORUMLAR

Tablo 12. Din Anlayışı Ortalama Puanlarının Oturulan Semte Göre t-Testi Sonuçları

Yerleşim Yeri	N	$\bar{X}$	S	Sd	t
Kırşehir	178	50,4944	15,72549	136,034	-6,091
Kaman	45	60,8000	8,14248		

Katılımcıların Din Anlayışı toplam puanlarının oturdukları yerleşim yerlerine göre t testi sonuçları tablo 12’de verilmiştir. Buna göre, katılımcıların Din Anlayışı toplam puanları oturdukları yerleşim yerlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır $t(136) = -6,091$, $p < .05$].

Kırşehir’de oturan katılımcıların din anlayışı toplam puanları $\bar{X} = 50,4944$ iken, Kaman’da yerleşik katılımcıların din anlayışı toplam puanları $\bar{X} = 60,8000$ dır. Değerlere bakıldığında kamanda yerleşik katılımcıların din anlayışı düzeylerinin Kırşehir’de yerleşik katılımcıların din anlayışı düzeylerine göre daha yüksektir. Tablo değerleri varyansların eşitsizliği varsayımına göre alınmıştır.

Tablo 13. Din Anlayışı Ortalama Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sd	t
Erkek	163	53,0000	14,74265	223	,509
Kadın	62	51,8548	15,96086		

P>.05

Katılımcıların Din Anlayışı toplam puanlarının cinsiyetlerine göre ti testi sonuçları tablo 13’ de verilmiştir. Buna göre, katılımcıların Din Anlayışı toplam puanları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır $t(223)=,509, p>.05]$.

Tabloya bakıldığında erkek katılımcıların din anlayışı toplam puanlarının $\bar{X}=53$, kadın katılımcıların din anlayışı toplam puanlarının $\bar{X}=51,8$ olduğu görülmektedir. Tablo değerleri varyansların eşitliği varsayımına göre alınmıştır.

Tablo 14. Din Anlayışı Toplam Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Analiz Sonuçları

Yaş Grupları	N	Mean	Std. Deviation
15-25 Arası	54	53,1852	14,71884
26-35 Arası	84	53,7143	14,76937
36-45 Arası	40	52,3000	15,04216
46 ve Üstü	43	49,4884	16,50306
Total	221	52,5068	15,13443

Katılımcıların din anlayışı toplam puanları ile yaş grupları arasındaki ilişkinin analiz sonuçları tablo 14’de verilmiştir. Buna göre, 15-25 arası katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 53, 1852 iken 26-35 yaş arası katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 53,7143, 36-45 yaş arası katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 52,3000 ve 46 ve üstü yaş grubunda yer alan katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 49,4884’tür. Katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması ise 52,5068 olarak belirlenmiştir.

Tablo 15. Katılımcıların Din Anlayışlarının Yaş Gruplarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	540,805	3	229,726	,785
Gruplariçi	49850,435	217	229,7	
Toplam	50391,240	227		

P<.05

Tablo 15’e göre, katılımcıların din anlayışları toplam puanları ile yaş grupları arasında anlamlı bir fark yoktur. $[F(3-217)=,785, p>.05]$. Katılımcıların din anlayışı toplam puanları

arasında anlamlı bir fark olmamasına rağmen tablo değerlerine bakıldığında 26-35 yaş grubunun din anlayışı düzeylerinin matematiksel olarak biraz daha fazla olduğu görülmektedir ($\bar{X}$ (26-35) =53,7143). Genel eğilim olarak, yaşlılık ile dindarlık arasında doğrusal bir ilişki vardır. Alanda yapılan gözlemler de bu yönde bir eğilim göstermekle birlikte, özellikle Kırşehir Merkez’de yerleşik Abdallar arasında orta kuşakta yer alan katılımcılar arasında da bir dini yönelimin varlığından söz etmek mümkündür. Bu durumun şekillenmesinde, yerleşik yaşama geçişle birlikte oluşan etkileşim sürecinin ve din eğitiminin daha kurumsal bir düzeyde gerçekleşmesinin önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir.

Tablo 16. Din Anlayışı Toplam Puanlarının Yerleşim Merkezi Özelliğine Göre Analiz Sonuçları

Yerleşim Yeri	N	Mean	Std. Deviation
İl Merkezi	147	51,0340	16,32102
İlçe	55	58,4545	10,20134
Kasaba	7	48,0000	15,08863
Köy	13	46,3077	10,98776
Total	222	52,5000	15,07620

Katılımcıların din anlayışı toplam puanları ile yerleşim merkezi arasındaki ilişkinin analiz sonuçları tablo 16’da verilmiştir. Buna göre, yaşamının büyük çoğunluğu İl Merkezinde geçen katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 51,0340, İlçede geçiren katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 58,4545, yaşamlarının büyük bölümü kasabada geçen katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 48,0000, köyde geçen katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 46,3077’dir. Katılımcıların toplam puanları ortalaması ise 52,5000 olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 17. Din Anlayışı Toplam Puanlarının Yerleşim Merkezi Özelliğine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	2906,264	3	968,755	4,462	a-b, b-d
Gruplariçi	47325,236	218	217,088		
Toplam	50231,500	221			

P<.05

Tablo17'ye göre katılımcıların din anlayışları toplam puanları, yerleşim merkezi özelliğine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(3-218)=4,462, p<.05$].

Bu bulgular, yerleşim yerlerinin din anlayışları üzerinde farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Analiz sonuçlarına bakıldığında, din anlayışı düzeylerinin yerleşim yerlerine göre farklılaştığı görülmektedir. Buna göre, hayatının büyük çoğunluğu İl merkezinde geçen katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması ile hayatının büyük çoğunluğu İlçede geçen katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması arasında ve hayatının büyük çoğunluğu İlçede geçen katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması ile hayatının büyük çoğunluğu köyde geçen katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalamasında yaşamının büyük bölümünü İlçe merkezinde geçiren katılımcıların din anlayışı toplam puanları daha yüksek çıkmakla birlikte; yapılan gözlemler, bunun sosyal bir gerçeklikten çok bir belirtimden ibaret olduğu yönündedir. Bu çerçevede, katılımcıların din anlayışının oluşmasında çevresel etkilerin varlığı kabul edilmekle birlikte, bunun İlçe Merkezi yönünde bir ağırlık oluşturduğu düşünülmemektedir.

Tablo 18. Din Anlayışı Toplam Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Analiz Sonuçları

Eğitim Grupları	N	Mean	Std. Deviation
Okuryazar Olmayanlar	42	46,4048	13,01605
Okuryazar-okula gitmemiş olanlar	38	49,3684	12,97903
İlkokul	129	55,5271	15,91583
Ortaokul	8	52,6250	13,00481
Lise	8	55,6250	10,92752
Total	225	52,6844	15,06068

Katılımcıların din anlayışı toplam puanları ile eğitim durumları arasındaki ilişkinin analiz sonuçları tablo 18'de verilmiştir. Buna göre, okur-yazar olmayan katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 46,4048, okur-yazar olup okula gitmemiş katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 49,3684, ilkokul mezunu katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 55,5271, ortaokul mezunu katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 52,6250, lise mezunu katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması ise 55,6250 olmuştur. Katılımcılar arasında yüksekokul veya üniversite mezunu

bulunmadığından dolayı din anlayışı üzerinde bir etki değeri tespit edilememiştir. Katılımcıların din anlayışları toplam puanları ortalaması ise 52,6844 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 19. Din Anlayışının Eğitim Durumuna Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	3185,729	4	796,432	3,679	a-c, b-c
Gruplarıçi	47622,866	220	216,468		
Toplam	50808,596	224			

P<.05

Tablo19'a göre, katılımcıların din anlayışları toplam puanları eğitim durumları özelliğine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(4-220)=3,679$, $p<.05$].

Bu bulgular, eğitim durumunun din anlayışları üzerinde farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Analiz sonuçlarına bakıldığında, din anlayışı düzeylerinin eğitim durumlarına göre farklılaştığı görülmektedir. Tablo 19'da da görüleceği üzere, ilkokul ve lise mezunlarının din anlayışlarında anlamlı bir şekilde farklılaşma ortaya çıkmaktadır.

Tablo 20. Din Anlayışlarının Medeni Duruma Göre Analiz Sonuçları

Medeni Durum	N	Mean	Std. Deviation
Evli	186	52,7634	14,76987
Bekar	27	52,6296	16,04357
Dul (Eşi Ölmüş)	12	51,5833	18,44628
Total	225	52,6844	15,06068

Katılımcıların medeni durumlarının incelendiği tablo 20'ye göre, evli olan katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 52,7634, bekar katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 52,6296, dul katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 51,5833'tür. Katılımcıların din anlayışı toplam puanlarının ortalaması ise 52,6844'tür. Ortaya çıkan veriler ve alanda yapılan gözlemler, medeni durumun din anlayışı üzerinde etkili olmadığı yönündedir.

Tablo 21. Din Anlayışlarının Medeni Duruma Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	15,791	2	7,896	,035
Gruplarıçi	50792,804	222	228,796	
Toplam	50808,596	224		

P>.05

Tablo 21'e göre, katılımcıların din anlayışları toplam puanları ile medeni durumları arasında anlamlı bir fark yoktur. [$F(2-222)=,035$, $p>.05$]. Katılımcıların din anlayışı toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olmamasına paralel olarak, tablo değerlerine bakıldığında din anlayışı düzeylerinin matematiksel olarak farklılaşmadığı görülmektedir.

Tablo 22. Din Anlayışlarının Evlenme Yaşına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
10-18	131	51,1679	15,58310
19-24	55	57,0909	12,09878
25-30	8	49,2500	15,95306
Total	194	52,7680	14,87714

Tablo 22'ye göre, 10-18 yaşları arasında evlenen katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 51,1679 iken, 19-24 yaşları arasında evlenen katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 57,0909, 25-30 yaşları arasında evlenen katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması ise 49,2500 olmuştur. Bu verilere göre katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması ise 52,7680 olmuştur. Katılım seçenekleri arasında 31 yaş ve üzeri seçeneği de olmasına rağmen, bu yaş kategorisinde katılımcı olmamıştır.

Tablo 23. Din Anlayışlarının Evlenme Yaşına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	1462,211	2	731,106	3,385	a-b
Gruplarıçi	41254,351	191	215,991		
Toplam	42716,562	193			

P<.05

Tablo23'e göre katılımcıların din anlayışları toplam puanları, evlenme yaşına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(1-191)=3,385$, $p<.05$].

Tablo 16'da yer alan bulgulara bakıldığında, evlenme yaşının din anlayışı üzerinde farklılaşma yönünde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Buna göre, 10-18 yaş grubu ile 19-24 yaş grubu arasında (a-b) anlamlı bir farklılaşma olup, 19-24 yaş grubunda yer alanlar en yüksek ortalama puanına sahiptirler.

Tablo 24. Din Anlayışlarının Çocuk Sayısına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
0-2	56	54,1250	13,97929
3-4	80	53,8250	13,97174
5-6	28	58,5357	13,55778
7 ve Üzeri	32	41,7188	15,88108
Total	196	52,6071	15,01738

Tablo 24'e göre, 0-2 arası çocuğa sahip olan katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 54,1250 iken, 3-4 arası çocuk sahibi katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 53,8250, 5-6 arasında çocuk sahibi olan katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 58,5357, 7 ve üzeri çocuk sahibi katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması ise 41,7188 olmuştur. Bu verilere göre, katılımcıların din anlayışı toplam puanların ortalaması da 52,6071 olmuştur. Buna göre, 5-6 arasında çocuk sahibi olan katılımcıların din anlayışı ortalama puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 25. Din Anlayışlarının Çocuk Sayısına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	5025,642	3	1675,214	8,258	a-d, b-d, c-d
Gruplariçi	38951,108	192	202,870		
Toplam	43976,750	195			

P<.05

Tablo25'e göre katılımcıların din anlayışları toplam puanları, evlenme yaşına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(3-192)=8,258$, $p<.05$].

Tablo 18’de yer alan bulgulara göre, katılımcıların çocuk sayısı din anlayışları üzerinde farklılaşma yönünde bir etkiye sahiptir. Buna göre, 0-2 arası çocuk sahibi katılımcılar ile 7 ve üzeri çocuk sahibi katılımcılar arasında, 3-4 arası çocuk sahibi katılımcılar ile 7 ve üzeri çocuk sahibi katılımcılar arasında ve 5-6 arası çocuk sahibi katılımcılar ile 7 ve üzeri çocuk sahibi katılımcılar arasında anlamlı bir farklılaşma olup, 5-6 arasında çocuk sahibi katılımcılar en yüksek ortalama puanına sahiptirler.

Tablo 26. Din Anlayışlarının Mesleklere Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Müziyen	155	51,9032	15,08925
Ev Kadını	49	55,4082	15,72408
Çalgıcı Kadını	2	38,0000	,00000
İşsiz	8	45,6250	15,52820
Diğer	2	47,5000	3,53553
Total	216	52,2963	15,24086

Tablo 26’ya göre, müziyen olan katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 51,9032 iken, ev kadını katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 55,4082, çalgıcı kadını¹⁸⁴ olan katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 38,0000, işsiz katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması da 45,6250 olmuştur. Katılım formunda meslek belirtmeyen (iki kişi) katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması ise 47, 5000 olarak çıkmıştır. Bu verilere göre, katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması da 52,2963 olarak bulunmuştur. Buna göre, ev kadını olan katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalamasının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 27. Din Anlayışlarının Mesleklere Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	1309,277	4	327,319	1,420
Gruplarıçi	48631,760	211	230,482	
Toplam	49941,037	215		

P>.05

Tablo 27’ye göre, katılımcıların din anlayışları toplam puanları ile meslekleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur [$F(4-211)=1,420, p>.05$]. Katılımcıların mesleklerine göre din anlayışları toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olmamasına karşın; müziyenlik

¹⁸⁴ Alanda katılımcılarla yapılan görüşmeler sırasında, Katılım Formunda kendilerini çalgıcı kadını olarak belirten katılımcıların, eşlerinin çalgıcılık yaptığını ifade etmek isteyen ev kadınları oldukları anlaşılmıştır. Yoksa, çalgıcı kadını olarak adlandırılan bir mesleğin olmadığı görülmüştür.

yapanlarla ev kadını olanların din anlayışları toplam puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Zaten katılımcıların büyük bir bölümü de bu meslek gruplarından oluşmakta olup; bu mesleki dağılım çalışılan topluluğun sosyo-kültürel ve ekonomik yapı özelliklerine de uygundur.¹⁸⁵ Kırşehir Merkez ve Kamanda yerleşik Abdallar arasında erkeklerin bir çoğu çalgıcılık yaparken, kadınların hemen hepsi ise ev kadınıdır.

Tablo 28. Din Anlayışlarının Ailenin Gelir Düzeylerine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
500-1250	92	42,9783	12,64388
1251-2000	72	61,3611	11,92855
2001-2750	17	62,1176	10,24623
2751 ve Üzeri	6	37,5000	14,84251
Total	187	51,6203	15,41610

Tablo 28'e göre, yıllık 500-1250 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 42,9783 iken, 1251-2000 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 61,3611, 2001-2750 YTL arasında bir gelir düzeyine sahip olan katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 62,1176, 2751 YTL ve üzeri bir gelir düzeyine sahip katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması ise 37,5000 olmuştur. Bu verilere göre, katılımcıların din anlayışı toplam puanların ortalaması da 51,6203 olarak bulunmuştur. Bu verilere göre, 2001-2750 YTL arası gelir düzeyinde yer alan katılımcıların din anlayışı toplam puanları 62,1176 ile en yüksek değer olarak belirirken, 2751 ve üzeri bir gelir grubunda yer alan katılımcıların din anlayışı toplam puanlarının ortalaması ise 37,5000 olarak en düşük çıktığı görülmektedir.

¹⁸⁵ Ekonomik değer üretimi yönünden değerlendirildiğinde; ev kadının, gündelik yaşam içerisinde gerçekleştirdiği etkinliklerin de ekonomik değer taşıdığı ortadadır. Her ne kadar kadının bireysel özgürlüğünde önemli bir etken olarak beliren ekonomik bağımsızlıkta, kadının aile dışından elde etmiş olduğu kazanç ayrı bir yer ve öneme sahipse de; kadının aile içerisinde/evde üretmiş olduğu emeğin de bir ekonomik değer olarak belirdiği muhakkaktır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, ev kadınının da bir meslek olduğu ortadadır.

Tablo 29. Din Anlayışlarının Ailenin Gelir Düzeylerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	16772,210	3	5590,737	3,296	a-b,a-c b-d,c-d
Gruplariçi	27431,832	183	149,901		
Toplam	44204,043	186			

P<.05

Tablo29'a göre katılımcıların din anlayışları toplam puanları, ailenin gelir düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(3-183)=3,296, p<.05$].

Tablo 29'da yer alan bulgulara göre, katılımcıların ailelerinin gelir düzeyleri din anlayışlarını da etkilemektedir. Buna göre, ailesi 500-1250 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcılarla ailesi 1251-2000 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcılar arasında, ailesi 500-1250 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcılarla ailesi 2001-2750 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcılar arasında, ailesi 1251-2001 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcılarla ailesi 2751 YTL ve üzeri bir gelir düzeyine sahip katılımcılar arasında ve ailesi 2001-2750 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcılarla ailesi 2751 YTL ve üzeri bir gelir düzeyine sahip katılımcılar arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır.

Tablo 29'da yer alan verilere göre katılımcıların gelir durumlarına göre din anlayışlarında bir farklılaşma olduğu görülmekle birlikte; alanda yapılan çalışmalar sırasında, katılımcıların büyük bir bölümünün düşük gelir grubunda yer aldığını görülmüştür. Çalışmada kullanılan gelir kategorileri ise grup içinde bir anlam kazanmaktadır. Bu çerçevede, katılımcıların gelir durumlarına göre din anlayışları toplam puanları ortalaması öne çıkmaktadır ve burada, katılımcıların din anlayışlarının birbirine yakın bir düzeyde gerçekleştiğini belirtmek mümkündür.

Tablo 30. Din Anlayışlarının Kırşehir’le İlişki Durumuna Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Sürekli Oturuyorum	147	53,4558	15,74725
Kışın Otururum	67	52,8657	13,12284
Yazın Otururum	5	36,4000	16,74216
Sık Sık Çalışmak İçin Dışarı Giderim	5	42,2000	4,54973
Total	224	52,6473	15,08409

Tablo 30’a göre Kırşehir’de sürekli olarak oturan katılımcıların ortalama din anlayışları toplam puanları ortalaması 53,4558, kışın oturan katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 52,8657, yazın oturan katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 36,4000 olurken, sık sık çalışmak için dışarı giden katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 42,2000 olmuştur. Buna göre, Kırşehir’le ilişkilerine göre katılımcıların din anlayışı toplam puanların ortalaması da 52,6473 olarak bulunmuştur. Tabloda da görüleceği üzere, Kırşehir’de sürekli olarak oturan katılımcıların din anlayışları puanları ortalaması 53,4558 değer ile en yüksek iken, yazın oturan katılımcıların toplam puanları ortalaması 36,4000 ile en düşük değere sahiptir.

Tablo 31. Din Anlayışlarının Kırşehir’le İlişki Durumuna Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	1964,885	3	654,962	2,954	a-c b-c
Gruplariçi	48774,254	20	221,701		
Toplam	50739,138	223			

P<.05

Tablo 31’e göre katılımcıların din anlayışları toplam puanları, Kırşehir’le olan ilişkilerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [F(3-220)=2,954, P<.05].

Tablo 31’de yer alan bulgulara göre, katılımcıların Kırşehir’le olan ilişki durumları din anlayışlarını da etkilemektedir. Buna göre, Kırşehir’de sürekli olarak oturanlarla yazın oturanlar arasında ve kışın oturanlarla yine yazın oturanlar arasında anlamlı bir farklılaşma vardır. Kırşehir’de sürekli oturanlarla kışın oturanların din anlayışları toplam puanları diğer

gruplarda yer alanlara göre belirgin bir yükseklik gösterirken, çalışmada yer alan katılımcıların büyük bir çoğunluğu da bu grupta bulunanlardan oluşmaktadır($N=147+67=214$).

Tablo 32. Din Anlayışlarının Katılımcıların Aldıkları Din Eğitimi Kaynaklarına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Anne-Baba	143	54,0839	16,00506
Alevi-Bektaşî Büyüklerinden	53	51,1321	11,77357
Kendi Kendime Edindim	19	50,9474	12,69065
Resmi Bir Kurumdan (Cami, Okul, K. Kursu)	6	37,3333	18,46799
Din Eğitimi Almadım	4	54,5000	15,58846
Total	225	52,6844	15,06068

Tablo 32'ye göre din eğitimini anne-babasından katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 54,0839, din eğitimini Alevi Bektaşî büyüklerinden alan katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 51,1321, kendi kendime öğrendim diyen katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 50,9474, resmi bir kurumdan aldım diyen katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 37,3333 olmuştur. Buna karşın, din eğitimi almadığını belirten katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması ise 54,5000 olmuştur. Bu verilere göre, katılımcıların din eğitimini aldıkları kaynaklara göre oluşan din anlayışı toplam puanları ortalaması ise 52,6844 olarak bulunmuştur.

Tablo 32'de de görüleceği üzere, din eğitimini anne-babasından alan katılımcılarla, din eğitimi almadım diyen katılımcıların din anlayışları toplam puanları ortalaması daha yüksek çıkmaktadır. Aynı şekilde, yapılan gözlemler de çocuklarının din eğitimi almasına dikkat eden ve bu yönde bir ilgi ortaya koyan ailelerde din anlayışının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 33. Din Anlayışlarının Katılımcıların Aldıkları Din Eğitimi Kaynaklarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	1892,246	4	473,062	2,128
Gruplarıçi	48916,349	220	222,347	
Toplam	50808,596	224		

$P<.05$

Tablo 33’de de görüleceği üzere; katılımcıların din anlayışları, aldıkları din eğitimi kaynaklarına göre anlamlı bir farklılaşma göstermemektedir [$F(4-220)=2,128$, $P>.05$]. Katılımcıların aldıkları din eğitimi kaynaklarına göre din anlayışları toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olmamasına karşın; din eğitimini anne-babalarından alanlarla hiç din eğitimi almayanların din anlayışı puanlarında aritmetik bir farklılaşma gözlenmektedir. Buna dayanılarak, din eğitimini anne-babasından alanlarla hiç din eğitimi almayanların göreceli yüksek bir din anlayışına sahip olduklarını söylemek mümkündür. Alan çalışması sırasında yapılan görüşme ve gözlemler sonucu oluşan kanı da; Abdallar arasında dinsel duyuş, düşünüş ve yaşayışın oluşmasında aile içi kültürlemeye dayalı bir aktarımla, çevresel etkilerin daha öne çıktığı yönünde olmuştur. Buna rağmen, özellikle ilköğretim çağındaki çocuklar arasında kurumsal bir din öğretimi alanların da var olduğu görülmüştür.

Tablo 34. Din Anlayışlarının Katılımcıların Sahip Olduğu İnanç Sistemlerine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
İslam (Sünni)	129	53,4264	15,84385
İslam(Alevi-Bektaşî)	75	52,0400	14,89825
Fikrim Yok	21	50,4286	10,10728
Total	225	52,6844	15,06068

Tablo 34’e göre, sahip olunan inanç sistemi olarak kendisini Sünni İslam dairesi içerisinde tanımlayan katılımcıların din anlayışları toplam puanları ortalaması 53,4264, kendisini Alevi-Bektaşî geleneğine sahip İslam dairesi içerisinde tanımlayan katılımcıların din anlayışları toplam puanları ortalaması 52,0400, sahip olunan inanç geleneğiyle ilgili fikrim yok diyen katılımcıların din anlayışları toplam puanı ortalaması ise 50,4286 olmuştur. Bu verilere göre, katılımcıların kendilerini hissettikleri inanç sistemlerine göre oluşan din anlayışı toplam puanları ortalaması ise 52,6844 olarak bulunmuştur.

Tablo 34’de de görüleceği üzere, kendisini Sünni İslam din geleneği içerisinde gören katılımcıların ortalama din anlayışları puanları en yüksek çıkmaktadır. Bunu, kendisini Alevi-Bektaşî din geleneği içerisinde gören katılımcıların din anlayışı toplam puanları izlemektedir. Burada, Alevi-Bektaşî din geleneğine sahip olduğunu belirten katılımcıların, inanç sistemlerini İslam olarak tanımladıklarını tekrar özellikle belirtmek gerekir. Aleviliğin İslam

dışı bir din anlayışı olduğu yönündeki¹⁸⁶ söylemlerin özellikle belirtilmesine karşın; katılımcıların tanımsal betimlemelerinde bir farklılaşma olmadığı gibi, inanç sistemlerinin İslam olduğu kesin vurgularla dile getirilmiştir.

Katılımcıların bir bölümü kendilerini Alevi-Bektaşî bir din geleneği içerisinde belirtmekle birlikte, hemen hepsi Sünnî İslam geleneğinin öğretisi ve ritüellerine de dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Yine buradan da, topluluk içerisinde yaşayan Alevi-Bektaşî din geleneğini çizgisinde bir değişim sürecinin kendisini hissettirdiği görülmektedir.

Tablo 35. Din Anlayışlarının Katılımcıların Sahip Olduğu İnanç Sistemlerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	209,022	2	104,511	,459
Gruplariçi	50599,573	222	227,926	
Toplam	50808,596	224		

P<.05

Tablo 35'e göre; katılımcıların din anlayışları, katılımcıların sahip olduğu inanç sistemine göre anlamlı bir farklılaşma göstermemektedir [$F(2-222)=,459$, $P>.05$]. Katılımcıların sahip oldukları inanç sistemine göre din anlayışları toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olmamasına karşın; kendisini Sünnî İslam geleneği içerisinde gören katılımcıların din anlayışı toplam puanlarında aritmetik bir farklılaşma gözlenmektedir. Buna dayanılarak, kendisini Sünnî İslam din geleneği içerisinde gören katılımcıların göreceli yüksek bir din anlayışına sahip olduklarını söylemek mümkündür. Alan çalışması sırasında yapılan görüşme ve gözlemler sonucu oluşan kanıya göre; Abdallar arasında beliren dinsel duyuş, düşünüş ve yaşayışın yoğunluğunda sahip olunan inanç sisteminin öne çıkan bir yeri vardır. Bu çerçevede, Sünnî din geleneğine sahip olduğunu belirten bir çok katılımcının günlük dinsel ritüelleri yerine getirdiğini, aralarında Hacca gidenlerin olduğunu ve daha fazla dini öğretisi bilgisine sahip olduklarını söylemek gerekir. Aynı şekilde, kendisini Sünnî din geleneği içerisinde gören ailelerin çocuklarından, özellikle ilköğretim çağındaki çocuklar

¹⁸⁶ Çalışmanın pek kapsamında yer almamakla birlikte; çalışmayla ilişkili olduğu ve çalışma sırasında edinilen bilgiler ışığında, Aleviliğin İslam dışı bir anlayış olduğu yönündeki yaklaşımın teolojik ve tarihsel sosyolojik temellendirmeden/gerçeklikten de oldukça uzak bir algı/yaklaşım olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Konuyla ilgili yapılan inceleme sonucunda elde edilen bilgi ve Aleviliğin İslam dışı bir anlayış olduğu iddiası sahiplerinden bir çok kişiyle yapılan görüşmelerde oluşan kanı, bu yaklaşımın ortaya atılmasında din-dışı yaklaşım ve söylemlerinde önemli bir yeri olduğu yönündedir. Burada, Alevilik gibi dinsel bir durumun, pozitivistik bir algı ile ele alındığı ve din dışı ideolojik bir tepkime ile yönlendirilerek şekillendirilmek istendiği görülmektedir. Fakat burada, çalışmanın sınırlarını aşmamak için konu üzerinde daha fazla durulmayacaktır.

arasında bir din öğretimi kurumundan din bilgisi ve kültürü öğretimi alanların da var olduğu görülmüştür.

Tablo 36. Din Anlayışlarının Katılımcıların Dindarlık Düzeylerine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Çok Dindar	15	46,5333	15,05640
Dindar	120	58,6500	14,09252
Fikrim Yok	26	42,2308	11,86358
Dinle Az İlgili	58	47,5172	13,73335
Dinle Hiç İlgisi Yok	4	42,0000	1,15470
Total	223	52,7265	15,12178

Tablo 36'ya göre, kendilerini çok dindar olarak duyan katılımcıların din anlayışları toplam puanları ortalaması 46,5333, kendisini dindar olarak gören katılımcıların din anlayışları toplam puanları ortalaması 58,6500, kendilerini duydukları dindarlık durumlarıyla ilgili fikrim yok diyen katılımcıların din anlayışları toplam puanları ortalaması 42,2308, olmuştur. Kendisini dinle az ilgili gören katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 47,5172 olarak bulunurken, kendisini dinle ilgisi hiç yok olarak gören katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması ise 42,0000 olarak çıkmıştır. Katılımcıların dindarlık düzeyine göre din anlayışı toplam puanları ortalaması da 52,7265 olarak belirmiştir.

Tablo 36'da da görüleceği üzere, kendisini dindar olarak gören katılımcıların din anlayışları toplam puanları ortalaması en yüksek düzeydedir. Aynı şekilde, katılımcıların önemli bir bölümü de kendilerini dindar olarak tanımlamışlardır. Alanda yapılan gözlemlerde de kendisini dindar olarak gören katılımcıların din anlayışlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 37. Din Anlayışlarının Katılımcıların Dindarlık Düzeylerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	9684,182	4	2421,046	12,848	a-b,b-c b-d,b-e
Gruplariçi	41080,131	218	188,441		
Toplam	50764,314	222			

P<.05

Tablo 37'ye göre katılımcıların din anlayışları toplam puanları, katılımcıların kendilerini gördükleri dindarlık düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(4-218)=12,848$, $P<.05$].

Tablo 37'de yer alan bulgulara göre, katılımcıların kendilerini duydukları dindarlık düzeyleri din anlayışlarını da etkilemektedir. Buna göre, kendisini çok dindar görenlerle dindar görenler arasında, dindar görenlerle dindarlık durumları ile ilgili fikrim yok diyenler arasında, kendisini dindar olarak belirtenlerle kendisini dinle az ilgili olarak belirtenler arasında ve yine kendisini dindar olarak görenlerle kendisini dinle hiç ilgisi yok şeklinde görenler arasında anlamlı bir farklılaşma vardır. İstatistiksel anlamlılıktan da anlaşılacağı üzere, katılımcılar arasında kendisini dindar görenler diğerlerine göre farklılaşmaktadırlar.

Tablo 38. Din Anlayışlarının Katılımcıların Oy Verme Gerekçelerine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Dürüstlüklerine	118	52,1356	15,54531
Hizmetlerine	75	52,0133	14,74146
İdeolojilerine	14	52,0714	13,41907
Dini Söylemlerine	10	67,4000	7,04273
Başka (Lütfen Yazınız)	5	57,2000	12,31666
Total	222	52,8919	15,05366

Tablo 38'e göre, oy verirken adayın dürüstlüğünü gözeten katılımcıların din anlayışları toplam puanları ortalaması 52,1356, adayların hizmetlerine göre oy veren katılımcıların din anlayışları toplam puanları ortalaması 52,0133, adayların ideolojilerine göre oy veren katılımcıların din anlayışları toplam puanları ortalaması 52,0714, adayların dini söylemlerine göre oy verdiğini belirten katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 67,4000 ve oy verirken adayların başka özelliklerini gözettiklerini belirten katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 57,2000 olmuştur. Katılımcıların oy verme gerekçelerine göre din anlayışı toplam puanları ortalaması da 52,8919 olarak belirlenmiştir.

Tablo 38'de de görüleceği üzere, adayların dini söylemlerine bakarak oy kullandığını belirten katılımcıların din anlayışları toplam puanları ortalaması en yüksek düzeyde çıkmıştır. Fakat, adayların dini söylemlerini gözeterek oy verdiklerini belirten katılımcıların sayısı sadece 10 (on) kişidir. Buna karşın; adayların dürüstlüklerine ve hizmetlerine bakarak oy kullandıklarını belirten katılımcıların toplamı 193 (118+75) kişidir. Bu da, Abdallar arasında oy kullanırken daha nesnel ölçütlerin öne çıktığını; dolayısıyla, tutum belirlemede rasyonel seçimin söz konusu olduğunu göstermektedir.

Alanda yapılan gözlemlerde; katılımcıların oy verirken çoğunlukla rasyonel davrandıkları, yine oy verirken kişisel bağ ve yarar unsurunun da etkili olduğu düşüncesi oluşmuştur. Bu çerçevede ele alındığında, alanda yapılan gözlemlerle çalışma bulguları birbirleriyle örtüştüğü görülmektedir.

Tablo 39. Din Anlayışlarının Katılımcıların Oy Verme Gerekçelerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	2332,460	4	583,115	2,650	a-b,a-d b-d,c-d
Gruplarıçi	47748,946	217	220,041		
Toplam	50081,405	221			

P<.05

Tablo 39'a göre, katılımcıların din anlayışları toplam puanları, katılımcıların oy verme gerekçelerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(4-217)=2,650$, $P<.05$].

Tablo 32'de yer alan bulgulara göre, katılımcıların oy verirken adaylarda gözettikleri ölçütler din anlayışlarını da etkilemektedir. Buna göre, oy verirken adayın dindarlığını en öncelikli ölçüt olarak kabul eden katılımcının din anlayışı da diğerlerine göre daha yüksek değerde çıkmaktadır. Buna göre, oy verirken adayın dürüstlüğüne bakan katılımcıların din anlayışı toplam puanı ortalaması ile oy verirken adayın hizmetlerine bakan katılımcıların din anlayışı toplam puanı ortalaması arasında, oy verirken adayın dürüstlüğüne bakan katılımcıların din anlayışı toplam puanı ortalaması ile oy verirken adayın dini söylemlerini önceleyen katılımcıların din anlayışı toplam puanı ortalaması arasında, oy verirken adayın hizmetlerini gözetken katılımcıların din anlayışı toplam puanı ortalaması ile oy verirken adayın dinsel söylemlerine bakan katılımcıların din anlayışı toplam puanı ortalaması arasında ve oy verirken adayların ideolojilerine dikkat eden katılımcıların din anlayışı toplam puanı ortalaması ile oy verirken adayın dini söylemlerine bakan katılımcıların din anlayışı toplam puanı ortalaması arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır.

2. İNANÇ DÜZEYİNE YÖNELİK BULGULAR VE YORUMLAR

Tablo 40. İnanç Düzeyinin Ortalama Puanlarının Oturulan Semte Göre t-Testi Sonuçları

Yerleşim Yeri	N	$\bar{X}$	S	Sd	t
Kırşehir	78	38,7472	8,41831	104,089	-2,259
Kaman	45	41,0667	5,43306		

P<.05

Katılımcıların İnanç Düzeyleri toplam puanlarının oturdukları yerleşim yerlerine göre ti testi sonuçları tablo 40’da verilmiştir. Buna göre, katılımcıların İnanç Düzeyi toplam puanları, oturdukları yerleşim yerlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır $t(104) = -2,259, p < .05$].

Kırşehir’de oturan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları $\bar{X} = 38,7472$ iken, Kaman’da yerleşik katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları $\bar{X} = 41,0667$ ’dir. Değerlere bakıldığında, Kaman’da yerleşik katılımcıların inanç düzeylerinin Kırşehir’de yerleşik katılımcıların inanç düzeylerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Burada tablo değerleri varyansların eşitsizliği varsayımına göre alınmıştır.

Tablo 41. İnanç Düzeyinin Ortalama Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sd	t
Erkek	163	39,4294	7,66262	223	,498
Kadın	62	38,8387	8,65967		

P>.05

Katılımcıların İnanç Düzeyi toplam puanlarının cinsiyetlerine göre ti testi sonuçları tablo 41’de verilmiştir. Buna göre, katılımcıların İnanç Düzeyi toplam puanları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır $t(223) = ,498, p > .05$].

Tabloya bakıldığında, erkek katılımcıların inanç düzeyi toplam puanlarının $\bar{X} = 39$, kadın katılımcıların inanç düzeyi toplam puanlarının ise $\bar{X} = 38,8$ olduğu görülmektedir. İnanç düzeyi verileri son derece birbirine yakın olan kadın ve erkek katılımcılar arasında, inanç düzeyi belirleyicisi olarak cinsiyetin farklılaştırıcı bir yerinin olmadığı görülmektedir. Burada tablo değerleri varyansların eşitliği varsayımına göre alınmıştır.

Tablo 42. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
15-25 Arası	54	40,0741	7,90236
26-35 Arası	84	39,1310	7,66117
36-45 Arası	40	37,6250	9,08277
46 ve Üstü	43	39,8837	7,66318
Total	221	39,2353	7,98458

Tablo 42'e göre, 15-25 yaşları arası katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 40,0741, 26-35 yaşları arası katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 39,1310, 36-45 yaşları arasında yer alan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 37,6250, 46 ve üstü yaş grubunda yer alan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 39,8837 olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcıların yaş gruplarına göre inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması da 39,2353 olarak belirlenmiştir.

Tablo 42'de de görüleceği üzere, yaş gruplarına göre ayrılmış katılımcıların inanç düzeyleri arasında belirgin bir ortalama farkı söz konusu değildir. Bu da yaştan, katılımcıların inanç düzeyleri üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Kırşehir Merkez ve Kaman'da yürütülen alan çalışmaları sırasında, çalışılan topluluk arasında sıkı bir sosyal bağ ve yoğun bir kültürleme/kültürlenme¹⁸⁷ gerçekliğinin olduğu; bu nedenle de, yaş grupları arasında bir çok tutum ve davranış kalıpları arasında belirgin bir farklılaşmanın olmadığı görülmüştür

Tablo 43. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	160,708	3	53,569	838
Gruplariçi	13865,057	217	63,894	
Toplam	14025,765	220		

P<.05

¹⁸⁷ Kültürleme, toplumun kültürel değer ve yargılarının sosyal ortamlarda ve/veya grup içerisinde bireylere aktarılması iken; kültürlenme, bireyin sosyal çevre tarafından aktarılan toplumsal değer ve yargıları benimsemesi, ona uygun tutum ve davranış kalıpları geliştirmesi/gerçekleştirilmesi durumudur. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Abraham Moles, a.g.e; Mustafa Erkal, Sosyoloji, İst. 1987, s. 115; Necati Öner, Felsefe Yolunda Düşünceler, İstanbul, 1995, s. 40.

Tablo 43'e göre, katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ile yaş grupları arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur [$F(3-217)=,838$, $p>.05$]. Katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları arasında anlamlı bir fark olmamasıyla paralel olarak, tablo değerlerine bakıldığında yaş gruplarına göre inanç düzeyi toplam puanları ortalamaları da son derece birbirine yakın değerlerdedir.

Tablo 44. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Oturulan Yerleşim Merkezine Göre Analiz Sonuçları

	oturulan şehir	N	Mean	Std. Deviation
İnanç Ölçeği Toplam Puanları	Kırşehir	178	38,7472	8,41831
	Kaman	45	41,0667	5,43306

Tablo 44'e bakıldığında; Kırşehir'de yerleşik katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 38,7472 iken, Kaman'da yerleşik katılımcıların inanç düzeyi toplam puanı ortalaması 41,0667 olduğu görülmektedir. Buna göre, Kaman'da yerleşik katılımcıların inanç düzeyi toplam puanı ortalaması Kırşehir'de yerleşik katılımcıların inanç düzeyi toplam puanı ortalamasından daha yüksek çıkmaktadır.

Kamanda yerleşik katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalamasının daha yüksek olarak çıkmasına karşın; yapılan gözlemler, din anlayışı düzeyinin değerlendirilmesinde de olduğu gibi, bunun sosyal bir gerçeklikten çok bir beyan farkından oluştuğunu belirtmek gerekir.

Tablo 45. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Oturulan Yerleşim Merkezine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	2906,264	3	968,755	4,462	a-b
Grupları içi	47325,236	218	217,088		
Toplam	50231,500	221			

$P<.05$

Tablo 45'e göre, katılımcıların inanç ölçeği toplam puanları ile yerleşik oldukları yerleşim yeri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$F(3-218)=4,462, P<.05$].

Buna göre, katılımcıların yerleşik oldukları yerleşim bölgeleri inanç düzeylerini etkilemektedir. Katılımcılar ile yapılan görüşmelerde de Kaman'da yerleşik katılımcılar dinsel tutumlarla ilgili daha vurgulu söylerlerde bulunmuş olmakla birlikte; alanda yapılan gözlemlerde, Kaman'da yerleşik katılımcıların Kırşehir'de yerleşik katılımcılara nazaran inanç düzeylerinin daha yüksek olduğu söylemini destekleyecek bir dinsel tutum ve davranışın öne çıkmadığı görülmüştür.

Tablo 46. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Okuryazar olmayanlar	42	32,2143	9,32486
Okuryazar-okula gitmemiş olanlar	38	38,8158	7,98260
İlkokul	129	41,5426	6,20359
Ortaokul	8	37,7500	6,73477
Lise	8	43,2500	1,90863
Total	225	39,2667	7,93444

Tablo 46'ya göre, okur-yazar olmayan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 32,2143, okur-yazar olup okula gitmemiş katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 38,8158, ilkokul mezunu katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 41,5426, ortaokul mezunu katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 37,7500 ve lise mezunu katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 43,2500 olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcıların eğitim durumlarına göre inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması ise 39,2667 olarak belirlenmiştir.

Tablo 46'da da görüleceği üzere, eğitim durumlarına göre kategorilenmiş katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ilkokul ve liseden mezun olan katılımcıların toplam puanları ortalaması en yüksek olarak çıkmaktadır. Buna karşın, okur yazar olmayan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanı ortalaması en düşük olarak çıkmaktadır.

Katılımcıların inanç düzeylerinin eğitim durumuna göre farklılaştığı yönünde bulgular var olmakla birlikte; alan çalışmasında yapılan gözlemler, eğitim durumunun inanç düzeyinin oluşmasında çok baskın bir durumda olmadığı yönündedir. Burada, yerleşik yaşamla birlikte ortaya çıkan etkileşimlerin yeni kuşaklar üzerinde daha etkin olduğunu ve bu kuşağın aynı

zamanda daha yüksek bir eğitim düzeyine sahip olduğu gerçeği de göz önüne alınırsa durum daha anlaşılır olabilecektir.

Tablo 47. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması		LSD
Gruplararası	3185,729	4	796,432	3,679	a-b,a-c a-d,a-e
Gruplariçi	47622,866	220	216,468		b-c
Toplam	50808,596	224			

P<.05

Tablo 47'ye göre, katılımcıların inanç ölçeği toplam puanları ile eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$F(4-220)=3,679$, $P<.05$].

Buna göre, katılımcıların eğitim durumları inanç düzeylerini etkilemektedir. Tablo 47'de de görüleceği üzere, katılımcıların okur-yazar olmayanları ile okur-yazar olup okula gitmeyen katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması arasında, okur-yazar olmayanları ile ilkokul mezunu katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması arasında, okur-yazar olmayanları ile ortaokul mezunu katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması arasında, okur-yazar olmayanları ile lise mezunu katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması arasında ve okur-yazar olup okula gitmeyenler ile ilkokul mezunu katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması arasında anlamlı bir şekilde farklılaşma vardır.

Tablo 48. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Medeni Durumlarına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Evli	186	38,8763	7,98788
Bekar	27	40,2963	8,29186
Dul (Eşi Ölmüş)	12	43,0000	5,09902
Total	225	39,2667	7,93444

Tablo 48'e göre, evli katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 38,8763, bekar katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 40,2963 ve dul katılımcıların

inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 43,0000 olarak belirlenilmiştir. Katılımcıların medeni durumuna göre inanç düzeyi toplam puanları ortalaması ise 39,2667 olmuştur.

Buna göre, dul katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması diğerlerine göre daha yüksek çıkmaktadır. Diğer kategorilerde yer alan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalamaları birbirlerine yakın değerlerde çıkmaktadır. Alanda yapılan gözlemler de bu bulguları desteklemektedir.

Tablo 49. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Medeni Durumlarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	15,791	2	7,896	,035
Gruplariçi	50792,804	222	228,796	
Toplam	50808,596	224		

P>.05

Tablo 49'a göre, katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur [$F(2-222)=,035, p>.05$].

Katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları arasında anlamlı bir fark olmamasıyla paralel olarak; tablo değerlerine bakıldığında, medeni durumlarına göre inanç düzeyi toplam puanları ortalamaları da, eşi ölmüş katılımcılar hariç, son derece birbirine yakın değerlerdedir. Bu nedenle, katılımcıların medeni durumlarının, katılımcıların inanç düzeylerini etkilemediğini söylemek mümkündür. Eşi ölmüş katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalamasının farklılaşmasında yaşın da önemi olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcılarla yapılan görüşme ve alanda yapılan gözlemlerde de, eşi ölmüş katılımcıların hemen hepsinin yaşlılardan oluştuğu ve bu katılımcıların dinsel duyarlılıklarının daha fazla olduğu görülmüştür. Bilindiği üzere, yaşlılık ile dindarlık eğilimi arasında doğrusal bir ilişki söz konusu olabilmektedir¹⁸⁸.

¹⁸⁸ Yetişkinlerde dindarlıkla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Michael Argyle, Benjamin Beit Hallahmi, '*Dini Davranış Teorileri*' çev. Ali Kusat, Mehmet Korkmaz, İsmail Güllü, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 16, 2004/1, s. 247-280; Veysel Uysal, '*Yetişkinlerde Dindarlık ve Değerler: Dini Hayat, Değer Tercihleri ve Kadına Bakış Eğilimleri*', Uluslararası Değerler ve Eğitimi Sempozyumu – Bildiri -, İstanbul, 26-28 Kasım 2004; M. Akif Kılavuz, '*Yaşlılık Döneminde Kayıplar ve Ölüm Olgusuna Anlam Vermede Dini Değerlerin Rolü*', Uluslararası Değerler ve Eğitimi Sempozyumu – Bildiri -, İstanbul, 26-28 Kasım 2004

Tablo 50. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Evlenme Yaşlarına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
10-18	131	37,8931	8,60613
19-24	55	41,1818	6,08304
25-30	8	41,2500	2,76457
Total	194	38,9639	7,93195

Tablo 50'ye göre, evlenme yaşı 10-18 yaş grubu içerisinde yer alan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 37,8931, evlenme yaşı 19-24 yaş grubu içerisinde yer alan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 41,1818 ve evlenme yaşı 25-30 yaş grubu içerisinde yer alan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 41,2500 olarak belirlenilmiştir. Katılımcıların evlenme yaşlarına göre inanç düzeyi toplam puanları ortalaması ise 38,9639 olmuştur.

Yapılan gözlemler, inanç düzeyinin bir çok etmenle birlikte evlenme yaşından da etkilenmekle birlikte, katılımcıların inanç düzeylerinde belirgin bir farklılaşmanın olmadığı yönünde olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında, grubun yerleşim yerlerinin de etkisiyle yüksek bir sosyal ve dinsel benzeşmeye sahip olmasından kaynaklandığını belirtmek gerekir.

Tablo 51. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Evlenme Yaşlarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	1462,211	2	731,106	3,385	a-b
Gruplarıçi	41254,351	191	215,991		
Toplam	42716,562	193			

P<.05

Tablo 51'e göre, katılımcıların inanç ölçeği toplam puanları ile evlenme yaşları arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$F(2-191)=3,385$, $P<.05$].

Buna göre, katılımcıların evlenme yaşları inanç düzeylerini etkilemektedir. Tablo 51'de de görüleceği üzere; evlenme yaşı 10-18 yaş grubu içerisinde yer alan katılımcılarla evlenme yaşı 19-24 yaş grubu içerisinde yer alan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması arasında bir farklılaşma vardır. Tablo 50'de de görüldüğü üzere, evlenme

yaşı 19-24 yaş grubu içerisinde yer alan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanı ortalaması evlenme yaşı 10-18 yaş grubu içerisinde yer alan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanı ortalamasından daha yüksektir.

Tablo 52. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Sahip Olunan Çocuk Sayısına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
0-2	56	39,3929	7,52131
3-4	80	39,9625	7,63643
5-6	28	41,2857	6,53116
7 ve Üzeri	32	34,5625	9,06584
Total	196	39,1071	7,93394

Tablo 52'ye göre, çocuk sayısı 0-2 sayı grubu içerisinde yer alan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 39,3929, çocuk sayısı 3-4 sayı grubu içerisinde yer alan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 39,9625, çocuk sayısı 5-6 sayı grubu içerisinde yer alan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 41,2857 ve çocuk sayısı 7 ve üzeri sayı grubu içerisinde yer alan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 34,5625 olarak belirlenilmiştir. Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısına göre inanç düzeyi toplam puanları ortalaması ise 39,1071 olmuştur. Buna göre, 7 ve üzeri çocuk sayısına sahip katılımcıların inanç düzeyi toplam puanı ortalaması 34,5625 puan ile en düşük çıkarken, diğer grupların inanç düzeyleri toplam puanları ortalamaları arasında nispi bir yakınlık görülmektedir. Yapılan gözlemler de, katılımcıların inanç düzeyleri üzerinde sahip olunan çocuk sayısının çok etkin olmadığı yönündedir.

Tablo 53. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Sahip Olunan Çocuk Sayısına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	5025,642	3	1675,214	8,258	a-d b-d c-d
Gruplarıçi	38951,108	192	202,870		
Toplam	43976,750	195			

P.05

Tablo 53'e göre, katılımcıların inanç ölçeği toplam puanları ile sahip oldukları çocuk sayısı arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$F(3-192)=8,258$, $P<.05$].

Buna göre, katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısı inanç düzeylerini etkilemektedir. Tablo 45’te de görüleceği üzere; sahip oldukları çocuk sayısı 0-2 sayı grubu içerisinde yer alan katılımcılarla sahip oldukları çocuk sayısı 7 ve üzeri sayı grubunda yer alan katılımcılar arasında, sahip oldukları çocuk sayısı 3-4 sayı grubu içerisinde yer alan katılımcılarla sahip oldukları çocuk sayısı 7 ve üzeri sayı grubunda yer alan katılımcılar arasında, sahip oldukları çocuk sayısı 5-6 sayı grubu içerisinde yer alan katılımcılarla sahip oldukları çocuk sayısı 7 ve üzeri sayı grubunda yer alan katılımcılar arasında inanç düzeyleri toplam puanları ortalamasına göre bir farklılaşma bulunmaktadır.

Tablo 54. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Mesleklere Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Müziyen	155	38,9097	8,33423
Ev Hanımı	49	39,6327	7,50748
Çalgıcı Kadın	2	45,0000	,00000
İşsiz	8	43,0000	3,54562
Diğer	2	36,0000	12,72792
Total	216	39,2546	8,03394

Tablo 54’e göre, mesleği müziyen olan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 38,9097, ev kadını katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 39,6327, çalgıcı kadın olan¹⁸⁹ katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 45,0000, işsiz olan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 34,5625 ve diğer seçenekte temsil edilen katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması ise 36,0000 olarak belirlenilmiştir. Katılımcıların mesleklerine göre inanç düzeyi toplam puanları ortalaması da 39,2546 olmuştur.

Elde edilen bulgu ve yapılan gözlemlere göre, Abdal topluluk arasında meslekten kaynaklanan belirgin bir inanç düzeyi farklılaşmasının olmadığı yönündedir. Yine bu durumun belirmesinde, topluluk içerisinde sosyal ve dinsel benzeşmenin yüksek olmasının önemli etkileri bulunmaktadır.

¹⁸⁹ Çalışmanın daha önceki bölümünde çalgıcı kadının, eşi çalgıcılık yapan ev kadını anlamında kullanıldığı belirtilmiştir.

Tablo 55. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Mesleklere Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	1309,277	4	327,319	1,420
Gruplarıçi	48631,760	211	230,482	
Toplam	49941,037	215		

P>.05

Tablo 55'e göre, katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ile meslekleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur [$F(4-211)=1,420, p>.05$]. Katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olmamasına karşın; işsiz katılımcıların inanç düzeyi toplam puanı ortalaması diğer meslek gruplarına göre daha yüksektir.

Tablo 56. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Gelir Düzeylerine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
500-1250	92	36,0435	8,63282
1251-2000	72	41,6111	7,20242
2001-2750	17	40,3529	6,12312
2751 ve Üzeri	6	39,3333	8,77876
Total	187	38,6845	8,28212

Tablo 56'ya göre, 500-1250 YTL gelir grubunda yer alan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 36,0435, 1251-2000 YTL gelir grubunda yer alan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 41,6111, 2001-2750 YTL gelir grubunda yer alan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 40,3529 ve 2751 YTL ve üzeri gelir grubunda yer alan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 39,3333 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların gelir düzeylerine göre inanç düzeyi toplam puanları ortalaması ise 38,6845 olmuştur. Buna göre, 1251-2000 YTL ve 2001-2750 YTL gelir grubunda yer alan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalamaları diğerlerine göre daha yüksek bir değerde çıkmıştır.

Tablo 57. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Gelir Düzeylerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	16772,210	3	5590,737	37,296	a-b a-c
Gruplariçi	27431,832	183	149,901		
Toplam	44204,043	86			

P<.05

Tablo 57'ye göre, katılımcıların inanç ölçeği toplam puanları ile gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$F(3-183)=37,296, P<.05$].

Buna göre, katılımcıların gelir düzeyleri inanç düzeylerini etkilemektedir. 500-1250 YTL arası gelir grubu içerisinde yer alan katılımcılarla 1251-2000 YTL arası gelir grubu içerisinde yer alan katılımcılar arasında ve 500-1250 YTL arası gelir grubu içerisinde yer alan katılımcılarla 2001-2750 YTL arası gelir grubu içerisinde yer alan katılımcılar arasında inanç düzeyleri toplam puanları ortalamasına göre bir farklılaşma vardır. Tablo 56'da da görüleceği üzere, 1250-2000 YTL ve 2001-2750 YTL arası gelir grubunda yer alan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalamaları diğerlerine göre daha yüksek bir değerde çıkmıştır.

Tablo 58. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Kırşehir'le İlişkiye Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Sürekli Oturuyorum	147	41,4966	6,12135
Kışın Otururum	67	35,4030	9,48853
Yazın Otururum	5	31,0000	7,96869
Sık Sık Çalışmak İçin Dışarı Giderim	5	32,6000	5,17687
Total	224	39,2411	7,94290

Tablo 58'e göre, Kırşehir'de sürekli oturan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 41,4966, Kırşehir'de kışın oturan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 35,4030, Kırşehir'de yazın oturan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 31,0000 ve 2751 Kırşehir'den çalışmak için sık sık dışarı giden katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 32,6000 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların Kırşehir'le ilişkilerine göre inanç düzeyi toplam puanları ortalaması ise

39,2411 olmuştur. Buna göre, Kırşehir’de sürekli olarak oturan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalamaları diğerlerine göre daha yüksek bir değerde çıkmıştır.

Tablo 59. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Kırşehir’le İlişki Durumuna Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	2294,914	3	764,971	14,294	a-b a-c a-d
Gruplariçi	11774,068	20	53,518		
Toplam	14068,982	23			

P<.05

Tablo 59’a göre, katılımcıların inanç ölçeği toplam puanları ile Kırşehir’le olan ilişkileri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$F(3-220)=14,294, P<.05$].

Buna göre, katılımcıların Kırşehir’le olan ilişkileri inanç düzeylerini etkilemektedir. Kırşehir’de sürekli olarak oturduğunu söyleyenlerle kışın oturanlarla Kırşehir’de sürekli olarak oturanlarla yazın oturanlar ve Kırşehir’de sürekli olarak oturduğunu söyleyenlerle sık sık çalışmak için dışarı giden katılımcıların arasında inanç düzeyleri toplam puanları ortalamasına göre bir farklılaşma vardır. Kırşehir’de sürekli olarak oturan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalamaları diğerlerine göre daha yüksek bir değerde çıkmaktadır.

Tablo 60. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Din Eğitimi Kaynaklarına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Anne-Baba	143	41,0000	6,41741
Alevi Bektaşî	53	35,8679	9,82743
Büyüklerinden	19	35,1053	8,51727
Kendi Kendime Edindim	6	37,3333	8,95917
Resmi Bir Kurumdan (Cami,Okul,K. Kursu Gibi)	4	45,0000	,00000
Din Eğitimi Almadım	225	39,2667	7,93444
Total			

Tablo 60’a göre, din eğitimini anne- babasından alan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 41,0000, din eğitimini Alevi- Bektaşî büyüklerinden alan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 35,8679, din eğitimini kendi kendine aldığını söyleyen katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 35,1053, din

eğitimi resmi bir kurumdan aldığını söyleyen katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 37,3333 ve din eğitimi almadığını belirten katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 45,0000 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların din eğitimi aldıkları kaynaklara göre inanç düzeyi toplam puanları ortalaması ise 39,2667 olmuştur. Buna göre, din eğitimi almadığını belirten çok düşük sayıdaki katılımcılar dışarıda bırakılırsa; din eğitimi anne- babasından aldığını söyleyen katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalamaları diğerlerine göre daha yüksek bir değerde çıkmıştır. Diğer katılımcı gruplamalarının toplam puan ortalamaları ise birbirine yakın değerlerdedir.

Tablo 61. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Din Eğitimi Kaynaklarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	1524,802	4	381,200	6,668	a-b,a-c b-e,c-e
Gruplarıçi	12577,198	20	57,169		
Toplam	14102,000	24			

P<.05

Tablo 61'e göre, katılımcıların inanç ölçeği toplam puanları ile din eğitimi kaynakları arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$F(4-220)=6,668, P<.05$].

Buna göre, katılımcıların din eğitimlerini aldıkları kaynaklar inanç düzeylerini etkilemektedir. Din eğitimlerini anne babasından alan katılımcılarla din eğitimlerini Alevi-Bektaşî büyüklerinden alan katılımcılar arasında, Din eğitimlerini anne babasından alan katılımcılarla din eğitimlerini kendi kendilerine aldıklarını belirten katılımcılar arasında, din eğitimlerini Alevi-Bektaşî büyüklerinden alan katılımcılarla din eğitimi almadıklarını belirten katılımcılar arasında ve din eğitimlerini kendi kendilerine aldığını belirten katılımcılarla din eğitimi almadıklarını belirten katılımcılar arasında inanç düzeyleri toplam puanları ortalamasına göre bir farklılaşma vardır.

Tablo 62. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Sahip Olunan İnanç Sistemlerine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
İslam (Sünni)	129	41,1395	6,72187
İslam (Alevi-Bektaşî)	75	37,9467	8,63352
Fikrim Yok	21	32,4762	7,90961
Total	225	39,2667	7,93444

Tablo 62'ye göre, Sünni İslam inanç geleneğine sahip katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 41,1395, Alevi- Bektaşî bir İslam inanç geleneğine sahip büyüklerinden alan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 35,8679 ve sahip oldukları inanç sistemi hakkında fikrim yok diyen katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 32,4762 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların sahip oldukları inanç sistemine göre inanç düzeyi toplam puanları ortalaması ise 39,2667 olmuştur. Bu verilere bakıldığında, Sünni İslam inanç sistemine sahip katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları diğerlerine göre daha yüksek bir değerde çıkmaktadır.

Tablo 63. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Sahip Olunan İnanç Sistemlerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	1551,487	2	775,743	13,722	a-b a-c b-c
Gruplariçi	12550,513	222	56,534		
Toplam	14102,000	224			

P<.05

Tablo 63'e göre, katılımcıların inanç ölçeği toplam puanları ile sahip oldukları inanç sistemleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$F(2-222)=13,722, P<.05$].

Buna göre, katılımcıların sahip oldukları inanç sistemleri inanç düzeylerini etkilemektedir. Sünni İslam inanç sistemine sahip katılımcılarla Alevi-Bektaşî inanç sistemine sahip katılımcılar arasında, Sünni İslam inanç sistemine sahip katılımcılarla sahip olunan inanç sistemi hakkında fikrim yok diyen katılımcılar arasında, ve Alevi-Bektaşî inanç sistemine sahip katılımcılarla sahip olunan inanç sistemi hakkında fikrim yok diyen katılımcılar arasında inanç düzeyleri toplam puanları ortalamasına göre bir farklılaşma vardır.

Alan çalışması sırasında yapılan görüşme ve gözlemlerde, sahip oldukları inanç sistemi hakkında fikri olmayan katılımcıların hemen hepsinin kendilerini hem Sünni İslam hem de Alevi-Bektaşî din geleneğine yakın duydukları görülmüştür. Bu nedenle, sahip oldukları inanç sistemi ile ilgili fikir belirtmeyen katılımcıların bir inanç sistemine sahip olmamalarından çok, inanç dünyalarında yaşanan sürecin etkilerinin daha belirleyici olduğunu belirtmek gerekir.

Tablo 64. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Kendi Dindarlık Algılarına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Çok Dindar	15	40,8667	4,48596
Dindar	120	40,7333	6,95693
Fikrim Yok	26	33,2308	8,83315
Dinle Az İlgili	58	39,8448	7,04572
Dinle Hiç İlgisi Yok	4	30,2500	17,03673
Total	223	39,4484	7,73233

Tablo 64'e göre, kendisini çok dindar olarak algılayan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 40,8667, kendisini dindar olarak algılayan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 40,733, dindarlıkları ile ilgili fikri olmadığını belirten katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 33,2308, kendisini dinle az ilgili olarak tanımlayan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 39,8448 ve dinle hiç ilgisi olmadığını belirten katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 30,2500 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların kendilerini duydukları dindarlık durumlarına göre inanç düzeyi toplam puanları ortalaması ise 39,4484 olmuştur. Bu verilere bakıldığında, katılımcıların kendilerini algıladıkları dindarlık durumlarının inanç düzeyleri toplam puanları ortalamalarından çok dindar olduklarını belirtenlerle dindar olduklarını belirtenlerin toplam puanları ortalamaları daha yüksektir.

Tablo 65. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Kendi Dindarlık Algılarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	1580,988	4	395,247	7,369	a-c,a-e b-c,b-e
Gruplarıçi	11692,169	218	53,634		c-d,d-e
Toplam	13273,157	222			

P<.05

Tablo 65'e göre, katılımcıların inanç ölçeği toplam puanları ile kendilerini algıladıkları dindarlık durumları arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$F(4-218)=7,369, P<.05$].

Buna göre, katılımcıların dindarlık algıları inanç düzeylerini etkilemektedir. Kendilerini çok dindar olarak algılayan katılımcılarla dindarlık durumları ile ilgili fikrim yok diyen katılımcılar arasında, kendilerini çok dindar olarak algılayan katılımcılarla dinle hiçbir ilgisi olmadığını belirten katılımcılar arasında, kendilerini dindar olarak algılayan

katılımcılarla dindarlık durumları ile ilgili fikrim yok diyen katılımcılar arasında, kendilerini dindar olarak algılayan katılımcılarla dinle hiçbir ilgisi olmadığını belirten katılımcılar arasında, dindarlık durumları hakkında fikrim yok diyen katılımcılarla dinle az ilgili olduğunu belirten katılımcılar arasında ve kendilerini dinle az ilgili olarak gören katılımcılarla dinle hiçbir ilgim yok diyen katılımcılar arasında inanç düzeyleri toplam puanları ortalamasına göre bir farklılaşma vardır.

Tablo 66. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Oy Verme Gerekçelerine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Dürüstlüklerine	118	40,4153	7,83846
Hizmetlerine	75	37,8133	8,12020
İdeolojilerine	14	34,2143	7,97282
Dini Söylemlerine	10	43,6000	2,95146
Başka (Lütfen Yazınız)	5	42,8000	4,91935
Total	222	39,3423	7,95632

Tablo 66'ya göre, adayların dürüstlüklerini gözeterek oy veren katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 40,4153, adayların hizmetlerine bakarak oy veren katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 37,8133, adayların ideolojilerine göre oy verdiklerini belirten katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 34,2143, adayların dini söylemlerine bakarak oy veren katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 43,6000 ve adaylarda başka nitelikleri gözeterek oy verdiğini belirten katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 42,8000 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların oy verme gerekçelerine göre inanç düzeyi toplam puanları ortalaması ise 39,3423 olmuştur. Bu verilere bakıldığında, adayların dini söylemlerine bakarak oy veren katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalamaları en yüksek çıkmaktadır. Aynı şekilde, oy verirken adayların dürüstlüklerini gözeterek katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalamaları diğerlerinden daha yüksektir. Bu da, örnekleme oluşturan kişilerin oy verirken daha nesnel ölçütler çerçevesinde oy kullandıklarına işaret etmektedir.

Tablo 67. İnanç Düzeyi Toplam Puanlarının Oy Verme Gerekçelerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	920,386	4	230,096	3,820	a-b,a-c b-d,c-d c-e
Gruplariçi	13069,596	17	60,229		
Toplam	13989,982	21			

P<.05

Tablo 67'ye göre, katılımcıların inanç ölçeği toplam puanları ile kendilerini algıladıkları dindarlık durumları arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$F(4-217)=3,820, P<.05$].

Buna göre, katılımcıların oy verme gerekçeleri inanç düzeylerini etkilemektedir. Oy verirken adayların dürüstlüklerini gözeten katılımcılarla adayların hizmetlerine bakan katılımcılar arasında, adayların dürüstlüklerine oy veren katılımcılarla adayların ideolojilerine bakarak oy veren katılımcılar arasında, adayların hizmetlerine bakarak oy veren katılımcılarla adayların dini söylemlerine bakarak oy veren katılımcılar arasında, adayların ideolojilerini gözeterek oy veren katılımcılarla adayların dini söylemlerine bakarak oy veren katılımcılar arasında ve adayların ideolojilerini gözeterek oy veren katılımcılarla oy verirken adaylarda başka nitelik(ler) arayan katılımcılar arasında inanç düzeyleri toplam puanları ortalamasına göre bir farklılaşma vardır.

3.BİLİŞSEL TEMELLİ ALEVİLİKLE İLGİLİ BULGULAR VE YORUM

Bilişsel temelli Alevilik tutumu ile ilgili verilerin analiz ve yorumlarından önce; çalışma sırasında yapılan görüşme ve gözlemler ışığında Kırşehir Merkez ve Kaman'da yerleşik Abdalların Alevilik ve Sünni İslam ile ilgili yaklaşımlarını aktarmak yerinde olacaktır. Aynı şekilde, katılımcıların bilişsel temelli Alevilik tutumlarının bu çerçevede oluştuğunu belirtmek gerekir.

Kırşehir Merkez ve Kaman'da yerleşik Abdalların gerek sosyal ve ekonomik yapı ve dokularının oluşmasında, gerekse dinsel anlayışın değişerek yeniden şekillenmesinde göçer bir yaşam tarzından yerleşik yaşama geçişin derin izleri gözlenilmektedir. Bilindiği gibi, göç ve din arasında karşılıklı bir etkileşim vardır ve din, göç sonrası oluşan yeni yaşam ve sosyal

anlayış ve etkileşim durumlarından önemli ölçüde etkilenmektedir.¹⁹⁰ Bu sosyal gerçeklik Abdalların dinsel anlayış ve yaşam biçimlerinde de etkisini göstermiştir. Yerleşik yaşama geçişle birlikte çevresel etkileşme kendisini göstermiş, bunun sonucunda Alevi (Bektaşî) din geleneğinin yerini, özellikle Kırşehir Merkezde yerleşik Abdallar arasında Sünnî din geleneği almıştır.

Günümüzde, özellikle Kırşehir – Merkezde yaşayan Abdalların hemen tamamı kendisini, katılım formlarına verdikleri yanıtlarda Sünnî İslam içerisinde olarak tanımlamışlardır. Dinsel tutum belirteci olarak sorulan Alevilik düşüncesiyle ilgili bilgi sorularına karşı da anlamlı bir seçicilikte kararsız tutum belirtmişlerdir. Yapılan görüşmelerde de bu yönde bir tutum belirgin bir şekilde dile getirilmiştir.¹⁹¹ Yine, Sünnî geleneğe yer alan vakit namazları kılan veya hac ibadetini yerine getirmiş olan bir çok kimseye rastlamak mümkün olmuştur. Aynı şekilde; bir çok ailede bir şekilde dini eğitim alan bir çok kişiye rastlanılmıştır. Bundan başka; epey bir zamandır belirli dönemlerde gelen Bektaşî dedelerinden gelen gidenin olmadığı ve yeni kuşakların Bektaşî geleneğinden büyük oranda koptuğu belirtilmiştir. Bu ve benzeri daha bir çok faktörün etkisiyle Kırşehir’de yerleşik Abdallar arasında Sünnî İslam din geleneğinin yerleşmiş olduğunu söylemek zor olmayacaktır. Görüşülen bir çok katılımcının günlük ibadetlerini yaptığını söylemesi, hacca giden bir çok kişinin varlığı bu durumu desteklerken, konuk olunan bir çok evde karşılaşılan Sünnî İslam bağına çağrıştıracı objeler anlamlı bulunmuştur .

Kaman’da ise dinsel durum biraz daha farklı bir içeriktedir. Kamanda yerleşik Abdallarla yapılan katılım yoklaması ve bire bir görüşmeler sırasında Sünnî İslam bir din geleneğine bağlılığın varlığına vurgu yapılmış ise de Alevi din geleneğinin izlerinin de yer yer yaşadığı gözlenilmiştir. Bu çerçevede olmak üzere, yıl içerisinde bazen dedenin geldiği ve Alevilik ritüellerinin bazılarının bir çok kişi tarafından bilindiği dile getirilmiştir.¹⁹² Yine, evlerde Alevilik ilintisi olarak sunulan şeyler söz konusu ise de, bunlar daha çok Hz. Ali

¹⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Niyazi Usta, Göç ve Din, DİB Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Bildirileri, Ankara, 2000, C. I, s. 269-275; Ünver Günay, Din Sosyolojisi, İstanbul, 1998, s. 333-343; Niyazi Usta, Din İle İlgili Tutumlarımız ve Paradigma-Metodoloji Sorunu, Dini Araştırmalar Dergisi, C.8, Sayı:22, 2005, s. 91-104

¹⁹¹ Abdalların dinsel tutumlarının bir göstergesi olması bakımından çalışmanın çalışmanın ‘Ekler’ bölümünde yer alan fotoğraflar ilgi çekicidir.

¹⁹² Dedelik kurumu, önemli bir ölçüde kültürel öğeler içerisine sinmiş değerler (sosyo-kültürel yapıdan ve siyasal oluşlardan etkilenmiş bir içerikle), ritüeller ve sözlü aktarıma dayalı Alevilik açısından son derece önemlidir. Dinsel törenleri de yöneten Dede, aynı zamanda sosyal yaşamın da bir çok alanına etki edebilecek bir kabullenişe ve yetkinliğe sahiptir. Sosyal grup içerisinde beliren bir çok sorunun çözümü Dede tarafından gerçekleştirilirken; ondan toplum önderliği misyonu da beklene gelmiştir. Bütün bunların yanı sıra Dede, dinsel öğreti ve ritüellerin aktarılmasında da önemli bir yer ve role sahiptir. Dinsel sosyalleşme sürecinde dinsel tören ve ritüeller, ritüellerin ve öğretilerin öğretilmesinde/aktarılmasında önemli fonksiyonlara sahiptir.

sevgisini simgeleyen şeyler olup Sünni İslam geleneğine sahip kişiler tarafından sahiplenilen şeylerdir Fakat, katılım formunda sorulan Aleviliğin inanç öğretileri ile ilişkili sorular katılımcılar tarafından büyük bir çoğunlukla yanıtsız bırakılmıştır. Buna karşın; yapılan görüşmeler sırasında Sünni İslam inancının bir çok ritüel ve inanç öğretilerinin bilindiği gözlenilmiştir. Bütün bu bilgi ve veriler ışığında; Kaman’da yerleşik Abdallar arasında din geleneğinde belirgin bir kırılma sürecinin yaşanıldığını söylemek mümkündür.

Tablo: 68. Alevilik Yaklaşımının Ortalama Puanlarının Oturulan Semte Göre t-Testi Sonuçları

Yerleşim Yeri	N	$\bar{X}$	S	Sd	t
Kırşehir	178	29,1124	7,04455	221	-7,461
Kaman	45	37,4667	5,15487		

p<.05

Katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanlarının oturdukları yerleşim yerlerine göre ti testi sonuçları tablo 68’ de verilmiştir. Buna göre, katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları oturdukları yerleşim yerlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır $t(221) = -7,461, p < .05$].

Kırşehir’de oturan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları $\bar{X} = 29,1124$ iken, Kaman’da yerleşik katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları $\bar{X} = 37,4667$ olmuştur. Değerlere bakıldığında Kaman’da yerleşik katılımcıların Alevilik yaklaşımı düzeylerinin Kırşehir’de yerleşik katılımcıların Alevilik yaklaşımı düzeylerine göre daha yüksektir. Tablo değerleri varyansların eşitsizliği varsayımına göre alınmıştır.

Sosyal değişme ve kırsaldan kente doğru yaşanan nüfus hareketleriyle birlikte, sosyal yapı ve kurumlarda da değişimler kendini göstermiştir. Sosyal yaşamın düzenlenmesinde önemli bir role sahip Dedelik kurumu, düzenleyici rolünü ve gücünü kaybetme sürecini yaşamıştır. Geleneksel kırsal yaşam içerisinde sosyo-kültürel yapı tarafından kuşatılan bireyler, kent dokusu içerisinde eski kuşatıcı değer ve kurumlardan soyutlanarak daha dağınık/kozmopolit bir sosyo-kültürel yapı içerisine gelmiştir. Bu süreçte, geleneksel değer ve kurumların yerini kent değerleri ve kurumları almıştır. Artık bu süreç içerisinde Dedelik kurumunun sadece düzenleyici rolünde değil; ayrıca dinsel öğretilerin ve ritüellerin aktarıcısı olabilme yeteneğinde değişimler/zayıflamalar kendisini göstermiştir. Dedelik kurumunda yaşanan sosyal geri çekilmelerle birlikte, dede sayısında da azalmalar yaşanılarak, artık çok daha geniş ve farklı alanlara yerleşmiş olan din mensuplarına ulaşılması son derece zorlaşmıştır. Buna karşın, geleneksel doku içerisinde ayrılan bireylerin geleneksel kurum ve değerlere olan yoğun ilgi ve bağlılığında da zayıflamalar kendisini göstermiştir. Geleneksel algı ve duyular artık yer yer söylem tarzı kabullenişlere dönüşmüştür. Yaşanılan bu sosyal, kültürel ve dinsel değişim sürecinde, yeni kurumsallaşmaların ve geçişlerin yaşanılması doğal bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır. Kırşehir ve Kaman’da yaşanan dinsel etkileşim/değişim sürecini de bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

Alanda yapılan gözlemlere göre de Kaman'da yerleşik Abdalların bilişsel temelli Alevilik tutumlarının Kırşehir Merkezde yerleşik Abdallardan daha yüksek olduğu yönündedir. Kırşehir Merkezde yerleşik Abdallar arasında yaşanan dinsel değişim ve Sünnilik yönündeki yönelim Kaman'da yaşayan Abdallar arasında da gözlenmekle birlikte, bu değişim ve yönelimin hızı Kırşehir Merkeze oranla daha yavaş olmaktadır. Bu durumun belirmesinde, Kaman'a nadir de olsa gelip giden dedelerin de etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Tablo: 69. Alevilik Yaklaşımı Ortalama Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sd	T
Erkek	163	30,9141	7,67503	223	,255
Kadın	62	30,6290	6,95238		

p>.05

Katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanlarının cinsiyetlerine göre ti testi sonuçları tablo 69'da verilmiştir. Buna göre, katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır $t(223)=,255, p>.05]$.

Tabloya bakıldığında, erkek katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanlarının $\bar{X}=30,9141$, kadın katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanlarının ise $\bar{X}=30,6290$ olduğu görülmektedir. Burada da görüldüğü üzere kadın katılımcılarla erkek katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları birbirlerine oldukça yakın bir değerdedir. Tablo değerleri varyansların eşitliği varsayımına göre alınmıştır.

Tablo: 70. Alevilik Yaklaşımı Toplam Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
15-25 Arası	54	32,0556	8,90922
26-35 Arası	84	29,9524	6,06770
36-45 Arası	40	31,4250	6,65597
46 ve Üstü	43	29,8140	8,53356
Total	221	30,7059	7,46199

Katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ile yaş grupları arasındaki ilişkinin analiz sonuçları tablo 70’de verilmiştir. Buna göre, 15-25 arası katılımcıların toplam puanlarının ortalaması 32,0556, 26-35 yaş arası katılımcıların 29,9524, 36-45 yaş arası katılımcıların 31,4250, ve 46 ve üstü yaş grubunda yer alan katılımcıların 29,8140 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması ise 30,7059 olmuştur.

Katılımcıların yaş kategorilerine göre oluşan bilişsel temelli Alevilik toplam puanları arasında görece bir farklılaşma olmakla birlikte; genel anlamda, bilişsel temelli Alevilik puanlarının yüksek olmadığı görülmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere, Kırşehir ve Kaman’da yerleşik Abdallar arasında Alevilik yaklaşımının Sünni İslam yönüne doğru bir kayma gösterdiği, Alevilikle ilgili tören ve ritüellerin eski dönemlere kıyasla pek yapılmadığı ve Dedelerle olan bağın zayıflaması nedeniyle dinsel öğretim ve etkileşimin etkisini yitirmesinin bilişsel temelli Alevilik üzerinde önemli etkisinin olduğu gözlenilmiştir. Bu durum bilişsel temelli Aleviliğin diğer değişkenlerle olan ilişkisi üzerinde de etkili olmaktadır.

Tablo:71. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Yaş Gruplarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	200,953	3	66,984	1,206
Gruplariçi	12048,929	217	55,525	
Toplam	12249,882	220		

p>.05

Tablo 71’e göre, katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ile yaş grupları arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur. [$F(3-217)=1,206, p>.05$]. Katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları arasında anlamlı bir fark olmamasına rağmen tablo değerlerine bakıldığında 15-25 yaş grubunda yer alan katılımcıların Alevilik yaklaşımı düzeylerinin matematiksel olarak farklılaştığı görülmektedir ($\bar{X}(15-25)=35,0556$).

Tablo: 72. Alevilik Yaklaşımı Toplam Puanlarının Yerleşim Merkezi Özelliğine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
İl Merkezi	147	28,8980	7,37335
İlçe	55	35,9273	6,32413
Kasaba	7	27,7143	5,67786
Köy	13	32,3077	2,81024
Total	222	30,8018	7,50845

Katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ile yerleşim merkezi arasındaki ilişkinin analiz sonuçları tablo 72’de verilmiştir. Buna göre, yaşamının büyük çoğunluğu İl Merkezinde geçen katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 28,8980, İlçede oturanların 35,9273, kasabada geçenlerin 27,7143 ve köyde geçenlerin 32,3077 olmuştur. Katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması ise 30,8018 olarak belirlenmiştir.

Tablo:73. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Yerleşim Merkezine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	2073,903	3	691,301	14,511	
Gruplariçi	10385,376	18	47,639		
Toplam	12459,279	21			

P<.05

Tablo 73’e göre, katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları yerleşim merkezi özelliğine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(3-218)=14,511$, $p<.05$].

Bu bulgular, yerleşim yerlerinin Alevilik yaklaşımı üzerinde farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Analiz sonuçlarına bakıldığında, Alevilik yaklaşımı düzeylerinin yerleşim yerlerine göre farklılaştığı görülmektedir.

Tablo:74. Alevilik Yaklaşımı Toplam Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Okuryazar Olmayanlar	42	29,0000	6,42404
Okuryazar-okula gitmemiş olanlar	38	31,1053	6,79741
İlkokul	129	31,5194	8,11259
Ortaokul	8	27,0000	6,18755
Lise	8	32,0000	3,11677
Total	225	30,8356	7,46866

Katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ile eğitim durumları arasındaki ilişkinin analiz sonuçları tablo 74'te verilmiştir. Buna göre, okur-yazar olmayan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 29,0000, okur-yazar olup okula gitmemiş katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 31,1053, ilkokul mezunu katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 31,5194, ortaokul mezunu katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 27,0000, lise mezunu katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması ise 32,0000 olmuştur. Katılımcılar arasında yüksekokul veya üniversite mezunu bulunmadığından dolayı Alevilik yaklaşımı üzerinde bir etki değeri tespit edilememiştir. Katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması ise 30,8356 olarak tespit edilmiştir.

Yapılan gözlemlerde de katılımcıların bilişsel temelli Alevilik tutumları üzerinde eğitim durumlarından çok sosyal etkileşim ve değişim durumlarının etkili olduğu görülmüştür.

Tablo 75. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Eğitim Durumuna Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	333,135	4	83,284	1,507
Gruplariçi	12161,780	20	55,281	
Toplam	12494,916	24		

p>.05

Tablo 75'e göre, katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları eğitim durumları özelliğine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. [F(4-220)=1,507, p>.05].

Bu bulgular, eğitim durumunun din anlayışları üzerinde farklılaşma yönünde bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımı Toplam Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Analiz Sonuçlarında çıkan sonuçların birbirine yakın değerlerde çıkması bu durumu açıklar niteliktedir (Tablo 75).

Tablo 76. Alevilik Yaklaşımının Medeni Duruma Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Evli	186	29,9839	6,89102
Bekar	27	35,8148	10,21325
Dul (Eşi Ölmüş)	12	32,8333	3,63901
Total	225	30,8356	7,46866

Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde, evli olan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 29,9839, bekar katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 35,8148, dul katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 32,8333'tür. Katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanlarının ortalaması ise 30,8356 olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların bilişsel temelli Alevilik tutumları üzerinde medeni durumun etkisi ile ilgili verilerde bekar katılımcıların toplam puanlarının ortalamasının daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Fakat, yaşanan değişimin yönü dikkate alındığında ve yapılan gözlemlere göre ise tablo 76'da görülen bir ortalama puan farkının olduğu düşünülmemektedir. Burada, bekar katılımcıların daha genç yaş kuşağı katılımcılardan oluştuğu ve bu katılımcıların bilişsel temelli bir Alevilik bilgisine sahip olmuş olabilecekleri üzerinde durulabilir. Yoksa, yapılan gözlemlerde bu durumu destekleyecek bir durumun gözlenmediğini belirtmek gerekir.

Tablo 77. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Medeni Duruma Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	852,223	2	426,112	8,125	a-b
Gruplarıçi	11642,692	222	52,445		
Toplam	12494,916	224			

P<.05

Tablo 77'ye göre, katılımcıların Alevilik yaklaşımları toplam puanları eğitim durumları özelliğine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(2-222)=8,125$, $p<.05$].

Katılımcıların medeni durumları Alevilik yaklaşımlarının da etkilemekte olup; tablo 68'de de görüleceği üzere bekar katılımcıların Alevilik yaklaşım puanları diğerlerinden daha yüksektir

Tablo 78. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Evlenme Yaşına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
0-18	131	29,6794	7,12338
9-24	55	31,3455	5,16834
5-30	8	23,5000	5,78174
Total	194	29,8969	6,72245

Tablo 78'e göre, 10-18 yaşları arasında evlenen katılımcıların Alevilik yaklaşımları toplam puanları ortalaması 29,6794 iken, 19-24 yaşları arasında evlenen katılımcıların Alevilik yaklaşımları toplam puanları ortalaması 31,3455, 25-30 yaşları arasında evlenen katılımcıların Alevilik yaklaşımları toplam puanları ortalaması ise 23,5000 olmuştur. Bu verilere göre katılımcıların Alevilik yaklaşımları toplam puanları ortalaması 29,8969 olmuştur. Katılım seçenekleri arasında 31 yaş ve üzeri seçeneği de olmasına rağmen, bu yaş kategorisinde katılımcıya rastlanmamıştır.

Tablo 79. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Evlenme Yaşına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	448,967	2	224,484	5,183	a-b
Gruplariçi	8272,971	91	43,314		
Toplam	8721,938	93			

P<.05

Tablo 79'a göre katılımcıların Alevilik yaklaşımları ile evlenme yaşları arasında anlamlı bir farklılaşma vardır. [$F(2,191)=5,183$, $p>.05$].

Tablo 72'de yer alan bulgulara bakıldığında, evlenme yaşının Alevilik yaklaşımları üzerinde farklılaşma yönünde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Buna göre, 10-18 yaş

grubu ile 19-24 yaş grubu arasında (a-b) anlamlı bir farklılaşma olup, 19-24 yaş grubunda yer alanlar diğerlerine göre daha yüksek bir ortalama puanına sahiptirler (Tablo 78).

Kırşehir ve Kaman’da yapılan görüşme ve gözlemlerde; özellikle Kaman’da oturan Abdallar arasında Alevi-Bektaşî din anlayışının bilinen bir yeri olduğu gözlenilmiştir. Bu durumda nadiren de olsa bölgeye gelip ziyaret eden Alevi dedelerinin önemli bir yeri vardır. Bununla birlikte, daha önce de belirtildiği üzere Abdallar arasında Sünnî İslam anlayışının da yer edinmiş olduğunu ifade etmek gerekir.

Tablo 80. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Sahip Olunan Çocuk Sayısına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
0-2	56	29,8571	7,27244
3-4	80	30,3125	7,72567
5-6	28	31,8929	4,29762
7 ve Üzeri	32	28,5938	4,79825
Total	196	30,1276	6,79586

Tablo 80’e göre, 0-2 arası çocuğa sahip olan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 29,8571 iken, 3-4 arası çocuk sahibi katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 30,3125, 5-6 arasında çocuk sahibi olan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 31,8929, 7 ve üzeri çocuk sahibi katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması ise 28,5938 olmuştur. Bu verilere göre, katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanların ortalaması da 30,1276 olmuştur. Buna göre, 5-6 arasında çocuk sahibi olan katılımcıların Alevilik yaklaşımı puanları ortalamasının daha yüksek olduğu görülmekle birlikte kategoriler arası bir yakınlığın olduğu da göze çarpmaktadır.

Tablo 81. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Sahip Olunan Çocuk Sayısına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	169,369	3	56,456	1,227
Gruplariçi	8836,442	192	46,023	
Toplam	9005,811	195		

$p>.05$

Tablo 81'e göre, katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ile sahip olunan çocuk sayısı arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur. [$F(3-192)=1,227, p>.05$]. Katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olmamasına paralel olarak, tablo değerlerine bakıldığında da Alevilik yaklaşımlarının matematiksel olarak önemli bir farklılaşma göstermediği görülmektedir.

Tablo 82. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Mesleklere Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Müzişyen	155	30,6774	7,71483
Ev Hanımı	49	30,8367	6,13850
Çalgıcı	2	30,0000	,00000
İşsiz	8	33,1250	13,23888
Diğer	2	34,0000	5,65685
Total	216	30,8287	7,56389

Tablo 82'ye göre, müzişyen olan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 30,6774 iken, ev kadını katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 30,8367, çalgıcı kadını olan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 30,0000, işsiz katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması da 33,1250 olmuştur. Katılım formunda meslek belirtmeyen (iki kişi) katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması 34,0000 çıkmıştır. Bu verilere göre, katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalaması da 30,8287 olarak bulunmuştur. Buna göre, küçük kümeler hariç tutulduğunda katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalamalarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Yapılan gözlemler de bu durumu desteklemektedir.

Tablo 83. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Mesleklere Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	67,222	4	16,806	,290
Gruplariçi	12233,440	211	57,978	
Toplam	12300,662	215		

$p>.05$

Tablo 83'e göre, katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ile meslekleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur [$F(4-211)=,290$, $p>.05$].

Katılımcıların mesleklerine göre din anlayışları toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olmamasına paralel olarak küçük kümeleşmelerin görüldüğü işsiz ve diğer meslek gruplarında yer alan katılımcılar hariç diğer katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalamaları da birbirine yakın değerlerdedir.

Tablo 84. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Gelir Düzeylerine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
500-1250	92	27,4457	6,62059
1251-2000	72	33,9444	5,89315
2001-2750	17	35,5882	5,23282
751 ve Üzeri	6	25,3333	9,85224
Total	187	30,6203	7,21708

Tablo

84'e göre, yıllık 500-1250 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 27,4457 iken, 1251-2000 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 33,9444, 2001-2750 YTL arasında bir gelir düzeyine sahip olan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 35,5882, 2751 YTL ve üzeri bir gelir düzeyine sahip katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması ise 25,3333 olmuştur. Bu verilere göre, katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanların ortalaması da 30,6203 olarak bulunmuştur. Bu verilere göre, 2001-2750 YTL arası gelir düzeyinde yer alan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları 35,5882 ile en yüksek değer olarak belirirken, 2751 ve üzeri bir gelir grubunda yer

alan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanlarının ortalaması ise 25,3333 olarak en düşük çıktığı görülmektedir.

Yapılan gözlemler, topluluğun bilişsel temelli Alevilik tutumlarının belirmesinde ekonomik durumdan çok; yaşanan bölgenin ve sosyal ve dinsel etkileşimin daha etkin olduğu yönündedir.

Tablo 85. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Gelir Düzeylerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	2310,086	3	770,029	19,099	a-b,a-c b-d,c-d
Gruplarıçi	7377,957	83	40,317		
Toplam	9688,043	86			

P<.05

Tablo 85'e göre katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları, ailenin gelir düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(3-183)=19,099$, $p<.05$].

Tablo 78'de yer alan bulgulara göre, katılımcıların ailelerinin gelir düzeyleri Alevilik yaklaşımlarını da etkilemektedir. Buna göre, ailesi 500-1250 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcılarla ailesi 1251-2000 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcılar arasında, ailesi 500-1250 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcılarla ailesi 2001-2750 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcılar arasında, ailesi 1251-2000 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcılarla ailesi 2751 YTL ve üzeri bir gelir düzeyine sahip katılımcılar arasında ve ailesi 2001-2750 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcılarla ailesi 2751 YTL ve üzeri bir gelir düzeyine sahip katılımcılar arasında Alevilik yaklaşımı ile ilgili anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır.

Tablo 86. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Kırşehir’le İlişki Durumuna Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Sürekli Oturuyorum	147	29,5646	7,64814
Kışın Otururum	67	33,6716	6,82994
Yazın Otururum	5	29,6000	2,88097
Sık Sık Çalışmak İçin Dışarı Giderim	5	30,0000	1,00000
Total	224	30,8036	7,46993

Tablo 86’ya göre Kırşehir’de sürekli olarak oturan katılımcıların ortalama Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 29,5646, kışın oturan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 33,6716, yazın oturan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 29,6000 olurken, sık sık çalışmak için dışarı giden katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 30,0000 olmuştur. Buna göre, Kırşehir’le ilişkilerine göre katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanların ortalaması da 30,8036 olarak bulunmuştur.

Tablo 86’da, Kırşehir’de kışın oturan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalamasının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu değer in öne çıkmasında, Kırşehir dışına çıkışlarla birlikte yaşanan kültürlenme dünyası dışına çıkışların etkisi ve/veya Kırşehir dışında geleneksel dinsel dokusu üzerine vurgu ve hatırlatmaların yaşanabileceği ortamlarla kurulan ilişkilerin etkileri olabileceği düşünülebilir.

Tablo 87. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Kırşehir’le İlişki Durumuna Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	787,245	3	262,415	4,953	a-b
Gruplariçi	11656,112	20	52,982		
Toplam	12443,357	23			

P<.05

Tablo 87’de göre katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları, Kırşehir’le olan ilişkilerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(3-220)=4,953$, $P<.05$].

Tablo 87’de yer alan bulgulara göre, katılımcıların Kırşehir’le olan ilişki durumları Alevilik yaklaşımlarını da etkilemektedir. Buna göre, Kırşehir’de sürekli olarak oturanlarla

kışın oturanlar arasında anlamlı bir farklılaşma vardır. Kırşehir’de kışın oturanların Alevilik yaklaşımı toplam puanları diğer gruplarda yer alanlara göre yüksektir.

Tablo 88. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Din Eğitimi Kaynaklarına Göre Analiz Sonuçları

Anne-Baba	143	30,1608	6,81718
Alevi Bektaşî	53	34,6604	7,52162
Büyüklerinden			
Kendi Kendime	19	26,9474	7,38974
Edindim			
Resmi Bir Kurumdan			
(Cami,Okul,K. Kursu	6	31,6667	5,08593
Gibi)			
Din Eğitimi Almadım	4	21,5000	10,96966
Total	225	30,8356	7,46866

Tablo 88’e göre din eğitimini anne-babasından katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 30,1608, din eğitimini Alevi Bektaşî büyüklerinden alan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 34,6604, kendi kendime öğrendim diyen katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 26,9474, resmi bir kurumdan aldım diyen katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 31,6667 olmuştur. Buna karşın, din eğitimi almadığını belirten katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması ise 21,5000 olmuştur. Bu verilere göre, katılımcıların din eğitimini aldıkları kaynaklara göre oluşan Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması ise 30,8356 olarak bulunmuştur.

Tablo 88’de de görüleceği üzere, din eğitimini Alevi- Bektaşî büyüklerinden aldığını belirten katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması diğerlerinden daha yüksektir. Yapılan gözlemler de bu durumu desteklemekte olup, verilerin bu şekilde çıkmasının da oldukça normal bir durum olduğunu belirtmek gerekir.

Tablo 89. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Din Eğitimi Kaynaklarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	1480,447	4	370,112	7,393	a-b,a-e b-c,b-e d-e
Gruplariçi	11014,468	20	50,066		
Toplam	12494,916	24			

P<.05

Tablo 89'a göre katılımcıların Alevilik yaklaşımı, aldıkları din eğitimi kaynaklarına göre anlamlı bir farklılaşma göstermektedir [$F(4-220)=7,393$, $P<.05$].

Katılımcıların aldıkları din eğitimi kaynaklarına göre, din eğitimini anne-babasından alanların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması ile din eğitimini Alevi-Bektaşî büyüklerinden alanlar arasında, din eğitimini anne-babasından alanların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması ile din eğitimi almadım diyenlerin Alevilik yaklaşımı toplam puanları arasında, din eğitimini Alevi-Bektaşî büyüklerinden aldım diyen katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması ile din eğitimini kendi kendime aldım diyen katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları arasında, din eğitimini Alevi-Bektaşî büyüklerinden aldım diyen katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması ile din eğitimini resmi bir kurumdan aldım diyen katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları arasında, din eğitimini resmi bir kurumdan aldım diyen katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması ile din eğitimi almadım diyen katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Tablo 89'da yer alan verilere paralel olarak, alanda yapılan görüşme ve gözlemlerde de Alevi dedelerinin gelip gittiği bölgelerde Alevilik yaklaşımı eğiliminin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu çerçevede, nadir de olsa Alevi dedelerinin uğradığı Kaman'da Alevilik Alevi dedelerinin pek gelip gitmediği Kırşehir'e göre Alevilik daha çok bilinmektedir. Fakat, Kaman'da bilinen Aleviliğin öğreti ve ritüel bilinirliği pek yoğun değildir. Yine de, Muharrem orucu gibi bazı Alevilikle daha yakın ilintilendirilmiş ritüellerin takip edildiği ifade edilmiştir.

Tablo 90. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Sahip Olunan İnanç Sistemine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
İslam (Sünni)	129	30,8760	5,99219
İslam (Alevi-Bektaşî)	75	31,4800	10,02343
Fikrim Yok	21	28,2857	3,84893
Total	225	30,8356	7,46866

Tablo 90'a göre, sahip olunan inanç sistemi olarak kendisini Sünni İslam dairesi içerisinde tanımlayan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 30,8760, kendisini Alevi-Bektaşî geleneğine sahip İslam dairesi içerisinde tanımlayan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 31,4800, sahip olunan inanç geleneğiyle ilgili fikrim yok diyen katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanı ortalaması ise 28,2857 olmuştur. Bu verilere göre, katılımcıların kendilerini hissettikleri inanç sistemlerine göre oluşan Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması da 30,8356 olarak bulunmuştur.

Tablo 89'da da görüleceği üzere, kendisini Alevi-Bektaşî din geleneği içerisinde gören katılımcıların ortalama Alevilik yaklaşımı puanları daha yüksek çıkmaktadır. Fakat, kendisini Sünni Müslüman olarak gören katılımcıların bilişsel temelli Alevilik toplam puanları ortalamasıyla kendisini Alevi olarak belirten katılımcıların bilişsel temelli Alevilik toplam puanları ortalaması arasında belirgin bir farkın olmadığı görülmektedir. Yapılan gözlemler ve gerçekleştirilen görüşmeler de bu durumu destekler içeriktedir. Burada da yine, yaşanan dinsel değişimin izlerini görmek mümkündür.

Tablo 91. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Sahip Olunan İnanç Sistemine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	167,894	2	83,947	1,512
Gruplariçi	12327,021	22	55,527	
Toplam	12494,916	24		

P>.05

Tablo 91'e göre katılımcıların Alevilik yaklaşımı, katılımcıların sahip olduğu inanç sistemine göre anlamlı bir şekilde farklılaşma göstermemektedir [$F(2-222)=1,512$, $P>.05$].

Katılımcıların sahip oldukları din anlayışı ile Alevilik yaklaşımları arasında anlamlı bir farklılaşma olmamasına paralel olarak katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalamaları da birbirlerine yakın değerlerdedir (Tablo 90).

Tablo 92. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Kendi Dindarlık Algılarına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Çok Dindar	15	24,9333	5,53517
Dindar	120	32,2917	7,10473
Fikrim Yok	26	33,0385	5,95638
Dinle Az İlgili	58	28,9655	7,67078
Dinle Hiç İlgisi Yok	4	22,0000	11,54701
Total	223	30,8341	7,50221

Tablo 92'ye göre, kendilerini çok dindar olarak duyan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 24,9333, kendisini dindar olarak gören katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 32,2917, kendilerini duydukları dindarlık durumlarıyla ilgili fikrim yok diyen katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 33,0385, olmuştur. Kendisini dinle az ilgili gören katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 28,9655 olarak bulunurken, kendisini dinle ilgisi hiç yok olarak gören katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması ise 22,0000 olarak çıkmıştır. Katılımcıların dindarlık düzeyine göre Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması da 30,8341 olarak belirlemiştir.

Katılımcıların dindarlık algılarına göre Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalamaları da yine diğer Alevilik yaklaşımları toplam puanı ortalamalarında olduğu gibi din anlayışı ve inanç düzeyi toplam puanları ortalamalarına nispetle düşük çıkmıştır. Burada, kendisini dindar olarak tanımlayan katılımcıların büyük çoğunluğunun Sünni İslam geleneğine sahip olduğu düşünülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, daha önce de belirtildiği üzere Kırşehir ve Kaman'da yaşayan Abdallar arasında geleneksel dinsel yaklaşım olarak yer alan Aleviliğin Sünni İslam anlayışına dönüşme eğiliminin görülmesi de etkili olmaktadır. Özellikle Kırşehir Merkezde yaşayan Abdallar arasında dinsel dokuda yaşanan değişim daha belirgin durumdadır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler ve çalışma sırasında yapılan gözlemler bu durumu destekler içeriktedir.

Tablo 93. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Kendi Dindarlık Algılarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	1418,243	4	354,561	6,978	a-b,a-c b-d,b-e
Gruplariçi	11076,618	18	50,810		c-d,c-e
Toplam	12494,861	22			

P<.05

Tablo 93'e göre katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları, katılımcıların kendilerini gördükleri dindarlık düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(4-218)=6,978$, $P<.05$].

Tablo 93'de yer alan bulgulara göre, katılımcıların kendilerini duydukları dindarlık düzeyleri Alevilik yaklaşımlarını da etkilemektedir. Buna göre, kendisini çok dindar görenlerle dindar görenler arasında, kendisini çok dindar görenlerle fikrim yok arasında, dindar görenlerle dinle az ilgili arasında, kendisini dindar olarak belirtenlerle kendisini dinle hiç ilgisi olmayan olarak belirtenler arasında, fikrim yok diyenlerle kendisini dinle az ilgili olarak görenler arasında ve fikrim yok diyenlerle kendisini dinle hiç ilgisi yok şeklinde görenler arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Tablo 94. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Oy Verme Gerekçelerine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Dürüstlüklerine	118	29,1610	7,13481
Hizmetlerine	75	32,0667	7,47669
İdeolojilerine	14	31,9286	5,63593
Dini Söylemlerine	10	39,5000	5,93015
Başka (Lütfen Yazınız)	5	35,4000	7,02140
Total	222	30,9234	7,47051

Tablo 94'e göre, oy verirken adayın dürüstlüğü gözeten katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 29,1610, adayların hizmetlerine göre oy veren katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 32,0667, adayların ideolojilerine göre oy veren katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 31,9286, adayların

dini söylemlerine göre oy verdiğini belirten katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 39,5000 ve oy verirken adayların başka özelliklerini gözettiklerini belirten katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 35,4000 olmuştur. Katılımcıların oy verme gerekçelerine göre Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması da 30,9234 olarak belirlenmiştir.

Burada, adayların dini söylemlerine bakarak oy verdiğini söyleyen katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanı ortalaması daha yüksek çıkmıştır. Bununla birlikte bu grupta yer alan katılımcı sayısı düşük sayılabilecek bir durumdadır. Alanda yapılan görüşme ve gözlemlerde elde edilen bilgiler çerçevesinde, Abdalların oy verirken dinsel ve mezhepsel tutumlardan çok hizmet ve dürüstlük gibi başka şeyleri öncelediğini söylemek olasıdır.

Tablo 95. Katılımcıların Alevilik Yaklaşımlarının Oy Verme Gerekçelerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	1314,462	4	328,616	6,471	a-b,a-d b-d,c-d
Gruplarıçi	11019,236	17	50,780		
Toplam	12333,698	21			

P<.05

Tablo 95'e göre, katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları, katılımcıların oy verme gerekçelerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(4-217)=6,471$, $P<.05$].

Tablo 95'de yer alan bulgulara göre, katılımcıların oy verirken adaylarda gözettikleri ölçütler din anlayışlarını da etkilemektedir. Burada, oy verirken adayın dindarlığını en öncelikli ölçüt olarak kabul eden katılımcının din anlayışı da daha yüksek değerde çıkmaktadır. Buna göre, oy verirken adayın dürüstlüğüne bakan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanı ortalaması ile oy verirken adayın hizmetlerine bakan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanı ortalaması arasında, oy verirken adayın dürüstlüğüne bakan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanı ortalaması ile oy verirken adayın dini söylemlerini önceleyen katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanı ortalaması arasında, oy verirken adayın hizmetlerini gözetken katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanı ortalaması ile oy verirken adayın dinsel söylemlerine bakan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanı ortalaması arasında ve oy verirken adayların ideolojilerine dikkat eden katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanı ortalaması ile oy verirken adayın dini

söylemlerine bakan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanı ortalaması arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır.

4. İBADET TUTUM DÜZEYİNE YÖNELİK BULGULAR VE YORUMLAR

Tablo 96. İbadet Tutum Düzeyi Ortalama Puanlarının Oturulan Semte Göre t-Testi Sonuçları

Yerleşim Yeri	N	$\bar{X}$	S	Sd	t
Kırşehir	178	41,8933	11,33939	128,979	-6,548
Kaman	45	50,0667	6,13263		

P<.05

Katılımcıların ibadet tutum düzeyleri toplam puanlarının oturdukları yerleşim yerlerine göre ti testi sonuçları tablo 96’da verilmiştir. Buna göre, katılımcıların ibadet tutum düzeyleri toplam puanları, oturdukları yerleşim yerlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır $t(128) = -6,548, p < .05$].

Kırşehir’de oturan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları $\bar{X} = 41,8933$ iken, Kaman’da yerleşik katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları $\bar{X} = 50,0667$ ’dir. Değerlere bakıldığında, Kaman’da yerleşik katılımcıların ibadet tutum düzeylerinin Kırşehir’de yerleşik katılımcıların ibadet tutum düzeylerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Burada tablo değerleri varyansların eşitsizliği varsayımına göre alınmıştır.

Tablo 96’da Kaman’da yerleşik Abdalların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalamasının Kırşehir’de yerleşik Abdalların ibadet tutum düzeylerine göre daha yüksek çıkmasına karşın; alanda yapılan gözlemler bunun bir belirtim farkı olduğu yaklaşımını güçlendirmektedir. Aynı şekilde, yapılan gözlemler sonucu Kırşehir’de yerleşik Abdalların ibadet tutum düzeylerinin Kaman’da yerleşik Abdalların ibadet tutum düzeylerinden daha düşük çıkmasının zor bir olasılık olduğu düşüncesi/bilgisi ortaya çıkmıştır. Hal böyle olunca; burada, sadece bir belirtim farklılaşmasının olduğu söylenebilir.¹⁹³

¹⁹³ Kaman’da, 2005 yılı Ramazan ayında yapılan bir görüşmede katılımcıların hemen hepsinin oruç tuttıklarını belirtmelerine karşın bir çoğunun çay ve sigara içtiği dikkat çekmiştir. Bu ve benzer gözlemler, zaman zaman beliren görece farkın dinsel durum farklılaşmasından çok, beyan farkından kaynaklandığına işaret etmektedir. Burada, ‘belirtim farkından’ kasdın da beyan rahatlığı olduğunu belirtmek gerekir.

Tablo 97. İbadet Tutum Düzeyi Ortalama Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sd	t
Erkek	163	44,3374	10,18424	92,092	1,410
Kadın	62	41,7903	12,76283		

P>.05

Katılımcıların ibadet tutum düzeyleri toplam puanlarının cinsiyetlerine göre ti testi sonuçları tablo 90'da verilmiştir. Buna göre, katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır ($t(92)= 1,410$ $p>.05$).

Tabloya bakıldığında, erkek katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanlarının $\bar{X}=44$, kadın katılımcıların inanç düzeyi toplam puanlarının ise $\bar{X}=41$ olduğu görülmektedir. Tabloda katılımcıların ibadet tutum düzeyi ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılaşma olamamasına karşın; yine tabloya göre katılımcıların cinsiyetleri ile ibadet tutum düzeyleri toplam puanları arasında matematiksel bir farklılaşma bulunmaktadır. Burada tablo değerleri varyansların eşitliği varsayımına göre alınmıştır.

Tablo 98. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Hayatın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yerleşim Merkezine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
İl Merkezi	147	39,7619	7,56645
İlçe	55	40,1636	6,46290
Kasaba	7	38,0000	4,24264
Köy	13	29,5385	12,87514
Total	222	39,2072	7,96840

Katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ile yerleşim merkezi arasındaki ilişkinin analiz sonuçları tablo 98'de verilmiştir. Buna göre, yaşamının büyük çoğunluğu İl Merkezinde geçen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 39,7619, İlçede geçiren katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 40,1636, yaşamlarının büyük bölümü kasabada geçen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 38,0000, köyde geçen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları

ortalaması 29,5385'tir. Katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ise 39,2072 olarak belirlenmiştir.

Tablo 99. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Yerleşim Merkezi Özelliğine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	2073,903	3	691,301	14,511	a-b,a-d b-c,b-d
Gruplariçi	10385,376	218	47,639		
Toplam	12459,279	221			

P<.05

Tablo 99'a göre katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları, yerleşim merkezi özelliğine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [F(3-218)=14,511, p<.05].

Bu bulgular, hayatın büyük çoğunluğunun Geçtiği yerleşim yerlerinin ibadet tutum düzeyi üzerinde farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Analiz sonuçlarına bakıldığında, ibadet tutum düzeylerinin yerleşim yerlerine göre farklılaştığı görülmektedir. Buna göre, hayatının büyük çoğunluğu İl merkezinde geçen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ile hayatının büyük çoğunluğu İlçede geçen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması arasında, hayatının büyük çoğunluğu İl merkezinde geçen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ile hayatının büyük çoğunluğu köyde geçen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması arasında, hayatının büyük çoğunluğu İlçede geçen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ile hayatının büyük çoğunluğu köyde geçen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması arasında ve hayatının büyük çoğunluğu İlçede geçen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ile hayatının büyük çoğunluğu köyde geçen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Tablo 100. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
15-25 Arası	54	45,5556	10,43338
26-35 Arası	84	43,2143	11,02688
36-45 Arası	40	42,3250	11,95802
46 ve Üstü	43	42,2558	10,63931
Total	221	43,4389	10,98520

Tablo 100'e göre, 15-25 yaşları arası katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 45,5556, 26-35 yaşları arası katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 43,2143, 36-45 yaşları arasında yer alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 42,3250, 46 ve üstü yaş grubunda yer alan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalaması 42,2558 olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcıların yaş gruplarına göre ibadet tutum düzeyleri toplam puanları ortalaması da 43,4389 olarak belirlenmiştir.

Buna göre, 15-25 yaş grubu içerisinde yer alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanı ortalaması daha yüksektir. Bu tarz bir öne çıkışta, dinsel dokuda yaşanan değişimle birlikte yerleşik yaşama geçişle birlikte yaşanan kurumsal iletişim ve etkileşimin artması da etkili olmuştur. Bu durum, görüşme yapılan katılımcılar tarafından da belirtilmiştir. Yakın zamanlara kadar ancak uzanabilen sosyal, kültürel ve dinsel süreçte, Abdalların yerleşik yaşama daha kökleşik bir şekilde geçmesiyle birlikte bölgenin sosyal, kültürel ve dinsel dokusuyla da ilişki ve etkileşim artmış, okul ve cami ve benzeri kamu kurumlarından alınan din bilgisi ve yer yer alınan din eğitimi genç kuşakların ibadet tutum düzeyleri üzerinde etkili olmuştur.

Tablo 101. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	355,988	3	118,663	,983
Gruplariçi	26192,437	17	120,702	
Toplam	26548,425	20		

p>.05

Tablo 101'e göre, katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ile yaş grupları arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur [$F(3-217)=,983$, $p>.05$]. Katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları arasında anlamlı bir fark olmamasına karşın 15-25 yaş grubu içerisinde yer alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanı ortalaması diğerlerine göre matematiksel bir farklılık içermektedir.

Tablo 102. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Okuryazar Olmayanlar	42	37,0714	10,68711
Okuryazar-okula gitmemiş olanlar	38	41,5263	11,68907
İlkokul	129	46,4109	9,98875
Ortaokul	8	42,5000	11,47668
Lise	8	44,5000	9,33503
Total	225	43,6356	10,98500

Tablo 102'ye göre, okur-yazar olmayan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 37,0714, okur-yazar olup okula gitmemiş katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 41,5263, ilkokul mezunu katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 46,4109, ortaokul mezunu katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 42,5000 ve lise mezunu katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 44,5000 olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcıların eğitim durumlarına göre ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ise 43,6356 olarak belirlenmiştir.

Tablo 102'de de görüleceği üzere, eğitim durumlarına göre kategorilenmiş katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ilkokul ve liseden mezun olan katılımcıların toplam puanları ortalaması diğer kategorilere göre daha yüksek çıkmaktadır. Buna karşın, okur yazar olmayan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanı ortalaması en düşük olarak çıkmaktadır.

Ortaya çıkan veriler, yapılan görüşme ve gözlemler ışığında; okur – yazar olmayan katılımcıların ibadet düzeyi toplam puanları ortalamasının düşük çıkmasında, okuma-yazma bilmemekten kaynaklanan dinsel bilgilerin bilinmeme sorununun da etkili

olduğu düşünülmektedir. Bir çok duayı ve dinsel ritüelin gerçekleştirilmesini bilmeyen katılımcı, ibadet tutumunun belirginleşmesinde de temkinli olmaktadır.

Tablo 103. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	2988,631	4	747,158	6,837	a-c b-c
Gruplariçi	24041,484	220	109,279		
Toplam	27030,116	224			

P<.05

Tablo 103'e göre, katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ile eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$F(4-220)=6,837$, $P<.05$].

Buna göre, katılımcıların eğitim durumları ibadet tutum düzeylerini etkilemektedir. Tablo 96'da da görüleceği üzere, katılımcıların okur-yazar olmayanlarının ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ile ilkökul mezunu katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması arasında, okur-yazar olup okula gitmemiş katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ile olmayanları ile ilkökul mezunu katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Tablo 104. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Medeni Duruma Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Evli	186	43,5108	10,85444
Bekar	27	45,6667	11,38150
Dul (Eşi Ölmüş)	12	41,0000	12,31407
Total	225	43,6356	10,98500

Tablo 104'e göre, evli katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 43,5108, bekar katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 45,6667 ve dul katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 41,0000 olarak belirlenilmiştir. Katılımcıların medeni durumuna göre ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ise 43,6356 şeklinde olmuştur. Buna göre, bekar katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması diğerlerine göre daha yüksek çıkmaktadır..

Tablo 105. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Medeni Duruma Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	197,637	2	98,819	,818
Gruplariçi	26832,478	222	120,867	
Toplam	27030,116	224		

p>.05

Tablo 105'e göre, katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur [$F(2-222)=,818, p>.05$].

Tablo 106. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Evlenilen Yaşa Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
10-18	131	42,4198	11,25300
19-24	55	45,7273	9,93396
25-30	8	40,2500	9,72111
Total	194	43,2680	10,90516

Tablo 106'ya göre, evlenme yaşı 10-18 yaş grubu içerisinde yer alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 42,4198, evlenme yaşı 19-24 yaş grubu içerisinde yer alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 45,7273 ve evlenme yaşı 25-30 yaş grubu içerisinde yer alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 40,2500 olarak belirlenilmiştir. Katılımcıların evlenme yaşlarına göre ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ise 43,2680 olmuştur. Buna göre, 19-24 yaş grubu içerisinde evlenen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması diğerlerine göre daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 107. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Evlenilen Yaşa Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	499,744	2	249,872	2,126
Gruplariçi	22452,317	91	117,551	
Toplam	22952,062	93		

p>.05

Tablo 107'ye göre, katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ile evlenme yaşları arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur [$F(2-191)=2,126$, $P<.05$]. Bununla birlikte, 19-24 yaş grubu içerisinde evlenen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması diğerlerine göre matematiksel bir farklılık göstermektedir.

Tablo 108. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Çocuk Sayısına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
0-2	56	43,9107	10,98474
3-4	80	44,6000	10,83080
5-6	28	44,4286	12,32711
7 ve Üzeri	32	37,7500	8,35503
Total	196	43,2602	10,94221

Tablo 108'e göre, çocuk sayısı 0-2 sayı grubu içerisinde yer alan ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 43,9107, çocuk sayısı 3-4 sayı grubu içerisinde yer alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 44,6000, çocuk sayısı 5-6 sayı grubu içerisinde yer alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 44,4286 ve çocuk sayısı 7 ve üzeri sayı grubu içerisinde yer alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 37,75000 olarak belirlenilmiştir. Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısına göre ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ise 43,2602 olmuştur. Buna göre, 7 ve üzeri çocuk sayısına sahip katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanı ortalaması 37,75000 puan ile en düşük çıkarken, diğer grupların 37,75000 toplam puanları ortalamaları arasında nispi bir yakınlık görülmektedir.

Tablo 109. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Çocuk Sayısına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	1177,119	3	392,373	3,398	a-d
Gruplariçi	22170,611	92	115,472		b-d
Toplam	23347,730	95			c-d

P<.05

Tablo109'a göre, katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ile sahip oldukları çocuk sayısı arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$F(3-192)=3,398, P<.05$].

Buna göre, katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısı ibadet tutum düzeylerini etkilemektedir. Tablo 102'de de görüleceği üzere, sahip oldukları çocuk sayısı 0-2 sayı grubu içerisinde yer alan katılımcılarla sahip oldukları çocuk sayısı 7 ve üzeri sayı grubunda yer alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması arasında, sahip oldukları çocuk sayısı 3-4 sayı grubu içerisinde yer alan katılımcılarla sahip oldukları çocuk sayısı 7 ve üzeri sayı grubunda yer alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması arasında ve sahip oldukları çocuk sayısı 5-6 sayı grubu içerisinde yer alan katılımcılarla sahip oldukları çocuk sayısı 7 ve üzeri sayı grubunda yer alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması arasında bir farklılaşma bulunmaktadır.

Tablo 110. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Mesleklere Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Müzişyen	155	43,4645	10,60953
Ev Hanımı	49	43,4898	12,35773
Çalgıcı	2	30,0000	,00000
İşsiz	8	43,3750	12,90556
Diğer	2	44,0000	15,55635
Total	216	43,3472	11,08801

Tablo 110'a göre, mesleği müzişyen olan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 43,4645, ev kadını katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 43,4898, çalgıcı kadını olan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 30,0000, işsiz olan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 43,3750 ve diğer seçenekte temsil edilen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ise 44,0000 olarak belirlenilmiştir. Katılımcıların mesleklerine göre inanç düzeyi toplam puanları ortalaması da 43,3472 olmuştur. Tablo 110'da da görüleceği üzere, çalgıcı kadını seçeneği dışında kalan hemen bütün meslek gruplarının toplam puan ortalamaları birbirine yakın değerlerde çıkmaktadır. Bu da, örneklem katılımcıların dinsel içerikli ibadet tutum benzeşmelerinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Bir başka ifadeyle; grup içerisinde meslek farklılaşmasından öte bir ibadet tutum yaklaşması söz konusudur. Bu da grup üyeleri arasında yakın bir tutum etkileşimi olduğunu göstermektedir.

Tablo 111. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Mesleklere Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	360,284	4	90,071	,729
Gruplariçi	26072,675	211	123,567	
Toplam	26432,958	215		

$p>.05$

Tablo 111'e göre, katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ile meslekleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur [$F(4-211)=,729, p>.05$]. Katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olmamasıyla paralel olarak çalgıcı kadını seçeneği dışında meslek grupları içerisinde yer alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması arasında matematiksel bir farklılaşma da yoktur.

Tablo 112. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Gelir Düzeylerine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
500-1250	92	36,6957	9,57875
1251-2000	72	49,1806	8,83547
2001-2750	17	49,5882	7,59160
2751 ve Üzeri	6	43,3333	9,04802
Total	187	42,8877	10,96589

Tablo 112'ye göre, 500-1250 YTL gelir grubunda yer alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 36,6957, 1251-2000 YTL gelir grubunda yer alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 49,1806, 2001-2750 YTL gelir grubunda yer alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 49,5882 ve 2751 YTL ve üzeri gelir grubunda yer alan katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 43,3333 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların gelir düzeylerine göre ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ise 42,8877 olmuştur. Buna göre, 1251-2000 YTL ve 2001-2750 YTL gelir grubunda yer alan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalamaları diğerlerine göre daha yüksek bir değerde çıkmıştır.

Tablo 113. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Gelir Düzeylerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	7143,060	3	2381,020	28,622	a-b a-c
Gruplarıçi	15223,582	183	83,189		
Toplam	22366,642	186			

P<.05

Tablo 113'e göre, katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ile gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$F(3-183)=28,622, P<.05$].

Buna göre, katılımcıların gelir düzeyleri ibadet tutum düzeylerini etkilemektedir. 500-1250 YTL arası gelir grubu içerisinde yer alan katılımcılarla 1251-2000 YTL arası gelir grubu içerisinde yer alan katılımcılar arasında ve 500-1250 YTL arası gelir grubu içerisinde yer alan katılımcılarla 2001-2750 YTL arası gelir grubu içerisinde yer alan katılımcılar arasında ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalamasına göre bir farklılaşma vardır. Tablo 103'de de görüleceği üzere, 1250-2000 YTL ve 2001-2750 YTL arası gelir grubunda yer alan katılımcıların inanç düzeyi toplam puanları ortalamaları diğerlerine göre daha yüksek bir değerdedir.

İbadet tutum düzeyinde de, kullanılan gelir düzeyi kategorisi grup içerisini kapsamaktadır. Yapılan görüşme ve gözlemlere göre, ibadet tutum düzeyinin farklılaşmasında da gelir düzeyinin çok etkin olmadığı düşüncesi oluşmuştur.

Tablo 114. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Kırşehir'le İlişki Durumuna Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Sürekli Oturuyorum	147	43,8571	11,24935
Kışın Otururum	67	44,0149	10,69479
Yazın Otururum	5	42,8000	6,57267
Sık Sık Çalışmak İçin Dışarı Giderim	5	31,4000	1,51658
Total	224	43,6027	10,99850

Tablo 114'e göre, Kırşehir'de sürekli oturan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 438571, Kırşehir'de kışın oturan katılımcıların ibadet tutum düzeyi

toplam puanları ortalaması 44,0149, Kırşehir’de yazın oturan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 42,8000 ve 2751 Kırşehir’den çalışmak için sık sık dışarı giden katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 31,4000 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların Kırşehir’le ilişkilerine göre ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ise 43,6027 olmuştur. Buna göre, Kırşehir’de sürekli olarak oturan katılımcılarla kışın oturan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalamaları diğerlerine göre daha yüksek bir değerde çıkmıştır.

Tablo 115. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Kırşehir’le İlişki Durumuna Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	768,653	3	256,218	2,151
Gruplarıçi	26206,985	220	119,123	
Toplam	26975,638	223		

$p>.05$

Tablo 115’e göre, katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ile Kırşehir’le ilişkileri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur [$F(3-220)=2,151, p>.05$]. Katılımcıların Kırşehir’le ilişkilerine göre ibadet tutum düzeyi toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olmamasıyla paralel olarak Kırşehir’le ilişkilerine göre katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalamaları da matematiksel olarak birbirlerine yakın değerlerdedir.

Tablo 116. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Din Eğitimi Kaynaklarına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Anne-Baba	143	44,5804	10,95664
Alevi Bektaşî Büyüklerinden	53	42,7736	11,47848
Kendi Kendime Edindim	19	39,4737	10,81855
Resmi Bir Kurumdan (Cami, Okul, K. Kursu Gibi)	6	43,6667	1,86190
Din Eğitimi Almadım	4	41,0000	12,70171
Total	225	43,6356	10,98500

Tablo 116’ya göre, din eğitimi anne- babasından alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 44,5804, din eğitimi Alevi- Bektaşî büyüklerinden alan

katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 42,7736, din eğitimi kendi kendine aldığını söyleyen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 39,4737, din eğitimi resmi bir kurumdan aldığını söyleyen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 43,6667 ve din eğitimi almadığını belirten katılımcıların inanç düzeyleri toplam puanları ortalaması 41,0000 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların ibadet tutum düzeyi aldıkları kaynaklara göre ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ise 43,6356 olmuştur. Buna göre, din eğitimi anne- babasından aldığını söyleyen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalamaları diğerlerine göre daha yüksek bir değerde çıkmıştır.

Tablo 117. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Din Eğitimi Kaynaklarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	523,937	4	130,984	1,087
Gruplariçi	26506,178	220	120,483	
Toplam	27030,116	224		

$p>.05$

Tablo 117'ye göre, katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ile din eğitimi kaynakları arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur [$F(4-220)=1,087, p>.05$]. Katılımcıların din eğitimi kaynaklarına göre ibadet tutum düzeyi toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olmamasıyla paralel olarak Kırşehir'le ilişkilerine göre katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalamaları arasında matematiksel bir farklılaşma vardır. Bu çerçevede, din eğitimlerini anne-babasından alanlarla resmi bir kurumdan alanların ibadet tutum düzeyi toplam puanları diğerlerine göre daha yüksektir.

Tablo 118. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Kendi Dindarlık Algılarına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Çok Dindar	15	40,7333	11,65251
Dindar	120	48,2667	9,33569
Fikrim Yok	26	39,1154	9,70908
Dinle Az İlgili	58	38,3103	10,23617
Dinle Hiç İlgisi Yok	4	34,0000	4,61880
Total	223	43,8475	10,80182

Tablo 118'e göre, kendisini çok dindar olarak algılayan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 40,7333, kendisini dindar olarak algılayan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 48,2667, dindarlıkları ile ilgili fikri olmadığını belirten katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 39,1154, kendisini dinle az ilgili olarak tanımlayan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 38,3103 ve dinle hiç ilgisi olmadığını belirten katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 34,0000 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların kendilerini duydukları dindarlık durumlarına göre ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ise 43,8475 olmuştur. Bu verilere bakıldığında, katılımcıların kendilerini algıladıkları dindarlık durumlarının ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalamalarından dindar olduklarını belirtenlerin toplam puanları ortalaması diğer gruplamalara göre daha yüksektir.

İbadet tutum düzeyi toplam puanları ortalamasında, kendisini çok dindar ve dindar olarak belirten katılımcıların öne çıkması normal bir durumdur ve yapılan görüşme ve gözlemler de bu durumu desteklemektedir.

Tablo 119. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Kendi Dindarlık Algılarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	5237,349	4	1309,337	13,812	a-b,b-c b-d,
Gruplarıçi	20665,468	18	94,796		b-d
Toplam	25902,816	22			

P<.05

Tablo 119'a göre, katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ile kendilerini algıladıkları dindarlık durumları arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$F(4-218)=13,812, P<.05$].

Buna göre, katılımcıların dindarlık algıları ibadet tutum düzeylerini etkilemektedir. Kendilerini çok dindar olarak algılayan katılımcılarla dindarlık durumları ile dindar olduğunu belirten katılımcılar arasında, , kendilerini dindar olarak algılayan katılımcılarla dindarlık durumları ile ilgili fikrim yok diyen katılımcılar arasında, kendilerini dindar olarak algılayan katılımcılarla dinle az ilgili olduğunu belirten katılımcılar arasında ve kendilerini dindar

olarak algılayan katılımcılarla dinle hiçbir ilgisi olmadığını belirten katılımcılar arasında ibadet tutum düzeyleri toplam puanları ortalamasına göre bir farklılaşma vardır.

Tablo 120. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Sahip Olunan İnanç Sistemine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
İslam (Sünni)	129	44,7829	10,45150
İslam (Alevi-Bektaşî)	75	43,2267	11,59051
Fikrim Yok	21	38,0476	10,65118
Total	225	43,6356	10,98500

Tablo 120'ye göre, Sünni İslam inanç geleneğine sahip katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 44,7829, Alevi- Bektaşî bir İslam inanç geleneğine sahip büyüklerinden alan katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 43,2267 ve fikrim yok diyen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 38,0476 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların sahip oldukları inanç sistemine göre ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ise 43,6356 olmuştur. Bu verilere bakıldığında, Sünni İslam inanç sistemine sahip katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları diğerlerine göre daha yüksek bir değerde çıkmaktadır. Buna karşın; sahip oldukları inanç sistemi ile ilgili fikrim yok diyen katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması diğerlerine göre daha az çıkmıştır.

Tablo 121. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Sahip Olunan İnanç Sistemine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	838,094	2	419,047	3,552	a-c
Gruplariçi	26192,022	222	117,982		
Toplam	27030,116	224			

P<.05

Tablo 121'e göre, katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ile sahip oldukları inanç sistemleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$F(2-222)=3,552, P<.05$].

Buna göre, katılımcıların sahip oldukları inanç sistemleri ibadet tutum düzeylerini etkilemektedir. Sünni İslam inanç sistemine sahip katılımcılarla sahip olunan inanç sistemi

hakkında fikrim yok diyen katılımcılar arasında ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalamasına göre bir farklılaşma vardır.

Tablo 122. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Oy Verme Gerekçelerine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Dürüstlüklerine	118	43,3729	10,80582
Hizmetlerine	75	43,5067	11,49309
İdeolojilerine	14	40,2143	9,63310
Dini Söylemlerine	10	54,2000	1,68655
Başka (Lütfen Yazınız)	5	47,6000	11,58879
Total	222	43,8018	10,96421

Tablo 122'ye göre, adayların dürüstlüklerini gözeterek oy veren katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 43,3729, adayların hizmetlerine bakarak oy veren katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 43,5067, adayların ideolojilerine göre oy verdiklerini belirten katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 40,2143, adayların dini söylemlerine bakarak oy veren katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması 54,2000 ve adaylarda başka nitelikleri gözeterek oy verdiğini belirten katılımcıların 476000 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların oy verme gerekçelerine göre ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalaması ise 43,8018 olmuştur. Bu verilere bakıldığında, adayların dini söylemlerine bakarak oy veren katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalamaları diğerlerine göre daha yüksek çıkmaktadır.

Yapılan görüşme ve gözlemlere göre de adayların dini söylemlerine göre oy verdiğini belirten katılımcıların din anlayışı toplam puanları ortalamasının daha yüksek çıkması beklenmektedir. Ortaya çıkan bulgular da bu yöndedir.

Tablo 123. İbadet Tutum Düzeyi Toplam Puanlarının Oy Verme Gerekçelerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	1361,782	4	340,446	2,931	a-d b-d c-d
Gruplariçi	25205,497	217	116,154		
Toplam	26567,279	221			

P<.05

Tablo 123'e göre, katılımcıların ibadet tutum düzeyi toplam puanları ile kendilerini algıladıkları dindarlık durumları arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$F(4-217)=2,931, P<.05$].

Buna göre, katılımcıların oy verme gerekçeleri ibadet tutum düzeylerini etkilemektedir. Oy verirken adayların dürüstlüklerini gözeten katılımcılarla adayların dini söylemlerine bakan katılımcılar arasında, adayların hizmetlerine göre oy veren katılımcılarla adayların dini söylemlerine bakarak oy veren katılımcılar arasında ve adayların ideolojilerine bakarak oy veren katılımcılarla adayların dini söylemlerine bakarak oy veren katılımcılar arasında ibadet tutum düzeyi toplam puanları ortalamasına göre bir farklılaşma vardır.

5. SOSYAL TUTUM VE DAVRANIŞLARA YÖNELİK BULGULAR VE YORUMLAR

Tablo: 124. Sosyal Tutum ve Davranış Ortalama Puanlarının Oturulan Semte Göre t-Testi Sonuçları

Yerleşim Yeri	N	$\bar{X}$	S	Sd	t
Kırşehir	178	39,9101	8,91028	129,835	-3,432
Kaman	45	43,2667	4,79299		

$P<.05$

Katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanlarının oturdukları yerleşim yerlerine göre t testi sonuçları tablo 124' de verilmiştir. Buna göre, katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları oturdukları yerleşim yerlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır $t(129) = -3,432, p<.05$].

Kırşehir'de oturan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları $\bar{X}=39,9101$ iken, Kaman'da yerleşik katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları $\bar{X}=43,2667$ olmuştur. Değerlere bakıldığında Kaman'da yerleşik katılımcıların sosyal tutum ve davranış düzeylerinin Kırşehir'de yerleşik katılımcıların sosyal tutum ve davranış düzeylerine göre daha yüksektir. Tablo değerleri varyansların eşitsizliği varsayımına göre alınmıştır.

Tablo 125. Sosyal Tutum ve Davranış Ortalama Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sd	t
Erkek	163	40,2638	8,85955	145,990	-1,175
Kadın	62	41,5484	6,65466		

p>.05

Katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanlarının cinsiyetlerine göre ti testi sonuçları tablo 125’de verilmiştir. Buna göre, katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır $t(145) = -1,175, p > .05$].

Tabloya bakıldığında, erkek katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanlarının $\bar{X} = 40,2638$, kadın katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanlarının ise $\bar{X} = 41,5484$ olduğu görülmektedir. Tabloda da görüldüğü üzere kadın katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması diğerine göre daha yüksek bir değerdedir. Tablo değerleri varyansların eşitliği varsayımına göre alınmıştır.

Tablo 126. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Toplam Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
15-25 Arası	54	42,1667	7,79150
26-35 Arası	84	39,7024	9,39595
36-45 Arası	40	42,2250	7,05832
46 ve Üstü	43	38,5581	7,61672
Total	221	40,5385	8,36902

Katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ile yaş grupları arasındaki ilişkinin analiz sonuçları tablo 126’da verilmiştir. Buna göre, 15-25 arası katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanlarının ortalaması 42,1667, 26-35 yaş arası katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanlarının ortalaması 39,7024, 36-45 yaş arası katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanlarının ortalaması 42,2250, ve 46 ve üstü yaş grubunda yer alan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanlarının ortalaması 38,5581 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması ise 40,5385 olmuştur. Tabloya göre, 15-25 arası yaş grubunda yer alan katılımcılarla 36-45 arası yaş grubunda yer alan katılımcıların sosyal tutum ve davranış

toplam puanlarının ortalaması diğer yaş gruplarında yer alan katılımcılara göre daha yüksektir.

Tablo 127. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Yaş Gruplarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	484,284	3	161,428	2,347
Gruplariçi	14924,639	217	68,777	
Toplam	15408,923	220		

$p>.05$

Tablo 127'ye göre, katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ile yaş grupları arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur. [$F(3-217)=2,347, p>.05$]. Katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları arasında anlamlı bir fark olmamasına rağmen tablo değerlerine bakıldığında 15-25 ve 36-45 yaş gruplarında yer alan katılımcıların sosyal tutum ve davranış düzeylerinin matematiksel olarak farklılaştığı görülmektedir.

Tablo 128. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Toplam Puanlarının Yerleşim Merkezi Özelliğine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
İl Merkezi	147	40,4082	8,46245
İlçe	55	42,1091	7,77859
Kasaba	7	37,1429	9,44155
Köy	13	37,0000	7,34847
Total	222	40,5270	8,31706

Katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ile yerleşim merkezi arasındaki ilişkinin analiz sonuçları tablo 128'de verilmiştir. Buna göre, yaşamının büyük çoğunluğu İl Merkezinde geçen katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 40,4082, İlçede oturan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 42,1091, kasabada geçen katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 37,1429 ve köyde geçen katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 37,0000 olmuştur. Katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması ise 40,5270 olarak belirlenmiştir. Tabloya göre, yaşamının büyük bölümünü İlçede

geçiren katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması diğer katılımcı gruplarından daha yüksektir.

Tablo 129. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Yerleşim Merkezine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	381,625	3	127,208	1,860
Gruplariçi	14905,713	18	68,375	
Toplam	15287,338	21		

$p>.05$

Tablo 129'a göre, katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları yerleşim merkezi özelliğine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. [$F(3-218)=1,860$, $p>.05$]. Bununla birlikte yaşamının büyük bölümü İl Merkezi ve ilçede geçen katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması diğerlerine göre matematiksel bir farklılık göstermektedir.

Tablo 130. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Toplam Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Okuryazar Olmayanlar	42	36,0952	8,80080
Okur yazar-okula gitmemiş	38	38,3947	7,26167
İlkokul	129	42,5426	7,92051
Ortaokul	8	41,2500	8,49790
Lise	8	43,2500	5,92211
Total	225	40,6178	8,31606

Katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ile eğitim durumları arasındaki ilişkinin analiz sonuçları tablo 130'da verilmiştir. Buna göre, okur-yazar olmayan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 36,0952, okur-yazar olup okula gitmemiş katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 38,3947, ilkokul mezunu katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 42,5426, ortaokul mezunu katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 41,2500, lise mezunu katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması ise 43,2500

olmuştur. Katılımcılar arasında yüksekokul veya üniversite mezunu bulunmadığından sosyal tutum ve davranış değerleri üzerinde bir etki tespit edilememiştir. Katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması ise 40,6178 olarak tespit edilmiştir. Bu tabloya göre, lise ve ilkokul mezunu katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalamaları diğerlerine göre daha yüksek bir değerdedir.

Yapılan gözlemlerde oluşan kanı da, okuma-yazma durumunun katılımcıların sosyal tutum ve davranışları üzerinde etkili olduğu yönündedir ki; aslında bu durum beklenen bir gerçekliktir.

Tablo 131. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Eğitim Durumuna Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	1583,415	4	395,854	6,262	a-c
Gruplariçi	13907,713	220	63,217		a-e
Toplam	15491,129	224			b-c

P<.05

Tablo 131'e göre, katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları eğitim durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(4-220)=6,262, p<.05$]

Tablo 131'de de görüleceği üzere, katılımcıların eğitim durumları sosyal tutum ve davranış toplam puanlarını etkilemektedir. Buna göre, okur-yazar olmayan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ile ilkokul mezunu katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları arasında, okur-yazar olmayan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ile lise mezunu katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları arasında ve okur-yazar olup okula gitmemiş katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ile ilkokul mezunu katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 132. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Toplam Puanlarının Medeni Duruma Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Evli	186	40,4301	8,76220
Bekar	27	42,0370	6,13616
Dul (Eşi Oymuş)	12	40,3333	4,73542
Total	225	40,6178	8,31606

Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde, evli olan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 40,4301, bekar katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 42,0370, dul katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 40,3333'tür. Katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanlarının ortalaması ise 40,6178 olarak belirlenmiştir. Buna göre, bekar katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması diğerlerinden daha yüksektir. Bununla birlikte; yapılan gözlemler de göz önüne alındığında, sosyal tutum ve davranış düzeyi üzerinde medeni durumun çok fazla etkili olmadığını belirtmek mümkündür. Zaten tablo verileri de birbirinden çok keskin bir farklılaşmalara sahip değildir.

Tablo 133. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Medeni Duruma Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	61,908	2	30,954	,445
Gruplariçi	15429,221	222	69,501	
Toplam	15491,129	224		

p>.05

Tablo 133'e göre, katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları medeni durumları özelliğine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. [$F(2-222)=,445$, $p>.05$].

Katılımcıların medeni durumları sosyal tutum ve davranış durumlarını anlamlı bir şekilde etkilememektedir. Bununla birlikte, bekar katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları diğerlerine göre matematiksel bir farklılaşma göstermektedir.

Tablo 134. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Toplam Puanlarının Evlenme Yaşına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
0-18	131	39,9924	8,55075
9-24	55	41,3091	8,99150
5-30	8	40,5000	7,61577
Total	194	40,3866	8,62098

Tablo 134'e göre, 10-18 yaşları arasında evlenen katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 39,9924 iken, 19-24 yaşları arasında evlenen katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 41,3091, 25-30 yaşları arasında evlenen katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması ise 40,5000 olmuştur. Bu verilere göre katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 40,3866 olmuştur.

Tablo 135. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Evlenme Yaşına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	67,267	2	33,634	,450
Gruplariçi	14276,738	91	74,747	
Toplam	14344,005	93		

p>.05

Tablo 135'e göre, katılımcıların sosyal tutum ve davranışları ile evlenme yaşları arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur. [$F(2,191)=,450, p>.05$]. Buna paralel olarak katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalamaları arasında da matematiksel bir yakınlık vardır (Tablo 134).

Tablo 136. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Toplam Puanlarının Sahip Olunan Çocuk Sayısına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
0-2	56	42,0893	7,34668
3-4	80	41,1875	8,98817
5-6	28	39,6786	9,68792
7 ve Üzeri	32	35,5938	6,66652
Total	196	40,3163	8,54082

Tablo 136'ya göre, 0-2 arası çocuğa sahip olan katılımcıların sosyal tutum ve davranışları toplam puanları ortalaması 42,0893, 3-4 arası çocuk sahibi katılımcıların sosyal tutum ve davranışları toplam puanları ortalaması 41,1875, 5-6 arasında çocuk sahibi olan katılımcıların sosyal tutum ve davranışları toplam puanları ortalaması 39,6786, 7 ve üzeri çocuk sahibi katılımcıların sosyal tutum ve davranışları toplam puanları ortalaması ise 35,5938 olmuştur. Bu verilere göre, katılımcıların sosyal tutum ve davranışları toplam puanların ortalaması da 403163 olmuştur. Buna göre, 0-2 arasında çocuk sahibi olan katılımcıların sosyal tutum ve davranışları puanları ortalamasının daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşın, 7 ve üzeri çocuk sahibi olan katılımcıların sosyal tutum ve davranışları puanlarının ortalaması ise diğerlerinden daha düşük bir düzeydedir.

Tablo 137. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Sahip Olunan Çocuk Sayısına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	961,821	3	320,607	4,641	a-d
Gruplarıçi	13262,567	92	69,076		b-d
Toplam	14224,388	95			c-d

P<.05

Tablo 137'ye göre, katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları sahip olunan çocuk durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(3-192)=4,641, p<.05$]

Tablo 137’de yer alan bulgulara göre, katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısı sosyal tutum ve davranış üzerinde farklılaşma yönünde bir etkiye sahiptir. Buna göre, 0-2 arası çocuk sahibi katılımcılar ile 7 ve üzeri çocuk sahibi katılımcılar arasında, 3-4 arası çocuk sahibi katılımcılar ile 7 ve üzeri çocuk sahibi katılımcılar arasında ve 5-6 arası çocuk sahibi katılımcılar ile 7 ve üzeri çocuk sahibi katılımcılar arasında sosyal tutum ve davranış yönünden anlamlı bir farklılaşma vardır.

Tablo 138. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Toplam Puanlarının Mesleklere Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Müzisyen	155	40,3613	8,26578
Ev Hanımı	49	40,5510	9,16756
Çalgıcı	2	38,0000	,00000
İşsiz	8	40,8750	5,93867
Diğer	2	40,5000	6,36396
Total	216	40,4028	8,31305

Tablo 138’e göre, müzisyen olan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 40,3613 iken, ev kadını katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 40,5510, çalgıcı kadını olan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 38,0000, işsiz katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması da 40,8750 olmuştur. Katılım formunda meslek belirtmeyen (iki kişi) katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 40,5000 çıkmıştır. Bu verilere göre, katılımcıların 40,5000 toplam puanları ortalaması ise 40,4028 olarak bulunmuştur. Buna göre, hemen bütün katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalamalarının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 139. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Sahip Olunan Çocuk Sayısına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	14,693	4	3,673	,052
Gruplariçi	14843,265	211	70,347	
Toplam	14857,958	215		

$p>.05$

Tablo 139'a göre, katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ile meslekleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur [$F(4-211)=,052$, $p>.05$].

Katılımcıların mesleklerine göre sosyal tutum ve davranış toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olmamasına paralel olarak; küçük bir kümeleşmenin (iki kişi) olduğu çalgıcı kadını seçeneği hariç tutulursa, diğer katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalamaları da matematiksel olarak birbirine oldukça yakın değerlerdedir.

Tablo 140. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Toplam Puanlarının Gelir Düzeylerine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
500-1250	92	36,5000	8,06635
1251-2000	72	43,8056	7,80148
2001-2750	17	43,2353	7,70170
2751 ve Üzeri	6	38,3333	6,94742
Total	187	39,9840	8,61262

Tablo 140'e göre, yıllık 500-1250 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 36,5000, 1251-2000 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 43,8056, 2001-2750 YTL arasında bir gelir düzeyine sahip olan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 43,2353, 2751 YTL ve üzeri bir gelir düzeyine sahip katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması ise 38,3333 olmuştur. Bu verilere göre, katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanların ortalaması da 39,9840 olarak bulunmuştur. Bu verilere göre, 1251-2000 YTL ve 2001-2750 YTL arası gelir düzeyinde yer alan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları diğerlerine göre daha yüksek bir değerde çıkmaktadır.

Tablo 141. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Gelir Düzeylerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	2364,282	3	788,094	12,615	a-b a-c
Gruplariçi	11432,670	83	62,474		
Toplam	13796,952	86			

$P<.05$

Tablo 141'e göre katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları, ailelerin gelir düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(3-183)=12,615$, $p<.05$].

Tablo 141'de yer alan bulgulara göre, katılımcıların ailelerinin gelir düzeyleri sosyal tutum ve davranışlarını da etkilemektedir. Buna göre, ailesi 500-1250 YTL arası gelir düzeyine sahip katılımcılarla ailesi 1251-2000 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcılar arasında ve ailesi 500-1250 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcılarla ailesi 2001-2750 YTL arası bir gelir düzeyine sahip katılımcılar arasında sosyal tutum ve davranış ile ilgili anlamlı bir farklılaşma vardır.

Tablo 142. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Toplam Puanlarının Kırşehir'le İlişki Durumuna Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Sürekli Oturuyorum	147	41,4218	7,91386
Kışın Otururum	67	40,3284	8,35462
Yazın Otururum	5	33,8000	8,64292
Sık Sık Çalışmak İçin Dışarı Giderim	5	26,6000	4,92950
Total	224	40,5938	8,32685

Tablo 142'ye göre Kırşehir'de sürekli olarak oturan katılımcıların ortalama sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 41,4218, kışın oturan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 40,3284, yazın oturan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 33,8000 olurken, sık sık çalışmak için dışarı giden katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 26,6000 olmuştur. Buna göre, Kırşehir'le ilişkilerine göre katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanların ortalaması da 40,5938 olarak bulunmuştur. Tabloda da görüleceği üzere, Kırşehir'de sürekli oturduğunu belirten katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalamasının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 143. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Gelir Düzeylerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	1315,405	3	438,468	6,819	a-b
Gruplarıçi	14146,626	20	64,303		
Toplam	15462,031	23			

P<.05

Tablo 143'e göre katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları, Kırşehir'le olan ilişkilerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$F(3-220)=6,819$, $P<.05$]. Tablo 143'de yer alan bulgulara göre, katılımcıların Kırşehir'le olan ilişki durumları sosyal tutum ve davranışlarını da etkilemektedir. Buna göre, Kırşehir'de sürekli olarak oturanlarla kışın oturanlar arasında anlamlı bir farklılaşma vardır. Kırşehir'de sürekli olarak oturanların sosyal tutum ve davranış toplam puanları diğer gruplarda yer alanlara göre yüksektir.

Tablo 144. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Toplam Puanlarının Din Eğitimi Kaynaklarına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Anne-Baba	143	41,3636	7,67706
Alevi Bektaşî Büyüklerinden	53	39,8113	8,69805
Kendi Kendime Edindim	19	38,1053	10,20836
Resmi Bir Kurumdan (Cami, Okul, K. Kursu Gibi)	6	40,3333	11,18332
Din Eğitimi Almadım	4	37,0000	11,54701
Total	225	40,6178	8,31606

Tablo 144'e göre din eğitimini anne-babasından katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 41,3636, din eğitimini Alevi Bektaşî büyüklerinden alan katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 39,8113, kendi kendime öğrendim diyen katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 38,1053, resmi bir kurumdan aldım diyen katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması 40,3333 olmuştur. Buna karşın, din eğitimi almadığını belirten katılımcıların Alevilik

yaklaşımı toplam puanları ortalaması ise 37,0000 olmuştur. Bu verilere göre, katılımcıların din eğitimi aldıkları kaynaklara göre oluşan Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması ise 40,6178 olarak bulunmuştur. Tablo 135’te de görüleceği üzere, din eğitimi anne-babalarından aldığını belirten katılımcıların Alevilik yaklaşımı toplam puanları ortalaması diğerlerinden daha yüksektir.

Tablo 145. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Din Eğitimi Kaynaklarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	286,802	4	71,700	1,037
Gruplariçi	15204,327	220	69,111	
Toplam	15491,129	224		

$p>.05$

Tablo 145’e göre, katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ile din eğitimi aldıkları kaynaklar arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur [$F(4-220)=1,037$, $p>.05$]. Bununla birlikte, din eğitimi anne-babasından ve resmi bir kurumdan alanların sosyal tutum ve davranış toplam puanları diğerlerinin sosyal tutum ve davranış toplam puanlarına göre matematiksel bir farklılaşma göstermektedir.

Tablo 146. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Toplam Puanlarının Kendi Dindarlık Algılarına Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Çok Dindar	15	39,9333	9,34625
Dindar	120	44,3500	6,51521
Fikrim Yok	26	38,8846	5,47961
Dinle Az İlgili	58	34,2931	8,35823
Dinle Hiç İlgisi Yok	4	35,5000	9,81495
Total	223	40,6413	8,34970

Tablo 146’ya göre, kendilerini çok dindar olarak duyan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 39,9333, kendisini dindar olarak gören katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 44,3500, kendilerini duydukları dindarlık durumlarıyla ilgili fikrim yok diyen katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 38,8846, olmuştur. Kendisini dinle az ilgili gören katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 34,2931 olarak bulunurken, kendisini dinle ilgisi hiç yok

olarak gören katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması ise 35,5000 olarak çıkmıştır. Katılımcıların dindarlık düzeyine göre sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması da 40,6413 olarak belirmiştir.

Tablo 146'ya göre, kendisini dindar olarak duyan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması diğer gruplarda yer alan katılımcılardan daha yüksek çıkmaktadır.

Tablo 147. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Kendi Dindarlık Algılarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	4181,396	4	1045,349	20,174	a-b,a-d b-c,b-d
Gruplarıçi	11295,904	18	51,816		b-e,c-d
Toplam	15477,300	22			

P<.05

Tablo 147'ye göre katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları, katılımcıların kendilerini gördükleri dindarlık düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [F(4-218)=20,174, P<.05].

Tablo 147'de yer alan bulgulara göre, katılımcıların kendilerini duydukları dindarlık düzeyleri sosyal tutum ve davranışlarını da etkilemektedir. Buna göre, kendisini çok dindar görenlerle dindar görenler arasında, kendisini çok dindar görenlerle dinle az ilgili görenler arasında, dindar görenlerle fikrim yok diyenler arasında, dindar görenlerle dinle az ilgili arasında, kendisini dindar olarak belirtenlerle kendisini dinle hiç ilgisi olmayan olarak belirtenler arasında ve fikrim yok diyenlerle kendisini dinle az ilgili olarak görenler arasında sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalamasına göre anlamlı bir farklılaşma vardır.

Tablo 148. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Toplam Puanlarının Sahip Olunan İnanç Sistemine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
İslam (Sünni)	129	41,8992	7,66062
İslam (Alevi-Bektaşî)	75	40,6133	7,71957
Fikrim Yok	21	32,7619	10,15335
Total	225	40,6178	8,31606

Tablo 148'a göre, sahip olunan inanç sistemi olarak kendisini Sünni İslam dairesi içerisinde tanımlayan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 41,8992, kendisini Alevi-Bektaşî geleneğine sahip İslam dairesi içerisinde tanımlayan katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 40,6133, sahip olunan inanç geleneğiyle ilgili fikrim yok diyen katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanı ortalaması ise 32,7619 olmuştur. Bu verilere göre, katılımcıların kendilerini hissettikleri inanç sistemlerine göre oluşan sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması da 40,6178 olarak bulunmuştur. Tablo 139'da da görüleceği üzere, kendisini Sünni İslam dairesi içerisinde görenlerle Alevi-Bektaşî din geleneği içerisinde gören katılımcıların ortalama sosyal tutum ve davranış puanları daha yüksek çıkmaktadır.

Tablo 149. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Sahip Olunan İnanç Sistemine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	LSD
Gruplararası	1507,843	2	753,921	11,969	a-c b-c
Gruplariçi	13983,286	222	62,988		
Toplam	15491,129	224			

P<.05

Tablo 149'a göre katılımcıların sosyal tutum ve davranışları, katılımcıların sahip olduğu inanç sistemine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır [$F(2-222)=11,969$, $P<.05$].

Katılımcıların sahip oldukları din anlayışı ile sosyal tutum ve davranış arasında anlamlı bir farklılaşma vardır. Bu çerçevede, Sünni İslam din geleneğine sahip olduğunu belirten katılımcılarla sahip oldukları inanç sistemi ile ilgili fikrim yok diyen katılımcılar arasında ve Alevi - Bektaşî din geleneğine sahip olduğunu belirten katılımcılarla sahip oldukları inanç sistemi ile ilgili fikrim yok diyen katılımcılar arasında sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalamalarına göre anlamlı bir farklılaşma vardır.

Tablo 150. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Toplam Puanlarının Oy Verme Gerekçelerine Göre Analiz Sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation
Dürüstlüklerine	118	40,9407	9,03109
Hizmetlerine	75	40,5200	8,11798
İdeolojilerine	14	36,5714	3,79705
Dini Söylemlerine	10	45,0000	3,33333
Başka (Lütfen Yazınız)	5	41,2000	5,35724
Total	222	40,7117	8,30841

Tablo 150'ye göre, oy verirken adayın dürüstlüğüne gözeten katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 40,9407, adayların hizmetlerine göre oy veren katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 40,52000, adayların ideolojilerine göre oy veren katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 36,5714, adayların dini söylemlerine göre oy verdiğini belirten katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 45,0000 ve oy verirken adayların başka özelliklerini gözettiklerini belirten katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması 41,2000 olmuştur. Katılımcıların oy verme gerekçelerine göre sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması da 40,7117 olarak belirlenmiştir.

Buna göre, oy verirken adayların dini söylemleri öncelediklerini belirten katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları ortalaması diğerlerine göre daha yüksek çıkmaktadır. Bunu, adaylarda dürüstlük ve hizmet durumlarını gözetten katılımcılar takip etmektedir.

Tablo 151. Katılımcıların Sosyal Tutum ve Davranışlarının Oy Verme Gerekçelerine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplararası	434,016	4	108,504	,589
Gruplariçi	14821,533	217	68,302	
Toplam	15255,550	221		

$p>.05$

Tablo 151'e göre, katılımcıların sosyal tutum ve davranış toplam puanları, katılımcıların oy verme gerekçelerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. [$F(4-217)=1,589, P>.05$].

Bununla birlikte, oy verirken adayların dini söylemlerini öncelediklerini belirten katılımcılarla diğer gruplar içerisinde yer alan katılımcılar arasında matematiksel bir farklılaşma vardır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRMELER

Bu araştırma, Abdalların yaşamış olduğu sosyal, ekonomik ve dinsel değişim sürecini ve bu süreç içerisinde beliren değişim olgularını değerlendirmektedir. Yaşanılan sosyo-kültürel ve ekonomik değişim süreciyle birlikte Abdalların sosyal ve ekonomik yaşamlarında da bir çok değişiklik yaşanmaya başlamış olup, bu süreçten dinsel tutum ve davranışları da etkilenmiştir. Bu çerçevede olmak üzere, Alevi – Bektaşî bir dinsel gelenekten gelen Abdalların dinsel yaşamlarında Sünni İslam’a yönelimler kendini göstermiştir. Özellikle Kırşehir Merkezde yerleşik Abdallar arasında Sünni İslam yöneliminin daha belirgin olduğunu belirtmek gerekir. Bununla birlikte, Kaman’da yerleşik Abdallar arasında da Sünni İslam’a doğru bir dinsel akışın varlığından söz etmek mümkündür. Bu yönelim sürecinde Kırşehir ile Kaman’da yerleşik Abdallar arasında yaşanan dinsel değişim tonu farkının ortaya çıkmasında, Kaman’da yerleşik Abdal topluluğa arada bir de olsa Alevi – Bektaşî dedelerinin yapmış olduğu ziyaretlerin de etkisinin varolduğunu belirtmek gerekir.

Toplumsal yapıda meydana gelen değişim grubu da etkilemekte, grup üyelerinin dinsel inanç ve ritüel dünyalarında da değişimler olmaktadır. Alevi bir dinsel gelenekten gelen Abdallar arasında, geleneksel dinsel etkinliklere katılım geçmişe göre daha zayıf düzeydedir. Abdallar arasında cem törenlerine¹⁹⁴ katılım yok denecek gibidir. Yakın zamanlara kadar yılın belirli dönemlerinde gelen Alevi Dedeler artık Abdalları ziyaret etmemekte, Abdallar arasında Dedelik kurumuna bağlılık giderek zayıflamaktadır. Bu durum, Dedelerin grup içerisindeki etkisini de etkilemekte, yaşanan değişim süreci dedelerin etkisini sembolik bir boyuta indirgemektedir. Aynı şekilde, yaşanan sosyaldeğişim süreci, grup içerisinde muhasiplik ve düşkünlük¹⁹⁵ gibi Aleviliğin toplumsal düzene dönük değer yargılarında da etkisizleşmelere neden olmaktadır. Artık günümüzde, Abdallar arasında pek cem ayini yapılmadığı gibi,

¹⁹⁴ Cem töreni, Dede tarafından yönetilen ve çeşitli sosyal ilişkilerin de görüşülebildiği dinsel ayinlerdir. Dinsel ritüel özelliği de taşıyan Cem töreni, Alevilikte son derece önemli bir yere sahiptir. Ayrıca, yine Aleviliğe katılım töreni de Cem töreninde gerçekleştirilir. Cem töreniyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İ. Zeki Eyüpoğlu, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik*, İstanbul, 2000; Ethem Ruhi Fırlı, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, Ankara, 1991

¹⁹⁵ Muhasiplik, toplumsal dayanışmayı ve sosyal kontrolü amaç edinen bir tür dinsel kardeşliktir. Muhasiplikte, sosyal ve dinsel birlikteliğe sahip iki aile yaşam boyu kardeşlik yapıp, dayanışma içerisinde olacaklarına yönelik sözleşirler. Bu sözleşme Dedenin huzurunda meclis içerisinde yapılır. Düşkünlük ise, Alevilikte grup içerisinde yer alan üyenin grubun değer ve yargılarına uygun davranmaması dolayısıyla grup üyeliğinden çıkarılmasıdır. Gruptan çıkarma, geçici olabileceği gibi sürekli de olabilir. Üyenin gruba tekrar alınması da yine Cem töreniyle gerçekleştirilir. Muhasiplik ve düşkünlükle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İ. Zeki Eyüpoğlu, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik*, İstanbul, 2000; Ethem Ruhi Fırlı, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, Ankara, 1991; Fuat Bozkut, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, İstanbul, 2000

‘düşkünlük’, ‘muhasiplik’ benzeri sosyal içerikli uygulamalar da bulunmamaktadır. Abdalların sosyal, ekonomik ve dinsel yaşamında gözlenen değişim *‘toplumsal değişimle birlikte Abdalların sosyal ve ekonomik yaşamlarında da değişimler yaşanılmaktadır’* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Aynı şekilde, *‘toplumsal değişim, Abdalların dinsel yaşamlarını da etkilemektedir. Bu çerçevede, Alevilikten Sünniliğe doğru bir kayış vardır’* şeklindeki hipotezimiz de doğrulanmış olmaktadır.

Alevi-Bektaşî bir geleneğe sahip olan Abdalların sosyo-kültürel yaşamında bu gün Aleviliğin etkin bir varlığından söz etmek mümkün değildir. Özellikle Kırşehir Merkezde yerleşik yaşam süren Abdallar arasında bu durum daha belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Abdal topluluk arasında bir çok Hacca giden ve Sünnî din anlayışında önemli bir dini görev kabul edilen beş vakit namazı yerine getiren kimsenin bulunması bu durumu desteklemektedir. Sosyal ve dinsel süreçte, özellikle yeni kuşaklar arasında Alevi-Bektaşî din geleneğinin gittikçe zayıflama eğiliminde olduğu görülmektedir. Yine burada, Kırşehir Kaman’da yaşayan Abdalların, değişim sürecinin daha etkin olarak gözlenebildiği Kırşehir Merkezde yaşayan Abdallara oranla geleneksel olgulara daha yakın bir çizgide bulunduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

Bireylerin dinsel tutumları grup içerisinde şekillenmekte, bu durum dinsel inanç ve ibadetlere de yansımaktadır. Bir başka ifadeyle, Abdallar arasında dinsel inanç değerlerinin oluşması ve ritüellerin gerçekleştirilmesi grubun genel eğilimiyle eşdeğer bir çizgide bulunmaktadır. Bu da, *‘yaşanılan yer Abdalların dinsel ve sosyal tutum ve davranışları üzerinde etkindir. Bir başka ifadeyle; sosyal ve dinsel tutum ve davranışların belirmesinde yaşanılan yerin önemli bir yeri vardır’* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Kırşehir Merkez ve Kaman’da yerleşik Abdalların bir kısmı sahip olunan inanç sistemi olarak kendilerini Alevi – Bektaşî din geleneği içerisinde gördüklerini belirtmişlerdir. Yine aynı katılımcılar, dinsel tutum ve davranışlarının İslam dairesi içerisinde olduğunu kesin vurgularla dile getirmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde de bu durum açık olarak belirtilmiştir. Alevi bir inanç geleneğinden gelen Abdalların, dini inanç sistemi olarak kendilerini İslam dairesi içerisinde görüyor olmaları, *‘Alevi Abdallar, inanç sistemi olarak kendilerini İslam dairesi içerisinde görmektedirler’* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Son zamanlarda Aleviliğin dinsel uzanımlarıyla ilgili ortaya atılan bir takım yaklaşımların teolojik olarak irdelenmesinden başka sosyolojik konumlandırma açısından da değerlendirilmesi çalışmada ulaşılan önemli bulgulardan bir tanesidir. Buna paralel olarak, katılım formlarıyla elde edilen verilerin analizlerinde genel olarak en düşük katılım toplam puanları ortalamalarının ‘Bilişsel Alevilik’ bölümünde odaklaştığını da belirtmek gerekir.

Buna karşın, ‘Din Anlayışı’ katılım toplam puanları ortalamaları genel olarak ‘Bilişsel Alevilik’ bölümünden daha yüksek çıkmıştır.

Toplumsal doku değişmesiyle birlikte yaşanan sosyal gruplar arası ilişki yoğunluğu, Abdallarla diğer sosyal grup ve katmanlar arasında da gerçekleşmektedir. Abdalların sosyo-kültürel, dinsel ve ekonomik yaşamlarında yaşanan değişimler, grup içerisinde çatışma alanları oluşturmamaktadır. Bu da, *‘Abdallar sosyal değişme sürecinde sosyal, kültürel ve dinsel değişmelere karşı açık bir tavır göstermektedirler’* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Bununla birlikte, yaşanan değişim, sosyal ve ekonomik sorun kümeleri ortaya çıkarmaktadır. Yine burada, modern sosyal ve ekonomik örgütlenme içerisinde eğitimin yaşamsal önemi kendisini bütün ağırlığıyla hissettirdiğini belirtmek gerekir.

Türk kültürünün bir alt - kültür grubu olarak beliren ‘Türkmenlik’ ve ‘Yörüklük’ sosyo-kültürel, ekonomik ve dinsel bir betimleyiş olup, ayrı bir etnisiteye işaret etmemektedir. Bu ayrı kavramsal tanımlamanın ortaya çıkmasında, konar-göçer ayırımından başka dinsel inanış gelenekleri de etkili olmaktadır. Konu bu yönden değerlendirildiğinde, göçer veya yarı-göçer Türk aşiretlerinden Alevi bir İslam inanç ve ritüel geleneğine sahip Türkler genellikle ‘Türkmen’ olarak tanımlanırken, Sünni İslam geleneğine sahip göçer veya yarı-göçer Türklere ise ‘Yörük’ denilmektedir. Fakat, daha önce de belirtildiği üzere Anadolu’da Sünni olarak bilinen Türkmen boylarının da var olduğunu ifade etmek gerekir. Sünni olarak bilinen Türkmen toplulukların sonradan mı Sünnileştiği; yoksa, geçekten Sünni bir gelenekten mi geldikleri ise ayrı bir derinlemesine çalışma konusudur. Bu nedenle, çalışmada konunun bu yönü üzerinde durulmamıştır.

Bu gün Kırşehir ve ilçelerinde yaşayan Abdal topluluklar arasında göçebe tarzı yaşam biçimi varlığını sürdürmemektedir. Fakat, daha çok kış aylarında özellikle İzmir olmak üzere Kırşehir dışına çalışmaya gidilmesi oldukça yaygın bir durumdur. Bu durum, ya sadece erkeklerin çalışmaya gitmesi şeklinde olmakta, ya da aile toptan geçici bir göç yaşamaktadır. Artık, İzmir’in Karşıyaka ilçesinde bir Abdal mahallesi bile oluşmuş durumdadır. Yaz aylarında ise, Kırşehir dışına giden nüfusun çoğunluk bölümü Kırşehir’e dönmekte; yazı orada geçirerek, ağırlığı düğün ve sünnetlerde olmak üzere müzisyenlik ve benzeri yazlık işler takip edilmektedir. Bunun yanı sıra akrabalarla sıra özlemi giderilmektedir. Üç – dört aylık bir Kırşehir yaşamından sonra bu nüfus tekrar kışlık bölgelere gitmektedirler.

Yerleşik yaşama geçişle birlikte Abdallar arasında da geniş aileden çekirdek aile modeline geçiş oluşmaya başlamıştır. Bu çerçevede, sahip olunan çocuk sayısında da düşüş eğilimi kendisini göstermiştir. Aynı şekilde, aile içerisinde ataerkil yapı ağırlığı da kaybolma eğilimindedir. Yine bu süreçte, kısmen de olsa bireyselliğin öne çıkmaya başladığı sosyal ve

ekonomik etkinlikler gözlenebilmektedir. Bununla birlikte, ailenin bütün üyelerine ölünceye kadar aile içerisinde sahip çıkılmakta, ailenin vazgeçilemez bir üyesi olarak görülmektedir.

Ailede kadın, geleneksel yaşam örüntüsüne yakın bir anlayışla ‘ev kadını’ olmakla birlikte, aile içerisinde etkin konumdadır. Abdallar arasında miras paylaşımı, geleneksel sosyal yaşam anlayışını izlerini taşımakta, erkek egemen toplum anlayışından esintilerle hala paylaşımda erkek önceliği gözlenebilmektedir. Bununla birlikte, yeni kuşak arasında kadının da mal paylaşımından pay almasının gerektiği anlayışının yer edinmeye başladığı görülmektedir. Yine buradan da anlaşılabacağı üzere; Abdallar, sosyo-kültürel ve ekonomik değişimden etkilenmektedirler ve anlayış olarak, değişime uyum gösterme çabası içerisindeyler. Fakat, yaşanan değişim sürecinin kadının sosyal yaşam içerisindeki yeri ve işlevinde de önemli bir değişikliğe neden olduğunu söylemek ise kolay değildir. Abdal topluluk içerisinde kadının geleneksel yeri ve yaşam biçimi pek bir değişikliğe uğramamıştır. Kadın, evinin kadını, aile içi etkinliğin düzenleyicisi ve anne rolünü devam ettirmektedir. Bu durum bütün Abdal topluluklarda benzer bir şekilde süregelenmektedir. Aynı şekilde, Abdal kadını Türk kadınının kontrollü bir rahatlığına sahiptir. Kadın-erkek ilişkileri yönünden kadın olgusu ele alındığında, Abdal topluluk içerisinde baskın bir etkinliğe sahip ata-erkil yapının varlığından söz edilemez. Bununla paralel olarak Abdal kadını, erkek karşısında çok edilgen bir konumda da değildir. Genelde, erkeğin ekonomik getirisi üzerine kurulu aile içerisinde dengeli ve karşılıklı kabule/yer verime dayalı bir aile ilişkisi varlığını sürdürmektedir; ki, bu durum geleneksel Türk aile yapısıyla da çoğunlukla örtüşebilmektedir. Buradan da anlaşılabacağı üzere, *‘Abdallar arasında ataerkil aile anlayışı varlığını devam ettirmektedir. Bu çerçevede, aile kurumu önemini devam ettirmektedir. Fakat, aile içerisinde kadın da etkin bir konumdadır’* şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış olmaktadır.

Yaşanılan yapısal değişime karşın Abdalların sosyal ve kültürel yaşamında geleneksel doku ve değerler önemli bir yere sahiptir. Abdallar arasında öne çıkan bir topluluk önderliği durum olmamakla birlikte, aile büyüklerinin ve toplum ve din önde gelenlerinin saygın bir yeri vardır. Buna paralel olarak geleneksel Türk konukseverliği de varlığını devam ettirmektedir.

Abdalların sosyo-kültürel yaşamlarında sosyal betimlemede kullanılan geleneksel ve modern tanımlaması yerine, daha çok melez bir sosyal durumdan bahsetmek mümkündür. Çok hızlı olmasa bile sosyal anlayıştaki değişimle birlikte, aile, evlilik, iktisat ve tasarruf, yaşama bakış ve beklentilerde önemli farklılıklar belirlemektedir.

Sosyo-kültürel değişim, Abdallarla Sünni Türk nüfus arasındaki ilişkiyi de etkilemekte, karşılıklı bir uzak duruş yaklaşımı hızla kaybolmaktadır. Müzik, elekcilik,

kalaycılık gibi ekonomik etkinliklerin dışında bir ekonomik yaşam arayışı içerisinde olan Abdallarla, toplumun diğer kesitleri arasında artık bir kaynaşmanın varlığı söz konusudur.

Abdallar arasında toplumsal içerikli suç eğilimi yok denecek gibidir. Abdallar, komşuluk ilişkilerine ve yasal sınırlar içerisinde davranış belirlemeye özen göstermektedirler. Bu çerçevede, yapılan araştırma ve görüşmelerden de elde edilen bilgiler doğrultusunda Abdal toplulukla ilgili suç kaydının (sabıka kaydı) yok denecek kadar az olduğunu söylemek mümkündür.¹⁹⁶

Abdalların sosyal ve ekonomik yaşam anlayışları ve üslupları, yapı-kültür ilişkisi içerisinde gerçekleşmektedir. Bilindiği gibi, toplumsal yapının oluşmasında kültür dokusu ve kültürün dinamik içeriği oldukça etkin bir yere ve öneme sahiptir. Aynı şekilde, dikey ve yatay sosyal hareketlilikte eğitim son derece önemli bir dinamik konumundadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, Orta Anadolu Abdallarının eğitim durumları ve topluluk içerisindeki eğitime olan genel ilgi grubun mobilizasyon yeteneğinde de etkili olmakta, grup üyeleri tarafından yaygın dikey bir hareketlilik gerçekleştirilememektedir. Bu durum, Abdalların modern yaşama uyum süreçlerini de olumsuz etkilemekte, yaşanan sosyo-ekonomik değişim ve gelişimin beklenen etkisi Abdalların yaşamında gözlenememektedir. Bu durum, *'yaş, eğitim durumu, cinsiyet, ekonomik durum, meslek gibi değişkenler bireylerin sosyal tutum, inanç ve dinsel tutum ve davranışları üzerinde etkilidir'* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Abdallar, eğitim ve öğretimin öneminin farkında olmakla birlikte, henüz yeterli bir eğitim bilinci ve eğitime olanak sağlayan sosyal ve kültürel yaşam anlayışı yerleşebilmiş değildir. Bu durum, Abdalların modern yaşam sürecine etkin bir şekilde katılmalarında önemli sorunlara yol açmaktadır. Eğitim sorununun da önemli etkisiyle, Abdalların sosyo-kültürel ve ekonomik bir dikey hareketliliğe katılabildiklerini söylemek kolay değildir. Bundan başka, kamusal örgüt kültürüne olan yabancılık/uzaklıkta kamusal isteklerin ve sorunların iletişimde kopuklukların yaşanılmasına neden olabilmektedir. Eğitim olgusu başta olmak üzere yaşanan sosyal ve ekonomik süreç, uğraşı alanlarından da anlaşılacağı üzere, Abdalların yaşam düzeylerini ve ait oldukları sosyal sınıf ve yapıyı doğrudan etkilemektedir. Sosyal yaşam düzeyi ve buna bağlı olarak şekillenen sosyal ilişkiler ve etkileşim ağı, Abdalların yaşam anlayışları üzerinde oldukça belirleyici olmaktadır. O halde, Abdalların, Türkiye'nin genel sosyal anlayış ve yaşam düzeyine sahip olmaları ve günün

¹⁹⁶ Abdal topluluklarla ilgili çevresel araştırma ve görüşmelerden başka mahalli içerikli birimlerden de bilgiler alınmıştır. Fakat, sözlü alınan bilgileri Resmi kayıtlara dönüştürmek mümkün olmadığı için birim adı verilememiş olup, ilgili birimlere de her hangi bir atıf yapılamamıştır.

yaşam dokusunun sosyal, kültürel ve ekonomik dünyalarına yansması açısından eğitimin önemli bir yeri vardır.

Eğitimle yakın ilişkili olarak, Abdallar arasında kalifiye iş gücü çok belirgin bir durumda değildir. Çünkü, sosyal grup içerisinde özellikle 40'lı yaşların üzerindeki kuşak arasında öğrenim düzeyi pek yüksek değildir. Bu durum, göç olgusuyla yoğun bir ilintili yaşam sürmüş topluluklar açısından son derece anlaşılır olmasının yanı sıra; aslında, Anadolu'nun kırsal yaşamında sık görülen sosyal bir gerçekliktir. Bunun yerine, daha çok geleneksel aktarıma dayalı mesleklerin yanı sıra daha çok meslek yaşamı içerisinde öğrenmeye dayalı meslekler ön plana çıkmaktadır. Müzisyenlik hala yaygın ve ilgi duyulan bir meslek olsa da; özellikle bozlak tarzı okuma, bağlama, keman, davul, zurna gibi Türk müziği okuyuş ve enstrümanlarda öne çıkıldığı göze çarpmaktadır; ayakkabıcılık, hurdacılık, oto sanayi sitelerinde sürdürülen iş yaşamı gibi geleneksel meslek bilgi ve yaşamı dışında da bir iş yaşamının oluşmaya başladığı dikkat çekmektedir. Aynı şekilde, özellikle Kırşehir Merkezde yaşayan Abdallar arasında öğretmenlik, sağlık sektörü gibi eğitime dayalı meslek sahiplerinin de var olduğunu belirtmek gerekir. Yukarıdan da anlaşılacağı üzere, çalışmada ulaşılmış olan bilgi ve bulgular *'Modern toplumlarda, bireylerin ekonomik ve sosyal yaşam düzeyleriyle eğitim durumları arasında sıkı bir ilişki vardır. Aynı şekilde eğitim yoluyla iş kollarında da bir farklılaşma meydana gelerek toplumsal iş bölümü de artmaktadır. Bu durum, ulusal gelirin daha dengeli dağılmasında da etkilidir. Buradan hareketle, uzun süre göçer bir yaşam sürdürmüş olan Abdalların eğitim durumları da göz önüne alındığında ekonomik yaşam düzeyleri düşüktür'* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Bu sosyal, dinsel ve ekonomik değişim sürecini özellikle Kırşehir Merkez'de yaşayan Abdallar arasında gözlemlemek mümkündür. Yaşanılan değişim süreci sosyal sınıf ve gruplar arasında bir yakınlaşma ve kaynaşmayı da beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede, Abdalların, kamusal ilişki kurma ve istek ve beklentilerini iletme sorunu yaşamadıklarını söylemek mümkündür. Çalışma sırasında yapılan gözlemlerde de bu yönde bir kanı elde edilmiştir. Abdalların sıcak kanlı ve rahat bir sosyal karakterde olmaları bu durumu daha da anlaşılır kılmaktadır. Bu durum, *'Abdallar, kamusal isteklerini iletmede ve beklentilerini gerçekleştirmekte sorunlar yaşamaktadırlar'* şeklindeki hipotezimizle çelişmekte olup; burada, bu hipotezimiz doğrulanmamış olmaktadır.

Sosyo-kültürel yapıda yaşanan akış ve değişim Abdalların yaşam akışları üzerine de yansımakta; grubun sosyal yaşamlarıyla birlikte ekonomik etkinlikleri de değişmektedir. Fakat bu değişim, bir çok etkene bağlı olarak Abdalların sosyal ve ekonomik yaşamlarında yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümün getirilerine paralel olamamaktadır. Grubun,

yaşanılan sosyal değişim süreci içerisinde dinamik bir tutum geliştirebildiğinden söz etmek zordur. Bu nedenle grup,büyük ölçüde yine alt ve/veya kenar grup olma özelliğini devam ettirmektedir. Buna karşın, genel sosyal yaşam anlayışında yaşanılan değişme, grubun ekonomik etkinlik alanlarını da etkilemekte, bu durum, grubun geleneksel yaşam ve ekonomik etkinlik anlayışlarını da zorlamaktadır. Grup içerisinde yaşanılan ekonomik problem, grubun bu durumdan daha da derinden etkilenmesine neden olmaktadır. Buna rağmen, Abdallar arasında eğitim düzeyinin yüksek bir düzeye sahip olduğunu söylemek zordur. Bu durum, *‘Sosyo-kültürel yaşam ve ekonomik olanaklar alt grupların eğitim karşısında takınmış oldukları tavır üzerinde etkilidir. Bu açıdan bakıldığında, yakın zamanlara kadar göçer bir yaşam sürmüş olan Abdalların eğitim düzeyleri yüksek değildir’* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Ekonomik ve sosyal olanakların da etkisiyle birlikte Abdallar arasında okullaşma eğilimi hızla artmaktadır. Buna paralel olarak çalgılık mesleği dışında da iş kollarına yönelim başlamıştır. Yakın zamanlara kadar Abdallar arasında yaygın olan *‘ya bu mesleği öğrenirsin ya da seni okutur süründürürüm’* sözü artık geçerliliğini kaybetmiştir. Aksine, okullaşma Abdallar arasında oldukça ilgi görmektedir. Çocukların okula gönderilmesinde cinsiyet ayrımı gözetilmemektedir.

Yaşanılan sosyo-kültürel ve ekonomik değişimin farkında olan Abdallar, yaşam endişesi taşımakta; yeni kuşakların, geleneksel alışkanlıkların dışında iş kollarına sahip olmasının önemine dikkat çekmektedirler. Bu nedenle, müzisyenliğin Abdallar arasında eskisi kadar yaygın bir meslek olarak benimsenmediği, sepetçilik, sünnetçilik, kalaycılık gibi mesleklerin ise büyük oranda terk edildiği görülmektedir. Bu çerçevede olarak Abdallar, sosyal ve ekonomik yaşamlarını gelecekte endişe duyma durumuna göre kurmaya çalışmaktadırlar. Bu durum, *‘Abdallar arasında gelecek endişesi vardır ve çocuklarını bu duyguları önemseyerek yetiştirmektedirler’* şeklindeki hipotezimizi de doğrulamaktadır

Sosyo-kültürel değişimle birlikte eğlence ve tören tarzlarında da değişimler kendisini göstermiştir. Aynı şekilde, yeni tarzlara uygun olarak gelenekselin dışında formlar ortaya çıkmıştır. Artık, geleneksel düğün ve eğlence anlayışında yaşanılan değişimle birlikte *‘çalgıcı ekibinin’*¹⁹⁷ yerini baterist veya daha yeni bir gerçekleştirmiş olarak disk jockeyler (DJ) almıştır. Bu değişim ve farklılaşmalar, Abdalların geleneksel meslekleriyle ekonomik yaşamlarını sürdürmelerini zorlaştırmıştır. Bu durum, Abdallar arasında başka iş kollarında da

¹⁹⁷ Halk arasında çalgıcı ekibi olarak bilinen müzisyenler topluluğu, davetçinin isteğine ve ekonomik sunumuna da bağlı olarak davulcu, zurnacı/klarnetçi, bağlamacı/kemancı gibi bir çok enstrüman kullanıcısından oluşmaktadır. Bunlar arasında, özellikle bağlama çalanlar aynı zamanda çoğunlukla bozlak türü türkü de okumaktadırlar. Abdallar arasından zaman zaman bir çok büyük ozan ve sanatçının da çıktığını belirtmek gerekir.

çalışma eğilimine ve İzmir başta olmak üzere iş bulunabilecek başka illere göç edilmesine neden olmuştur. Fakat, hala Abdallar arasında en yaygın mesleklerden birisi yine çalgıcılıktır ve Abdallar deyince akla yine ilk olarak çalgıcılık gelmektedir. Hemen burada, Türk kültürünün özgün bir parçası olan bozlak tarzı söyleyiş ve çalgıcılığın kaybolmaması için Türkiye'nin bazı yerleriyle birlikte Kırşehir ve Kaman'da da T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Abdal müzik toplulukları kurularak bu sanat ve kültür kollarının yaşamasına yönelik çalışmaların yapıldığını belirtmek yerinde olacaktır.

Abdalların sosyo-ekonomik düzeyleri yoksulluk sınırları içerisinde yer almaktadır.¹⁹⁸ Çalgıcılık mesleği dışında bir işle uğraşan Abdallar için de aynı durum söz konusudur. Kırşehir ve Kaman'da yapılan çalışmalar sırasında yapılan gözlem ve görüşmelerde yoksulluk sınırı üzerinde bir gelire ve yaşam düzeyine sahip bir aileye rastlanmamış olduğunu özellikle belirtmek gerekir.

Abdallar Türkmen'dirler. Bazen halk arasında Çingene benzetmesini kesinlikle reddetmekte olup, kendilerinin Anadolu'ya Orta Asya'dan gelmiş oldukları tarihsel gerçekliğini ısrarla vurgulamaktadırlar. Aynı şekilde sosyal, kültürel ve tarihsel veriler de bu gerçeklik vurgusunu desteklemektedir. Bu araştırmada ulaşılan bilgiler, Abdalların Türkmen oldukları hipotezimizi doğrulamaktadır. Bundan başka; Kırşehir Merkez Aşıkpaşa Mahallesinde Kürt Abdal olarak bilinen bir grup vardır. Türkmen Abdallar bu grubun aslında Kürt kökenli oldukları, yakın zamanlara denk düşen bir dönemde kendilerinden çalgıcılığı öğrendikleri için onlara da Abdal dendiğini belirtmektedirler. Bu grup içerisinde, yaşlıların kırık bir Kürtçe de biliyor olmaları bu bilgiyi desteklemektedir. Fakat, bu grubun ne zaman nereden geldiği kesin olarak bilinmemektedir.

Abdalların sosyal ve siyasal tercihlerinde çoğunlukla nesnel ölçütler ve yarar olgusu etkili olabilmektedir. Katılımcı formuna göre, Abdalların siyasal tercihlerinde dindarlık ve siyasal yaklaşımlar da var olmakla birlikte, dürüstlük ve verimlilik olgularının da öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca, yapılan çevresel ve grup görüşmelerinde Abdalların sosyal ve siyasal tercihlerinde nesnel nedenlerin yanı sıra yarar olgusunun da etkili olduğu kanısı ortaya çıkmıştır. Bu da, '*Abdalların siyasal tercihlerinde din etkili bir faktör değildir*' ve '*Abdallar, siyasal tercih belirtirken çalışkanlık, üretkenlik, dürüstlük gibi nesnel ölçütleri gözetmektedirler*' şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

¹⁹⁸ Abdalların sosyo-ekonomik yaşam standartları ölçümlemesi için TÜİK (T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu) verileri (<http://www.tuik.gov.tr/istatistikler/gostergeleler>) baz alınmış olup, katılımcı formlarıyla elde edilen ekonomik veriler kıyaslanmıştır. Ayrıca, görüşme ve gözlemlerde elde edilen kanılar da değerlendirmeye yansıtılmıştır.